

บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาสตรีไทย:
กรณีศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ. 2417-2500

สารนิพนธ์
ของ
คุณใจ ปฏิมาประกร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

พฤษภาคม 2549

บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาสตรีไทย:
กรณีศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ. 2417-2500

สารนิพนธ์
ของ
คุณใจ ปฏิมาประกร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

พฤษภาคม 2549

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาสตรีไทย:
กรณีศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ. 2417-2500

บทคัดย่อ
ของ
อุ๋นใจ ปฏิมาประกร

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

พฤษภาคม 2549

อุ้นใจ ปฐมาประกร. (2549). บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาสตรีไทย:

กรณีศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ. 2417-2500. สารนิพนธ์ กศ.ม. (ประวัติศาสตร์).

กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ :

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เชาวลี จงประเสริฐ

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ศึกษาถึงบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาสตรีไทยกรณีศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ. 2417-2500 โดยมุ่งศึกษาเรื่องบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ที่มีต่อการจัดการศึกษาสตรีไทยในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย จุดมุ่งหมายของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์และวิธีการดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังในกรุงเทพฯ และผลของการจัดการศึกษาโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง จนสืบเนื่องมาเป็นโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยในปัจจุบันของมิชชันนารีอเมริกันที่มีต่อสังคมไทย

ผลของการศึกษาวิเคราะห์ทำให้ทราบถึง การจัดการศึกษาในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ที่ได้เริ่มจัดการศึกษามาตั้งแต่ พ.ศ 2417 นั้นเป็นการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาเพื่อสอนเด็กผู้หญิงโดยตรงในกรุงเทพฯ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาแผนใหม่ตามแบบตะวันตกเป็นครั้งแรก และเท่ากับว่าเป็นการวางพื้นฐานการศึกษาแก่สตรีตามแบบตะวันตกให้กับประเทศไทย ในขณะที่ทางการไทยขณะนั้นไม่สามารถขยายการศึกษาให้กับประชาชนอย่างกว้างขวางนั้น มิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนคนทั่วไป ทั้งในกรุงเทพฯและตามหัวเมือง จึงเป็นการช่วยขยายการศึกษาของประชาชนให้แพร่หลายยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งก็คือ หลังจากที่คณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ ได้จัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยได้ระยะหนึ่ง ทางการไทยก็เริ่มจัดตั้งโรงเรียนขึ้นเช่นกัน เพื่อให้ชนชั้นสูงเล่าเรียนและขยายมายังประชาชนทั่วไปด้วย โดยทางการ ได้มีการเชิญมิชชันนารีอเมริกันที่มีประสบการณ์ในการจัดตั้งโรงเรียนนั้นให้มาช่วยงานการศึกษาของทางการ จึงกล่าวได้ว่าการจัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ เป็นแนวทางให้กับทางการไทยได้นำมาจัดการศึกษาให้กับประชาชนและเห็นความสำคัญในการให้เด็กหญิงได้รับการศึกษาเท่าเทียมกับเด็กชายในระยะต่อมา

THE ROLES OF AMERICAN MISSIONARIES IN EDUCATIONAL MANAGEMENT FOR THAI
WOMEN: A CASE STUDY OF WATTANA WITTAYA ACADEMY FROM 1874-1957

AN ABSTRACT

BY

UNJAI PATIMAPRAKORN

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements

For the Master of Education degree in History

at Srinakharinwirot University

May 2006

Unjai Patimaprakorn. (2006). The Roles of American Missionaries in Educational Management for Thai Women : A Case Study Wattana Wittaya Academy From 1874- 1957. Masters Project, M.Ed.(History). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University.
Project Advisor. Assistant Professor Choavalee Chongprasert.

The objectives of this paper are to study about the roles and the purpose of the American Protestant Presbyterian Missionaries in administering the educational system for Thai female, the process about establishing Kulsatree Wanglang School in Bangkok and the effect of the establishment to Thai society.

Result of study shows that the administration for Wattana in 1874 was to directly educate female in Bangkok. That was the original and the foundation of new educational system as the western in Thailand. While Thai government could not support educational facilities to nationwide, the missionaries fulfilled these by setting up schools both in Bangkok and urban areas. That made Thai people get more chance to be educated. After the missionaries established Wattana for a period of time, Thai government began setting up schools for aristocrat and then extended to other citizens. The government invited the missionaries to assist about managing educational tasks as well.

In conclusion, the foundation of Wattana Wittaya Academy by the American Protestant Presbyterian Missionaries was the guideline for Thai government in administering and improving Thai educational system. And made the government realize the essential about providing educational equality for male and female.

สารบัญ

หน้า

บทที่

บทนำ.....	ก
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	จ
จุดมุ่งหมายในการศึกษา.....	ฉ
ความสำคัญของการศึกษา.....	ฉ
ขอบเขตของการศึกษา.....	ช
วิธีการดำเนินการศึกษา	ช
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	ช
แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า.....	ช
1 มิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ในสมัยรัตนโกสินทร์.....	1
1.1 การเข้ามาของมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย.....	1
1.2 แนวคิดและอุดมการณ์ของมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์.....	2
1.3 คณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์.....	6
1.4 บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ในสมัยรัตนโกสินทร์.....	12
1.4.1 ลักษณะการดำเนินงานของมิชชันนารี.....	12
1.4.2 บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในด้านการแพทย์.....	16
1.4.3 บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันทางด้านการพิมพ์.....	21
1.4.4 บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันทางด้านการศึกษา.....	23
2 บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาไทย.....	25
2.1 การศึกษาไทยทั่วไปก่อนมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์เข้ามา.....	25
2.2 การศึกษาของสตรีไทยก่อนมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์เข้ามา.....	30
2.3 การจัดตั้งโรงเรียนสตรีโดยมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์.....	33
2.3.1 การจัดตั้งโรงเรียนสตรีโดยมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์.....	35
2.3.2 การจัดตั้งโรงเรียนสตรีโดยมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ในหัวเมือง.....	36

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่

3	บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย.....	39
3.1	การจัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย.....	39
3.1.1	จุดประสงค์ในการจัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย.....	39
3.1.2	วิธีการจัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย.....	42
3.2	การรับนักเรียนของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย.....	46
3.3	การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย.....	49
3.4	ผลงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย.....	54
3.5	ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารี.....	56
3.5.1	อุปสรรคทางการเงินและวิธีการแก้ไขปัญหา.....	56
3.5.2	อุปสรรคจากระเบียบการเรียนการสอน.....	58
3.5.3	อุปสรรคเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของสังคมไทย.....	60
3.5.4	อุปสรรคระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2	61
4	ผลของการจัดการศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารีอเมริกัน	
	นิยายโปรเตสแตนต์ที่มีต่อ สังคมไทย.....	62
	ผลทางด้านสังคม.....	62
	ผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม	
	ขนบธรรมเนียมประเพณี	66
	ผลด้านการศึกษา.....	69
	ผลทางด้านการเมืองและการพัฒนาประเทศ.....	73
5	บทสรุป.....	75
	บรรณานุกรม.....	79
	ภาคผนวก	
	เหตุการณ์ของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2.....	85
	มิชชันนารีอเมริกันที่มีบทบาทสำคัญและผลงานที่พัฒนาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย.....	90
	บัญชีภาพประกอบ.....	93
	ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์.....	108

บทนำ

มิชชันนารีผู้เผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์คนแรก มาถึงเมืองไทยเมื่อ พ.ศ.2371 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบด้วยศาสนาจารย์ จาคอบ ทอมลิน (Rev.Jacob Tomlin) แห่งสมาคมมิชชันนารีลอนดอน (London Missionary Society) และนายแพทย์คาร์ล ออกัสตัส เฟรดเดอริก กุตสลาฟ (Carl Augustus Freiderick Gutzaff M.D.)¹ แห่งสมาคมมิชชันนารีเนเธอร์แลนด์ (Netherlands Missionary Society) แต่ทั้งสองได้ลาออกจากคณะมิชชันนารีที่ตนสังกัดและ เข้ามาเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทยโดยอิสระไม่ได้ขึ้นอยู่กับคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะใดหรือองค์กรทางศาสนาในต่างประเทศต่อมา พ.ศ.2374 ทั้งสองได้ติดต่อไปทางคณะกรรมการอเมริกันเพื่องานธรรมทูตในต่างประเทศ(American Board of Commissioners For Foreign Missions)² เพื่อขอให้ส่งมิชชันนารีเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งทางคณะกรรมการฯได้ส่งมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาในประเทศไทยเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2374 คือ นายแพทย์เดวิด อาบีล (David Abeel) ส่วนมิชชันนารี 2 คนแรก คือศาสนาจารย์ จาคอบ ทอมลิน และนายแพทย์คาร์ล ออกัสตัส เฟรดเดอริก กุตสลาฟ เดินทางกลับประเทศของตน หลังจากนั้นคณะกรรมการฯได้ส่งมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาหลายนิกาย เช่น เมธอดิส (Matrodise) แบพติสต์(Baptist) เพรสไบทีเรียน (Presbyterian) คองกรีเกชันแนล (Congregational) ดีไซเบิล (Dezyble)และลูเทอแรง (Lutheran) เป็นต้น³

¹ เคนเนท อี. แวลส์. (2502). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. หน้า 6-7.

² แดน บีช บลัดเลย์. (2468). ประชุมพงศาวดารภาคที่31 จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีเข้ามาเมืองไทย. แปล โดย ป่วน อินทวงศ์. หน้า 35.

³ สุธี คุณานุกร. (2498). บอร์ด ออฟ ฟอเรน มิชชั่น คืออะไร. หน้า 21.

มิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาดำเนินการเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทยและ มีบทบาทที่สำคัญในการจัดการศึกษาสตรีมากที่สุดได้แก่ มิชชันนารีอเมริกันจากคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งเป็นนิกายใหญ่มีการปกครองที่ประกอบด้วยคริสตจักรต่างๆทั่วประเทศ โดยมีสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2477 เป็นสถาบันสูงสุดในการปกครองและบริหารงานคริสตจักรทั้งหมดในประเทศไทย

หน่วยงานที่เข้ามาในประเทศไทยคือ คณะกรรมการธรรมการฝ่ายต่างประเทศ ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญสามประการคือ ประการที่หนึ่งเพื่อประกาศพระกิตติคุณพระเยซูคริสต์ ไปทั่วโลกและชักชวนให้ประชาชนเป็นศิษย์ของพระองค์ ประการที่สองเพื่อรวบรวมบรรดาสาธุศิษย์ก่อตั้งคริสตจักรอันแข็งแรงสามารถที่จะเลี้ยงตนเองปกครองตนเองและมีกำลังเผยแผ่ศาสนาต่อไปได้และประการที่สามคือเพื่อที่จะร่วมงานกับบรรดาคริสตจักรต่าง ๆ นานที่สุดเท่าที่จำเป็นในการเผยแผ่ประกาศพระกิตติคุณในประเทศไทยต่อไป ดังนั้นคณะกรรมการธรรมการฝ่ายต่างประเทศจึงได้ส่งมิชชันนารี พร้อมทั้งเงินค่าใช้จ่ายเพื่อเผยแผ่ความรู้และวิชาการแบบตะวันตก เครื่องมือในการประกาศศาสนาที่สำคัญคือการจัดตั้งโรงเรียนและโรงพยาบาลซึ่งถือว่าเป็นวิถีทางแห่งการประกาศศาสนาและเผยแผ่วัฒนธรรมตะวันตก

การให้การศึกษาของมิชชันนารีตั้งแต่ยุคเริ่มต้นของงานเผยแผ่คริสต์ศาสนา คือการตั้งโรงเรียนซึ่งถือเป็นเครื่องมือช่วยที่สำคัญยิ่งในการให้ความรู้และสอดแทรกการเผยแผ่คริสต์ศาสนาโรงเรียนจะเป็นสื่อในการประกาศศาสนาและยังเป็นแหล่งเตรียมผู้นำชุมชนคริสตชน นอกจากนั้นการอ่านเขียนยังเป็นเรื่องสำคัญที่สุดเพราะคริสตชนจะต้องอ่านพระคัมภีร์ เพื่อให้เข้าใจในแนวคิดและวัฒนธรรมตะวันตก

บทบาททางการศึกษาของคณะเพรสไบทีเรียนอเมริกันมิชชันในเมืองไทยได้เริ่มขึ้น พ.ศ. 2390 โดยมีซิส สตีเฟน แมททูน (Mrs. Stephen Mattoon) ¹ ได้เริ่มจัดให้มีการสอนหนังสือแก่พวกเด็กเป็นครั้งแรก ณ หมู่บ้านมอญ คลองบางหลวง โดยรับเด็กเข้ามาอยู่ในครอบครัวของตนและสอนหนังสือให้ โดยให้นักเรียนเหล่านี้ช่วยงานบ้าน เด็กที่เข้ามาเรียนในระยะเริ่มแรกมีทั้งเด็กชายและเด็กหญิงจากบ้านใกล้เคียง และมีฐานะยากจน จึงทำให้เด็กหญิงไทยมีโอกาสนในการเล่าเรียนในชั้นเรียน มิสซิส สตีเฟน แมททูน ผู้เริ่มตั้งโรงเรียนต้องใช้เวลาหลายเดือนเพื่อทำตนให้เป็นที่คุ้นเคยและ ไว้วางใจแก่บิดามารดาของเด็กๆ แล้วจากนั้นก็แนะนำให้นักเรียนเหล่านั้น ส่งบุตรหลานซึ่งโดยมากเป็นเด็กหญิง ให้ไปอาศัยอยู่กับครอบครัวพวกมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนในประเทศไทย

¹เฟลด์ส, ยอร์ช ฮอว์ล . (1961). *หมอลำในสมัยรัชกาลที่ 4*. หน้า 3

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนได้รับพระบรมราชานุญาตให้ทำการเช่าที่ดินใกล้ๆกับวัดอรุณราชวราราม พร้อมปลูกสร้างอาคาร 2 หลังซึ่งทำด้วยอิฐและไม้ นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเชิญ มิสซิส บรัดเลย์(Mrs.Bradley) มิสซิส เจ ที โจนส์ (Mrs.J.T. Jones) และมิสซิสสตีเฟน แมททูน ให้เปลี่ยนเวอร์เข้าไปสอนภาษาอังกฤษอาทิตย์ละ 2 วัน แก่บรรดาเจ้าจอมหม่อมห้ามและสตรีสูงศักดิ์ นับเป็นครั้งแรกที่คณะมิชชันนารีอเมริกันได้ทำการสอนในพระบรมมหาราชวังและในขณะเดียวกันก็ได้ทอดทิ้งกลุ่มนักเรียนสตรีสามัญชนที่ได้รับเริ่มสอนขึ้น

การศึกษาของสตรีสามัญชนชาวไทยเริ่มได้รับการเอาใจใส่อย่างจริงจังเมื่อ มิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ (Mrs.Harriet M. House) พร้อมด้วยกลุ่มสตรีมิชชันนารีอเมริกันร่วมกันจัดตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงไทย ขึ้นพ.ศ. 2410 เริ่มสอนนักเรียนเป็นครั้งแรกที่บ้านพัก โดยมีนักเรียนหญิง จำนวน 4 คน กิจการการศึกษาสำหรับสตรีในประเทศไทยของคณะมิชชันนารีสตรีอเมริกันมีความเจริญก้าวหน้ามาก เนื่องจาก มิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ เคยมีประสบการณ์ในการสอนในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงได้รับผลสำเร็จอย่างดี การเริ่มต้นในครั้งนี้เท่ากับเป็นการเริ่มต้นของการศึกษาฝ่ายสตรีอย่างถาวร จนสามารถประกอบอาชีพได้ วิชาที่เปิดสอนเป็นของใหม่สำหรับเวลานั้น เช่นสอนให้เย็บผ้าด้วยจักรอเมริกัน นับได้ว่าความคิดในด้านอาชีวศึกษาได้ถูกนำมาใช้ในเมืองไทยเป็นครั้งแรก ในพ.ศ. 2415 มิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ กลับไปพักผ่อนที่ประเทศสหรัฐอเมริกาและ ได้ทำรายงานไปยังคณะกรรมการมิชชันนารีต่างประเทศของสตรีเพรสไบทีเรียนที่เมืองทรอย รัฐนิวยอร์ก เพื่อขอบริจาคเงินสร้างโรงเรียนประจำสำหรับเด็กหญิงในกรุงเทพมหานคร คณะกรรมการมิชชันนารีต่างประเทศของสตรีเพรสไบทีเรียน เห็นชอบด้วยกับข้อเสนอของ มิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์

ดังนั้นงานสร้างโรงเรียนสำหรับสตรีแห่งแรกในประเทศไทยจึงก่อรูปร่างขึ้นและรู้จักกันทั่วไปในสมัยแรกว่าโรงเรียนแฮเรียต เอ็ม เฮาส์ (Harriet M. House School for Girls)ต่อมาเปลี่ยนชื่อเรียกตามสถานที่ก่อตั้งว่า “โรงเรียนวังหลัง” โดยมิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ ทำหน้าที่เป็นอาจารย์ใหญ่คนแรก โรงเรียนเริ่มเปิดสอนเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2417 บริเวณซึ่งเป็นวังหลังนั้น รู้จักกันในสมัยนั้นว่า เป็นวังสวนลิ้นจี่ และ วังสวนมังคุด พระราชวังหลังตั้งอยู่ที่สวนลิ้นจี่ ซึ่งปัจจุบันคือโรงพยาบาลศิริราช ในครั้งแรกมีนักเรียนประจำ 6 คน ปีต่อมามีนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็น 20 คน โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้การสนับสนุนเพราะรัฐบาลในขณะนั้นก็ยังมิได้ดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาของสตรี จึงถือเป็นจุดแห่งความเคลื่อนไหวไปสู่การพัฒนาการศึกษาของสตรีซึ่งรัฐบาลไทยได้ดำเนินการในเวลาต่อมา

หลังจากที่มิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ เปิดโรงเรียนได้สามปี คือ พ.ศ. 2417-2420 ต้องเดินทางกลับประเทศสหรัฐอเมริกาเนื่องจากสุขภาพไม่แข็งแรงและในระหว่างนี้จึงได้มอบหมายให้ นางตัวนซึ่งเคยเป็นนักเรียนคนแรก เลขประจำตัวหมายเลข 1 ที่ได้รับการอบรมและวางแบบอย่างไว้ก่อนที่จะจากไปและสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ดี ดังนั้นบทบาทของนางตัวนจึงนับว่าสำคัญมากในช่วงที่โรงเรียนอยู่ในวิกฤตการณ์ เพราะนอกจากจะเป็นแม่บ้านแล้วยังต้องทำหน้าที่สอนด้วยและในระหว่างนี้เป็นเวลาที่มิชชันนารีอเมริกันเปลี่ยนคนกันเข้ามาช่วยสอนบ่อยมาก สาเหตุที่อยู่ไม่ได้นานเพราะโรคภัยไข้เจ็บจึงทำให้ต้องกลับประเทศไปและมีหลายคนต้องแต่งงานแล้วตามสามีไป ในระหว่างนี้นางตัวนจึงเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญของโรงเรียนเป็นอย่างมากตลอดระยะเวลา 9 ปีหลังจากนั้นมิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการรับงานสอนวิชาแก่เด็กหญิงไทย ต่อจากมิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ คือมิสเอ็ดนา ซาหารห์ โคล (Miss Edna S. Cole) ซึ่งเดินทางมายังประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2421 และเข้าพักอยู่ที่โรงเรียนวังหลังเพื่อรอเดินทางไปเชียงใหม่ ในพ.ศ.2428 หลังจากเดินทางกลับจากประเทศสหรัฐอเมริกาได้พักที่โรงเรียนวังหลังอีกครั้งหนึ่ง มิสเอ็ดนา ซาหารห์ โคล จึงถูกขอร้องให้ดูแลโรงเรียนเพื่อป้องกันไม่ให้ถูกปิด

มิสเอ็ดนา ซาหารห์ โคล พยายามหาที่ใหม่เพื่อย้ายโรงเรียนวังหลังเพราะโรงเรียนคับแคบในพ.ศ.2457 โดยคำแนะนำและช่วยเหลือของ ดร.ยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์(Dr. George B. Mcfarland) มิสเอ็ดนา ซาหารห์ โคล ได้ซื้อที่ดิน 25 ไร่ ในบางกะปิซึ่งขณะนั้นยังเป็นทุ่งนา มีทางเข้าถึงได้เพียงทางเดียวคือนั่งเรือไปตามคลองแสนแสบคณะกรรมการเพรสไบทีเรียนในสหรัฐอเมริกา ได้ให้เงินสำหรับการบริหารและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับที่อยู่อาศัย และสร้างอาคารเรียน โรงเรียนย้ายไปยังสถานที่ตั้งแห่งใหม่ พ.ศ. 2463 และเปลี่ยนชื่อเป็น โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย จนถึงปัจจุบัน

คณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียน ได้เข้ามามีบทบาทจัดการศึกษาสำหรับสตรีไทยแบบตะวันตก โดยจัดตั้งโรงเรียนและวางรากฐานการศึกษาที่เป็นแบบแผนการกำหนดการศึกษาของสตรี ที่ผ่านมายังไม่มีงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาสำหรับสตรีไทย โดยเฉพาะกรณีโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยตั้งแต่ พ.ศ. 2417-2500 เริ่มเข้ามามีบทบาทเกี่ยวกับการจัดระบบการศึกษาในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยซึ่งเป็นโรงเรียนประจำสำหรับเด็กหญิง ปัญหาอุปสรรคและผลการดำเนินงานตั้งแต่พ.ศ. 2417-2500 ซึ่งเป็นปีที่สิ้นสุดบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนที่มีต่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย เนื่องจากคณะมิชชันนารีอเมริกันเพรสไบทีเรียนได้มอบหน้าที่ให้บุคลากรและ ทรัพย์สินทั้งหมดให้กับสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทยเป็นผู้บริหารจัดการต่อมาจนถึงปัจจุบัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องบทบาทของมิชชันนารีในการจัดการศึกษาสตรีไทยกรณีศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยพุทธศักราช 2417-2500 นั้นยังไม่พบงานวิจัยที่กล่าวถึงเรื่องนี้โดยเฉพาะ ที่ปรากฏจะเป็นการกล่าวถึงเรื่องการขยายตัวขององค์คริสเตียนและบทบาทของมิชชันนารีโดยทั่วไปแต่ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในด้านการจัดการศึกษาสำหรับสตรีไทยโดยเฉพาะ งานวิจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องได้แก่

1. กฤษณา รังสิยานันท์. (2525). *การขยายตัวขององค์คริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากการศึกษาผู้วิจัยได้เน้นเกี่ยวกับการขยายตัวขององค์คริสเตียนเพื่อที่จะบรรลุผลทางด้านศาสนาและวิธีการต่างๆก็กลายเป็นผลดีต่อสังคมไทยในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม มากกว่าการเผยแพร่ศาสนา โดยส่วนหนึ่งในบทที่ 2 ได้กล่าวถึงการดำเนินงานของมิชชันนารีเกี่ยวกับบทบาททางการศึกษาในประเทศไทยโดยอาศัยหลักธรรมศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์เป็นแนวทางการประพฤติสืบต่อมา
2. เคียว อูค ลี. (2539). *การเผยแพร่ศาสนาคริสต์กับการตอบสนองของชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่าง ค.ศ. 1511-1990*. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากการศึกษาผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในบทที่ 6 ถึงวิธีการเผยแพร่ศาสนากับผลกระทบพันธกิจโปรเตสแตนต์ แนวคิดหลักของมิชชันนารีอเมริกัน การเข้ามาของมิชชันนารี วิธีการเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารี การเปรียบเทียบวิธีการเผยแพร่ระหว่างคาทอลิกกับโปรเตสแตนต์ และการตอบสนองของผู้นำไทย
3. ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2533). *การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย: ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่างพ.ศ. 2371-2411*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากการศึกษาผู้วิจัยได้กล่าวถึงบทบาทของมิชชันนารี นิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทยเกี่ยวกับ มูลเหตุ แนวคิดและการปฏิบัติเพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนา ระหว่างพ.ศ 2371-2411 ส่วนหนึ่งในบทที่ 4 ได้กล่าวถึงบทบาทมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ กับการนำวิทยาการตะวันตกเข้าสู่ประเทศไทยและในบทที่ 5 ได้กล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีโปรเตสแตนต์กับสังคมไทยและการถ่ายทอดความรู้การศึกษาภาษาอังกฤษและเทคโนโลยีตะวันตกในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2371-2411

4. สุนิตย์ แสงข้า.(2527). บทบาทของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในประเทศไทยระหว่างปีพ.ศ.2367-2475.ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร จากการศึกษา ผู้วิจัยได้กล่าวถึงบทบาทของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในระหว่างปี พ.ศ. 2367-2475 วิธีการดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนเอกชนในประเทศไทยและผลสะท้อนจากการที่มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์จัดตั้งโรงเรียนเอกชนในประเทศไทยซึ่งเป็นแนวทางให้กับรัฐบาลในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้นำมาจัดการศึกษา ให้กับประชาชนโดยมี ส่วนหนึ่งในบทที่ 2 ได้กล่าวถึงบทบาทของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ที่มีต่อการจัดการศึกษาโรงเรียนเอกชนในสมัยรัตนโกสินทร์

5. สุพรรณิ กาญจนฐิติ. (2507). บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์.วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากการศึกษา ผู้วิจัยได้กล่าวถึงบทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมีส่วนหนึ่งในบทที่ 3ได้กล่าวถึง บทบาทด้านการศึกษาที่เกี่ยวกับการกำเนิดโรงเรียนหลวง การเริ่มต้นให้การศึกษาแก่สตรี การศึกษาสำหรับสตรีในส่วนภูมิภาค และความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยตั้งแต่

พ.ศ.2417-2500

- 3.เพื่อศึกษาผลของการจัดการศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารีอเมริกันที่มีต่อสังคมไทย

ความสำคัญของการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาในประเทศไทย
- 2.ทำให้ทราบถึงบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยตั้งแต่

พ.ศ.2417-2500

3. ทำให้ทราบถึงผลของการจัดการศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารีอเมริกันที่มีต่อสังคมไทย

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้จะศึกษาบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาสตรีไทย โดยกรณีศึกษาเฉพาะโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยตั้งแต่ พ.ศ. 2417 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มก่อตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย และสิ้นสุดบทบาทเกี่ยวกับการจัดการศึกษาใน พ.ศ.2500 เนื่องจากคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ ได้มอบทรัพย์สินและบุคลากรที่เป็นคนไทยให้กับสภาคริสตจักรแห่งประเทศไทยเป็นผู้บริหารจัดการต่อมาถึงปัจจุบัน

วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้จะใช้วิธีการตามกระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์(Historical Approach) และนำเสนอรายงานในรูปของการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)โดยใช้ข้อมูลจากเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) เป็นหลัก

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **คริสตจักร** (Church) หมายถึง ชุมชนผู้เชื่อในพระเยซูคริสต์มารวมกันโดยความเชื่อในเอกภาพคือมีพระเจ้าองค์เดียวกัน ความเชื่อเดียว บัพติศมาเดียว เป็นประชาคมหรือชุมชนในนามของพระเจ้า กระทำพิธีกรรมทางศาสนาร่วมกัน ช่วยเหลือและแบ่งปันสิ่งต่างๆ ให้กันและกัน โดยเชื่อว่าพระเยซูคริสต์ทรงเป็นผู้นำ ผู้ซึ่งจะนำพวกเขาและโลกทั้งมวลไปสู่จุดมุ่งหมายในวาระสุดท้าย¹

2. **สภาคริสตจักร** หมายถึง องค์การที่ประชุมสูงสุดของคริสตจักรในประเทศไทยโดยมีผู้แทนที่ได้รับ การคัดเลือกมาจากคณะธรรมกิจประจำภาคต่างๆ โดยมีรูปแบบขององค์การตามคริสตธรรมบัญญัติ ค.ศ. 1934 ได้แบ่งการปกครองเป็น 3 ระดับคือ คริสตจักรประจำตำบล คริสตจักรประจำภาค และสภาคริสตจักรในประเทศไทย โครงสร้างการปกครองและการบริหารงานของสภาคริสตจักรในประเทศไทยในปัจจุบันใช้ ธรรมนูญแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย คริสตศักราช 1998 โดยประกอบด้วยผู้แทนสามัญในสมัชชาสภาคริสตจักรฯจากคริสตจักรและผู้แทนจากสถาบันการศึกษา มีการประชุมสมัชชาสามัญสองปีต่อครั้ง และมีการประชุมสมัชชาสามัญตามที่กรรมการอำนวยการ สภาคริสตจักรเห็นสมควร²

¹ ฐานาญ แสงฉาย. (2547). 70 ปีแห่งพระพร สภาคริสตจักรในประเทศไทย 1934-2004. หน้า 12.

² นันทชัย มีชูธน. (2547). 175 ปี พันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย (ค.ศ. 1828-2003) .หน้า 60.

แหล่งศึกษาค้นคว้า

สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนักหอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี

สำนักสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

หอจดหมายเหตุแห่งมหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่

ห้องสมุดปัญญาคาร โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

ห้องสมุดสยามสมาคม

บทที่ 1

มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในสมัยรัตนโกสินทร์

เหตุการณ์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์สมัยกรุงรัตนโกสินทร์คือ เหตุการณ์ที่ประเทศชาติกำลังอยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่จะก้าวไปสู่อารยธรรมแผนใหม่ การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญนี้ได้เริ่มขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นเวลาที่มิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์เริ่มทยอยกันเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์พร้อมกับนำเอาวิชาการและอารยธรรมตะวันตกเข้ามาเผยแผ่ให้กับคนไทยทุกชนชั้น

1.1 การเข้ามาของมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย

การเผยแผ่ศาสนาคริสต์มายังแถบเอเชีย เป็นผลสืบเนื่องมาจากการขยายอิทธิพลของชาติตะวันตกที่เข้ามาเพื่อแข่งขันทางการค้า โดยเฉพาะชาติโปรตุเกสและสเปน ที่เข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคนี้ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 16 แต่การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของนิกายโปรเตสแตนต์ในเอเชียเกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เนื่องจาก ขบวนการโปรเตสแตนต์ในยุโรปเพิ่งเกิดขึ้นหลังมาร์ติน ลูเธอร์(Martin Luther)ประกาศคัดค้านสำนักสันตะปาปา ใน พ.ศ. 2060 เป็นต้นมา และยังคงเผชิญกับปัญหาสงครามที่เกิดจากการขัดแย้งทางศาสนาของชาวคริสต์ระหว่างนิกายคาทอลิกกับนิกายโปรเตสแตนต์ในยุโรปจึงยังไม่มีองค์กรของคริสต์จักรโปรเตสแตนต์จัดส่งมิชชันนารีออกไปตามดินแดนต่างๆ กระทั่งภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 จึงมีกระบวนการจัดส่งมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ออกไปทั่วโลก¹ ซึ่งรวมถึงประเทศไทยด้วย

มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ได้เริ่มเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในเมืองไทยเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2371² รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คือศาสนาจารย์ คาร์ล ออกัสตัส เฟรดเดอริก กุตสลาฟ และ ศาสนาจารย์ จาคอบ ทอมลิน ชาวอังกฤษ ซึ่งเป็นมิชชันนารีคณะสมาคมมิชชันนารีแห่งลอนดอน (London Missionary Society) ส่วนมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์คนแรกที่เข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในประเทศไทย คือ นายแพทย์เดวิด อาบีล ได้มาถึงประเทศไทยในวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2374³

¹ นันทชัย มีชูธน. (2547). 175 ปี พันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย(ค.ศ. 1828-2003). หน้า 1.

² เคนเนท อี. แวลส์. (2502). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. หน้า 6.

³ แหล่งเดิม. หน้า 10.

มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในระยะแรกทำการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ให้กับคนจีน เพราะมิชชันนารีกลุ่มแรกที่มาเมืองไทยนั้นเป็นมิชชันนารีที่ต้องการมาสอนศาสนาคริสต์ในเมืองจีน แต่พอทราบว่าในเมืองไทยมีคนจีนมาก จึงเดินทางมาสอนศาสนาแก่คนจีนในประเทศไทย¹ ฉะนั้นในระยะแรกมิชชันนารีใช้ภาษาจีนสอนด้วยการแจกใบปลิวที่พิมพ์มาจากเมืองจีน รวมทั้งหนังสือที่แจกให้ก็เป็นภาษาจีนด้วย ส่วนคนไทยนั้นมิชชันนารีกลุ่มนี้ยังไม่ได้สอนศาสนาให้เพราะมีปัญหาเรื่องภาษา เนื่องด้วยมิชชันนารีโปรเตสแตนต์เหล่านี้ยังไม่เข้าใจภาษาไทยดีพอ ต่อมากมิชชันนารีเหล่านี้คิดว่าถ้ารู้ภาษาไทย หรือมีคัมภีร์ที่เป็นภาษาไทยแจกให้คนไทยด้วยก็จะมีประโยชน์ จึงเริ่มเรียนภาษาไทยและแปลคัมภีร์ออกเป็นภาษาไทย พอเข้าใจภาษาไทยดีก็เริ่มขยายการสอนศาสนาไปยังคนไทย

การสอนศาสนาโดยการแจกใบปลิวของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์นี้ทำให้ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกเกิดความไม่พอใจ จึงใส่ความกล่าวหาว่าพวกมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ทำการปลุกปั่นให้ชาวจีนก่อความไม่สงบขึ้นในประเทศไทย เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบ จึงมีพระบรมราชโองการให้จัดการแปลหนังสือที่แจกนั้นออกมาเป็นภาษาไทย แต่ก็ไม่เป็นไปตามที่กลุ่มคาทอลิกกล่าวหา พระองค์จึงทรงอนุญาตให้สอนศาสนาได้ต่อไป² แต่มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ก็ยังมีอุปสรรคต่างๆ ได้แก่การปล่อยข่าวลือของกลุ่มคนที่ไม่พอใจการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ในระยะแรกๆ จนเกือบจะถูกเจ้าพระยาพระคลังสั่งให้ออกนอกประเทศแต่ศาสนาจารย์กุดสลาฟและศาสนาจารย์ทอมลินได้ยื่นคำร้องต่อเจ้าพระยาพระคลังขอทราบความผิดของตนเอง ถ้าผิดจริงก็ขอให้ออกเป็นหนังสือเพื่อจะได้เอาไปแสดงแก่อังกฤษที่สิงคโปร์ได้ การคัดค้านอันแข็งขันนี้ทำให้เจ้าพระยาพระคลังอนุญาตให้อยู่ต่อไป³ ทั้งศาสนาจารย์กุดสลาฟ และศาสนาจารย์ทอมลิน ได้ดำเนินการแจกหนังสือกับแจกยาต่อไป แต่แจกหนังสือเฉพาะคนจีน ส่วนยานั้นจะแจกให้ทั้งชาวไทยและชาวจีน จนคนทั่วไปมีความชอบพอและเชื่อถือทั้งสองมากในเวลาอันไม่นาน ระหว่างที่อยู่ในประเทศไทยนี้ทั้งสองเห็นว่างานในด้านการเผยแผ่ศาสนามีมากและมีกำลังไม่พอในการทำงาน ฉะนั้นจึงพยายามเขียนจดหมายไปถึง คณะกรรมาธิการอเมริกัน(American Board of Commissioners Foreign Missions) ที่สหรัฐอเมริกาเพื่อขอมิชชันนารีเข้ามาทำงานในเมืองไทยเพิ่มขึ้นอีก คณะกรรมาธิการเมื่อได้รับหนังสือก็เห็นชอบด้วย

¹ กรมศิลปากร. *ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 31 เล่มที่ 18*. หน้า 2.

² แหล่งเดิม. หน้า 4-5.

³ แหล่งเดิม. หน้า 6.

ดังนั้นมิชชันนารีกลุ่มที่สองจึงเดินทางเข้ามาในประเทศไทยซึ่งได้แก่ ศาสนาจารย์จอห์น เทเลอร์ โจนส์ (Rev. John Taylor Jones) และภรรยา และศาสนาจารย์วิลเลียม ดีน ((Rev. William Dean) ซึ่งเป็นมิชชันนารีอเมริกันคณะอเมริกันแบปติสต์ (American Baptist foreign Missions) เข้ามาใน พ.ศ. 2376 และกลุ่มที่สามคือ ศาสนาจารย์โรบินสัน (Rev. Robinson) และภรรยา ศาสนาจารย์เอส จอห์นสัน (Rev. S. Johnson) และภรรยา และหมอ แดน บี บรัดเลย์ (Dr. Dan B. Bradley) และภรรยา ซึ่งกลุ่มนี้เป็นมิชชันนารีคณะอเมริกัน บอร์ด คอมมิชชันเนอร์ส ฟอว์ ฟอเรน มิชชัน (American Board Commissioners For Foreign Missions) ต่อมาทั้งสองกลุ่มนี้ได้รวมตัวกันเป็นคณะเดียว คือ คณะกรรมการอำนวยการอเมริกัน (American Board of Commissioners Foreign Missions)¹

มิชชันนารีอเมริกันมิได้มุ่งหน้าที่จะสอนศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์เพียงอย่างเดียวแต่ว่าได้นำเอาความรู้ ความคิดและวิทยาการแผนใหม่ของชาวตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ในหมู่คนไทยด้วยเช่น ด้านการพิมพ์ การแพทย์ วิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะการศึกษาแบบตะวันตก ซึ่งวิทยาการดังกล่าวนี้ยังไม่ใช่ที่รู้จักในบ้านเมืองของประเทศไทยมาก่อน ดังนั้นการที่มิชชันนารีอเมริกันเข้ามาจึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายแก่คนไทยและประเทศไทย อารยธรรมของชาวตะวันตกที่มิชชันนารีอเมริกันนำเข้ามาเผยแพร่ด้วยนั้น ทำให้คนไทยที่มีจิตใจกว้างขวางและเห็นการณ์ไกลกลุ่มหนึ่งตื่นตัวศึกษาเรียนรู้และรับความคิดและวิทยาการแผนใหม่ต่างๆเหล่านั้นไว้

1.2 แนวคิดและอุดมการณ์ของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์

มิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ในเมืองไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเกือบทั้งหมดเป็นชาวอเมริกัน ซึ่งเข้ามาโดยมีแนวคิดและอุดมการณ์ที่สำคัญได้แก่ แรงกระตุ้นจากจิตสำนึกทางศาสนา แนวคิดเรื่องทวนิยม อุดมคติเรื่องอาณาจักรของพระเจ้า และอิทธิพลของปรัชญาสามัญสำนึก ดังจะกล่าวถึงแนวคิดแต่ละอย่างดังนี้ คือ

1.2.1 จิตสำนึกทางศาสนา

จิตสำนึกทางศาสนาของชาวอเมริกันก่อตัวขึ้นอย่างรุนแรง ในช่วงการตื่นตัวยิ่งใหญ่ด้านจิตวิญญาณ เป็นกระบวนการที่ปลูกฝังจิตสำนึกของคนอเมริกันให้อุทิศตนเป็นมิชชันนารีเพื่อนำคริสต์ศาสนาออกไปเผยแพร่ทั่วโลก² จิตสำนึกนี้สอดคล้องกับอุดมคติของพวกพิวริตันในคริสต์ศตวรรษที่ 18 เรื่อง ธรรมจาริกสู่ถิ่นที่รกร้างว่างเปล่าผนวกเข้ากับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์อเมริกันตั้งแต่แรกเริ่มมีการค้นพบทวีปอเมริกา

¹ กรมศิลปากร. ประชุมพงศาวดาร ภาค 31 เล่ม 18. หน้า 27.

² ชำนาญ แสงฉาย. (2547). 70 ปีแห่งพระพร สภาคริสตจักรในประเทศไทย 1934-2004. หน้า 7.

การปฏิรูปศาสนาคริสต์ในยุโรป และการขยายเขตแดนไปสู่ชายแดนตะวันตกของชาวอเมริกัน (Manifest Destiny) ได้มีผลต่อความเชื่อที่ว่า ชาวอเมริกันเป็นประชากรที่ถูกเลือกให้เป็นเครื่องมือของการไถ่บาปและยึดถือบทบาทของตนเองว่าเป็นชาติอิสราเอลใหม่(New Israel) ในการนำมนุษยชาติไปสู่พันธสัญญาแห่งดินแดนใหม่ เป็นผู้เตรียมและนำมนุษยชาติเข้าสู่สมัยยุคพันปีหรือการเสด็จมาครั้งที่สองของพระเยซูคริสต์

จากจิตสำนึกดังกล่าวนี้ทำให้มีการจัดตั้งองค์กรจัดส่งมิชชันนารีออกไปเผยแผ่คริสต์ศาสนาทั่วโลกซึ่งมิชชันนารีที่มาเมืองไทยได้แสดงให้เห็นถึงจิตสำนึกที่ตนต้องกระทำโดยต่างละทิ้งความสะดวกสบายของตนจากบ้านเกิดเมืองนอนเข้ามายังดินแดนที่ตนเองไม่เคยรู้จักและต้องเผชิญกับปัญหาความลำบาก

1.2.2 แนวคิดเรื่องทวินิยม (Dualism)

แนวคิดเรื่องทวินิยม คือเชื่อเรื่อง ทฤษฎีขาว-ดำ แนวคิดนี้เป็นผลตกทอดจากหลักความคิดและคำสั่งสอนทางศาสนาว่า โลกถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนที่ไม่อาจผสมผสานกันได้ นั่นคือโลกของความดีและโลกของความชั่วร้าย มิชชันนารีเชื่อว่าพวกตนเป็นตัวแทนฝ่ายความดี ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งที่มีความคิดความเชื่อแตกต่างไปจากตน เป็นโลกของความชั่วร้ายหรือเป็นมารชาตาน ดังนั้น มิชชันนารีจึงมีหน้าที่ประการหนึ่งที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนสังคมที่เป็นฝ่ายของมารชาตานให้เป็นฝ่ายของความดีหรือเปลี่ยนจากโลกสีดำให้เป็นสีขาวโดยไม่ยอมให้มีส่วนผสมผสาน จากจดหมายและรายงานของมิชชันนารีที่เข้ามาในเมืองไทยสมัยเริ่มแรกได้แสดงออกถึงการยึดมั่นในเรื่องนี้อย่างชัดเจน โดยมองว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่จมลึกในสิ่งผิดๆ¹

1.2.3 อุดมคติเรื่องแผ่นดินของพระเจ้า

อุดมคติเรื่องแผ่นดินของพระเจ้า นับเป็นแรงกระตุ้นของมิชชันนารีและแสดงออกให้เห็นในการปฏิบัติงานในสังคมไทยอีกประการหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งตกทอดมาจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์อเมริกันและการถ่ายทอดความคิดนี้โดยผ่านระบบการศึกษาที่ถูกควบคุมโดยคริสตจักร พวกมิชชันนารีอเมริกันเป็นกลุ่มที่พยายามจัดเตรียมดินแดนทั่วโลกให้พร้อมสำหรับการเป็นแผ่นดินของพระเจ้า ที่มีอเมริกาเป็นต้นแบบ แรงกระตุ้นนี้จะสอดคล้องกับแนวความเชื่อของชนชาติอเมริกันในเรื่องที่ชาวอเมริกันเป็นประชากรที่ถูกเลือกและเป็น อิสราเอลใหม่ (New Israel) เพื่อจัดเตรียมโลกให้พร้อมสำหรับแผ่นดินของพระเจ้า มิชชันนารีที่เข้ามาเมืองไทยเป็นกลุ่มที่เชื่อว่าคริสต์ศาสนา จะค่อยๆปรากฏขึ้นในกลุ่มคนไทย มิชชันนารีค่อนข้างชื่นชมกับคนไทยที่ยอมรับเอาความเจริญของตะวันตก และถือเป็นการเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงที่เตรียมพร้อมสำหรับดินแดนของพระเจ้า²

¹แหล่งเดิม. หน้า 19.

²นันทชัย มีชูธน. (2547). 175 ปี พันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย(ค.ศ. 1828-2003). หน้า 6.

1.2.4 ปรัชญาสามัญสำนึก (Commonsense Philosophy)

ปรัชญาสามัญสำนึก เป็นแนวคิดของมิชชันนารีที่สำคัญประการหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลอย่างยิ่งในหมู่มิชชันนารีที่เรียกว่าพวกเพรสไบทีเรียนสำนักเก่า แนวคิดดังกล่าวมีหลักการว่า มวลมนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติและอาศัยอยู่ในความเป็นจริงเหมือนกัน แต่ที่มีมวลมนุษย์บางส่วนไม่ได้อยู่ในโลกความเป็นจริงของคริสต์ศาสนาก็เนื่องจากได้ตกไปอยู่ในสภาพแวดล้อมนอกรีต เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องมีการพิสูจน์ให้ชนเหล่านั้นได้เห็นความจริงโดยการกล่าวสอนให้รู้ถึงเหตุผลทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้คนที่อยู่ในสภาพแวดล้อมนอกรีตได้มองเห็นความจริงสูงสุดคือพระเจ้า¹

จากแนวคิดข้างต้น มิชชันนารีจึงพยายามชักนำให้คนในสังคมไทยให้เปลี่ยนใจหันมานับถือคริสต์ศาสนาทั้งทางตรงคือการป่าวประกาศพระคุณของพระเจ้า แจกใบปลิวคำสอนทางศาสนาตามจุดหรือแหล่งชุมชนต่างๆ และเผยแพร่ทางอ้อมคือ การโน้มน้าวจิตใจโดยนำวิทยาการตะวันตกมาเป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาและนำไปมาอยู่ในสภาพแวดล้อมของคริสต์ศาสนา เช่นการเข้าโบสถ์ มิชชันนารีมีความเชื่อว่าคนในสังคมไทยจะรู้แจ้งเห็นจริงในสัจจะสูงสุดตามความเชื่อของตน โดยการถ่ายทอดความรู้วิทยาศาสตร์และการใช้ผลิตผลจากวิทยาศาสตร์ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยมีการใช้วิธีการรักษาพยาบาลแบบตะวันตก การสอนและถ่ายทอดความรู้วิทยาศาสตร์ และแม้กระทั่งการทำลายความเชื่อเดิมจากประสบการณ์จริง เช่น กรณีที่ ดร.ดาเนียล แมคกิลวารี (Dr.Daniel McGilvary) มิชชันนารีผู้บุกเบิกในเชียงใหม่ได้ชี้ให้หนานอินต๊ะ ซึ่งเป็นชาวเชียงใหม่และเป็นคริสเตียนคนแรกในประเทศไทย เห็นความจริงเรื่องสุริยุปราคาที่เกิดขึ้นในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์ ทำให้หนาน อินต๊ะยอมรับความเชื่อทางศาสนาคริสต์หันมาสนใจศึกษาความรู้จากมิชชันนารีและหันมาเชื่อในคำสอนของพระเยซูและเป็นคริสเตียน²

¹ นันทชัย มีชูธน. (2547). เล่มเดิม. หน้า 6.

² แหล่งเดิม. หน้า 7.

โดยสรุปจะเห็นว่ากระบวนการจัดส่งมิชชันนารีโปรเตสแตนต์เข้ามาในประเทศไทยเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในยุโรปและสหรัฐอเมริกาที่ได้หล่อหลอมความคิด อุดมการณ์ และกระตุ้นให้มีกระบวนการมิชชันนารีเกิดขึ้น ซึ่งแนวคิดเบื้องหลังคือการใช้ศาสนาเพื่อสร้างความสงบสุขของสังคมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรุนแรงและมีความหวงใยในชนนอกริต ที่มิชชันนารีถือว่าตนเป็นผู้มีบทบาทนำชาวประเสริฐและทางแห่งความอยู่รอดไปสู่พวกเขา ความคิดนี้ไปสอดคล้องกับกระแสความคิดเรื่อง “ภาระของคนขาว” (Whiteman's Burden) ในกระบวนการล่าอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตกอันเป็นข้ออ้างหลักใหญ่ขณะนั้น ขบวนการมิชชันนารีกับการล่าอาณานิคม จึงเป็นปรากฏการณ์ของยุคร่วมสมัยที่ผสมผสานกัน ในความเข้าใจของมิชชันนารีมีเป้าหมายที่แตกต่างจากนักล่าอาณานิคม เพราะเขาถือว่าเป็นภาระหน้าที่ ที่กระทำเพื่อพระเจ้าไม่ใช่เพื่ออำนาจหรือความมั่งคั่งของตนเองและ การเข้ามาของมิชชันนารีในสังคมไทยขณะนั้นสอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย (Modernization) ของคนไทยมิชชันนารีอเมริกันได้รับการกล่าวขานว่าเป็นผู้นำความเจริญแบบตะวันตกทั้งทางด้านการแพทย์ การศึกษา การพิมพ์และเป็นการเปิดสังคมไทยให้รู้จักกับโลกตะวันตกเพื่อเรียนรู้วิทยาการแปลกใหม่

1.3 คณะมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ที่เข้ามาปฏิบัติงานในสังคมไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มี 5 คณะ คือ

1.สมาคมมิชชันนารีแห่งลอนดอน (London Missionary Society) เข้ามาเมืองไทย พ.ศ. 2371

2.คณะกรรมการมิชชันนารีอเมริกัน (American Board of Commissioners Foreign Missions)

เข้ามาใน พ.ศ. 2374

3.คณะอเมริกันแบปติสต์ (American Baptist foreign Missions) เข้ามาใน พ.ศ. 2376

4.คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน (American Presbyterian Missions) เข้ามาใน พ.ศ.2383

5.สมาคมมิชชันนารีอเมริกัน (American Missionary Association) เข้ามาใน พ.ศ.2393¹

คณะมิชชันนารีเหล่านี้มีเพียง คณะอเมริกันแบปติสต์ คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน และสมาคมมิชชันนารีอเมริกันเท่านั้นที่ปฏิบัติงานต่อมาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนได้ปฏิบัติพันธกิจและมีบทบาทในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาสืบทอดมาเป็นสภาคริสตจักรในประเทศไทยปัจจุบัน¹ ในที่นี้จะกล่าวถึงมิชชันนารีคณะต่างๆพอสังเขป เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานก่อนที่จะเน้นถึงบทบาทของคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนในรายละเอียดต่อไป

¹ เคนเนท อี. แวลส์. (2502). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. หน้า 17.

1. สมาคมมิชชันนารีแห่งลอนดอน (London Missionary Society)

จัดตั้งขึ้นที่กรุงลอนดอนในพ.ศ. 2328 และได้จัดส่งมิชชันนารีไปยังประเทศจีนเป็นครั้งแรก และในช่วงสงครามนโปเลียน ระหว่างพ.ศ. 2345-2361 เมื่ออังกฤษสามารถควบคุมช่องแคบสิงคโปร์หรือเขตที่เรียกว่าสเตรทเซตเทิลเมนต์(Straits Settlement) ไว้ได้จึงมีการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติของสมาคมมิชชันนารีแห่งลอนดอนที่มะละกา เพื่อเป็นศูนย์กลางในการแปลและจัดพิมพ์พระคัมภีร์ไบเบิล รวมทั้งใบปลิว คำสอนทางศาสนาเป็นภาษาจีน และเป็นรากฐานปฏิบัติงานกับกลุ่มชาวจีนที่ตั้งรกรากยังท่าเรือค้าขายต่างๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือไม่ก็ส่งไปปฏิบัติงานในประเทศจีนโดยตรง เมื่อ พ.ศ. 2363 ได้เปิดศูนย์มิชชันนารีแห่งหนึ่งที่ปักกิ่งแต่ยังไม่ให้ความสนใจที่จะปฏิบัติงานในเมืองไทย เพียงแต่เคยมีมิชชันนารีเข้าไปเยือนไทรบุรี ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของคนไทยเท่านั้น ใน พ.ศ. 2364 มิชชันนารีคณะนี้มีความพยายามที่จะจัดส่งมิชชันนารีจากมะละกาเข้าปฏิบัติงานที่ไทรบุรี แต่ต้องยกเลิกไปเนื่องจากกองทัพไทยเข้าโจมตีไทรบุรีเพื่อแก้ปัญหาความไม่สงบภายใน ในปีเดียวกัน รัฐบาลอังกฤษได้ส่ง จอห์น ครอว์ฟอร์ด (John Crawford) ผู้แทนของบริษัทอินเดียตะวันออกที่สิงคโปร์ เข้ามาเจรจาทางการค้าและปัญหารับไทรบุรีกับไทย แต่การเจรจาของ จอห์น ครอว์ฟอร์ด ล้มเหลว¹

ต่อมาอังกฤษได้ส่งร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี (Henry Bernay) เข้ามาเจรจากับไทยอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2379 การเจรจาประสบผลสำเร็จด้วยดี ศูนย์มิชชันนารีของสมาคมมิชชันนารีแห่งลอนดอนที่ปักกิ่งจึงได้วางแผนการเพื่อปฏิบัติงานในเมืองไทยอย่างจริงจัง เช่น ได้แปลพระคัมภีร์ไบเบิลเป็นภาษาไทย เตรียมอุปกรณ์การพิมพ์ภาษาไทยแต่ไม่บรรลุผลเพราะเมื่อศาสนาจารย์ ซี กุตลาฟ กับ ศาสนาจารย์จาคอบ ทอมลิน มิชชันนารีสองคนแรกที่เข้ามาถึงกรุงเทพมหานครในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2371 มีเฉพาะหนังสือและใบปลิวคำสอนทางคริสต์ศาสนาภาษาจีนที่นำติดตัวมาถึง 27 หีบ และมิชชันนารีทั้งสองยังได้เริ่มต้นการแปลพระคัมภีร์ไบเบิลจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย โดยใช้ผู้ช่วยชาวจีนอ่านแปลภาษาจีนกับชาวพม่าเป็นผู้จดภาษาไทย ในระยะหกเดือนแรกที่เข้ามาในประเทศไทยสามารถแปลหนังสือพระคัมภีร์ได้ทั้งหมด 4 เล่ม ซึ่งเป็นหนังสือเล่มแรกในพระคัมภีร์ประกอบด้วย หนังสือมัทธิว มาระโก ลูกาและยอห์น

การเข้ามาปฏิบัติงานของมิชชันนารีชุดแรกนี้เป็นช่วงที่อังกฤษกำลังขยายอำนาจเข้ามาในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเข้ามาเจรจาทางการทูตกับไทย ภายหลังที่อังกฤษชนะพม่าและยึดครองทางตอนใต้ของพม่า ก่อให้เกิดความหวาดระแวงในหมู่ชนชั้นผู้ปกครองของไทยในเรื่องการขยายอำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตก ด้วยเกรงว่ามิชชันนารีจะเข้ามายุยงชาวจีนให้กระด้างกระเดื่องและเป็นเครื่องมือ

¹ นันทชัย มีชูธน. (2547). 175 ปี พันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย(ค.ศ. 1828-2003). หน้า 10-11.

ของอังกฤษเพื่อคุกคามไทยจึงทำให้การบุกเบิกของมิชชันนารีคณะนี้ต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ เช่นถูกขัดขวางไม่ให้เผยแพร่โดยสะดวกประกอบกับการไม่เข้าใจในภาษาและวัฒนธรรมของไทย และปัญหาสุขภาพจากโรคเขตร้อนที่คร่าชีวิตภรรยาของมิชชันนารีหลายคน ในที่สุดมิชชันนารีก็ต้องถอนตัวออกไป แต่ได้ส่งรายงานไปยังองค์กรมิชชันนารีในสหรัฐอเมริกาและชวนให้มาปฏิบัติงานในเมืองไทยด้วย¹

ความสำคัญของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ชุดแรกที่เข้ามาปฏิบัติงานในกรุงเทพฯ นับเป็นการปรากฏตัวของชาวตะวันตกที่แตกต่างจากพ่อค้า นักผจญภัย หรือนักการทูตชาวตะวันตก ที่เข้ามาในเวลานั้น และวิธีการเผยแผ่ยังมีความแตกต่างจากบาทหลวงคาทอลิกที่มีอยู่ในสยามมาก่อนโดยมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ชุดนี้ได้นำยารักษาโรคเข้ามาแจกจ่าย ออกใบปลิวทางศาสนาและเผยแพร่สิ่งสอนเรื่องศาสนาคริสต์ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นภาพลักษณ์ของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ในสังคมไทยที่เข้าใจว่าเป็น หมอ คือมองว่าเป็นทั้งหมอรักษาโรคและหมอสอนศาสนา

2. คณะกรรมการอเมริกัน (American Board of Commissioners Foreign Missions)

มิชชันนารีคณะนี้จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2353 โดยก่อตั้งขึ้นในวิทยาลัยศาสนาศาสตร์แอนโดเวอร์ (Andover Seminary) เพื่อเผยแผ่ศาสนาคริสต์ สู่ชาวต่างชาติ มิชชันนารีคณะนี้ได้ส่งตัวศาสนาจารย์นาย แพทย์เดวิด อาปิล เดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2374 เพื่อสำรวจจุดทางความเป็นไปได้ในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ในเมืองไทย เขาได้ทำงานเกือบหนึ่งปีจึงกลับไปถือว่าเป็นคณะแรกที่มาปฏิบัติงานจริง ๆ ในกรุงเทพฯ ไม่ใช่ผู้สำรวจ ต่อมาใน พ.ศ. 2375 คณะกรรมการอเมริกัน ได้จัดส่งศาสนาจารย์ชาร์ล โรบินสัน (Rev. Charle Robinson) และศาสนาจารย์สตีเฟน จอห์นสัน (Rev. Stephen Johnson) เป็นมิชชันนารีเข้ามาปฏิบัติงานในเมืองไทยอย่างเป็นทางการ มีเป้าหมายในการปฏิบัติงานทั้งชาวจีนและชาวไทย ซึ่งต่อมาได้มีชาวจีนชื่อ “บ๊องตี้” ซึ่งเคยรับบัพติศมา (พิธีกรรมประกาศตนเป็นคริสเตียน) จากศาสนาจารย์กุตสลาฟมาก่อนได้เข้ารับบัพติศมาจากมิชชันนารีคณะนี้ใน พ.ศ. 2381²

¹ เคนเนท อี. แวลส์. (2502). *ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย*. หน้า 17.

² นันทชัย มีชูธน. (2547). 175 ปี พันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย (ค.ศ. 1828-2003). หน้า 12.

มิชชันนารีของคณะกรรมการมิชชันนารีที่เข้ามาเมืองไทยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2374-2392 เป็นมิชชันนารีชาย 11 คน และมิชชันนารีหญิง 11 คน มีอัตราการปฏิบัติงานในเมืองไทยตั้งแต่ 1- 13 ปีและมีจำนวนครั้งหนึ่งที่อยู่ปฏิบัติงานมากกว่า 5 ปี มิชชันนารีที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างมากในประวัติศาสตร์ไทยคือ นายแพทย์ แदन บีช บรัดเลย์ ที่เข้ามายังกรุงเทพฯเมื่อเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2378 ได้นำยาและการรักษาแบบตะวันตกมาบริการให้ ได้แก่ การปลูกฝี และผลิตวัคซีนปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ จัดตั้งโอสถศาลา (Dispensary) แนะนำเรื่องผดุงครรภ์สมัยใหม่และให้การรักษาแบบตะวันตกอื่น ๆ เป็นผู้จัดตั้งการพิมพ์ภาษาไทยครั้งแรก ออกหนังสือพิมพ์ Bangkok Recorder แต่งหนังสือแบบเรียนภาษาไทย ประถม ก กา และจัดพิมพ์หนังสือต่าง ๆ ที่สืบทอดภูมิความรู้ของไทย มิชชันนารีผู้ที่มีบทบาทสำคัญอีกคนหนึ่งคือศาสนาจารย์เจส ซี แคสเวล (Rev. Jesse Caswell) เป็นพระอาจารย์ถวายการสอนภาษาอังกฤษและวิชาความรู้ของตะวันตกแด่ วชิรญาณภิกขุหรือเจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งต่อมาคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ ขณะทรงผนวชที่วัดบวรนิเวศวิหาร

ประเทศจีนเปิดประตูให้มิชชันนารีไปเผยแผ่ศาสนาได้ ในพ.ศ. 2389 ประกอบกับความไม่ลงรอยทางความคิดในการเผยแผ่ศาสนาระหว่างมิชชันนารี มีส่วนทำให้คณะกรรมการมิชชันนารียุติบทบาทการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในกรุงเทพฯ ซึ่งภายหลังที่ศาสนาจารย์เจส ซี. แคสเวล ถึงแก่กรรม และมิชชันนารีที่เหลือเดินทางกลับสหรัฐอเมริกา มิชชันนารีคณะนี้จึงสิ้นสุดบทบาทลงใน พ.ศ. 2392 ขณะที่นายแพทย์บรัดเลย์ที่กลับไปสหรัฐอเมริกาได้ลาออกจากคณะนี้ด้วย และกลับมาทำงานในเมืองไทยอีกครั้งในปลาย พ.ศ. 2392 ในนามสมาคมมิชชันนารีอเมริกัน

3. มิชชันนารีคณะอเมริกันแบปติสต์ (American Baptist foreign Missions)

คณะอเมริกันแบปติสต์ จัดตั้งองค์กรของตนในรัฐแมสซาชูเซต (Massachusetts) เมื่อ พ.ศ. 2347 และมีศาสนาจารย์แอดนัม จัดสัน (Rev. Adoniram Judson) พร้อมภรรยาและคนอื่น ๆ เป็นมิชชันนารีของคณะอเมริกันแบปติสต์ชุดแรกที่จัดตั้งศูนย์มิชชันในประเทศพม่า เมื่อการจัดตั้งศูนย์มิชชันมั่นคง ก็ได้ขยายขอบเขตการปฏิบัติงานกว้างขวางออกไปและสนใจที่จะจัดตั้งศูนย์มิชชันในกรุงเทพฯด้วย ศูนย์มิชชันของคณะอเมริกันแบปติสต์ในประเทศพม่าจึงได้ส่งศาสนาจารย์จอห์น เทเลอร์ โจนส์ และภรรยา พร้อมบุตรบุญธรรมคือ ซามูเอล สมิธ (Samuel Smith) เดินทางถึงกรุงเทพฯเมื่อปลายเดือน มีนาคม พ.ศ. 2376 ศาสนาจารย์โจนส์ ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานการเผยแผ่ศาสนา

¹ นันทชัย มีชูธน. (2547). เล่มเดิม. หน้า 12.

คนไทยซึ่งเป็นเป้าหมายความสนใจของมิชชันนารีในประเทศพม่ามาก่อนแล้ว แต่เนื่องจากเห็นว่าชาวจีนอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ มากกว่าชาวไทย จึงได้ปฏิบัติงานในหมู่ชาวจีนเป็นหลัก ผลการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของมิชชันนารีคณะนี้ มีชาวจีนรับนับถือศาสนาคริสต์ในปีแรกจำนวน 3 คนและใน พ.ศ. 2380 ได้จัดตั้งคริสตจักรโปรเตสแตนต์แห่งแรกในประเทศไทย และมีสมาชิกชาวจีนเริ่มแรก 11 คน คริสตจักรนี้สืบทอดต่อมาเป็นคริสตจักรไมตรีจิต¹

มิชชันนารีของคณะอเมริกันแบپติสต์ เข้ามาปฏิบัติในเมืองไทยสมัยรัตนโกสินทร์มีจำนวน 30 คน เป็นชาย 14 คน หญิง 16 คน แต่ส่วนใหญ่ปฏิบัติงานเพียงระยะสั้น เนื่องจากเสียชีวิตในเมืองไทยหลังจากเข้ามาไม่กี่ปี และส่วนหนึ่งย้ายไปปฏิบัติที่ประเทศจีน มิชชันนารีคณะนี้ที่มีชื่อเสียงในประเทศไทย เช่น ศาสนาจารย์จอห์น เทเลอร์ โจนส์ ศาสนาจารย์เจ เอช แชนเดเลอร์ (G.H.Chandler) และนายแพทย์ซามูเอล สมิธ มีบทบาททำการรักษาโรคแบบตะวันตกและทำกิจกรรมด้านการพิมพ์ เป็นผู้นำวิทยาการและเทคโนโลยีเข้ามายังในเมืองไทย²

การปฏิบัติพันธกิจของมิชชันนารีคณะอเมริกันแบปติสต์ ในเมืองไทยเป็นไปอย่างเชื่องช้า เนื่องจากสถานที่ตั้งศูนย์มิชชันในกรุงเทพฯ ถูกไฟไหม้เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2392 และในเดือนกันยายน พ.ศ. 2393 ศาสนาจารย์ โจนส์ ถึงแก่กรรม ทำให้ศูนย์มิชชันขาดผู้รอบรู้และเชี่ยวชาญภาษาไทยที่จะปฏิบัติงานกับชาวไทยโดยตรง มิชชันนารีที่เข้ามาช่วงหลังก็ย้ายไปปฏิบัติงานที่ประเทศจีนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ศูนย์ในกรุงเทพฯ ไม่ได้รับความเอาใจใส่ หรือไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการในสหรัฐอเมริกาอย่างจริงจัง คณะอเมริกันแบปติสต์ จึงปิดศูนย์มิชชันของตนที่กรุงเทพฯ แต่การขยายงานของมิชชันนารีคณะอเมริกันแบปติสต์ยังคงมีอยู่ในหมู่ชาวเขาโดยเฉพาะชาวกะเหรี่ยง ทางภาคเหนือของไทย ภายหลังต่อมานั้นเป็นการขยายงานมาจากมิชชันนารีคณะอเมริกันแบปติสต์ ในพม่า

4. มิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน (American Presbyterian Missions)

มิชชันนารีคณะนี้ได้แยกตัวออกมาจากคณะอเมริกันบอร์ดที่สหรัฐอเมริกาใน พ.ศ. 2380 โดยมีนโยบายและวิธีการเผยแผ่คริสต์ศาสนา คือ เพื่อช่วยให้การเผยแผ่ศาสนาคริสต์เป็นที่รู้จักแก่คนทุกชาติและเพื่อให้คริสตจักรของพระเยซูคริสต์ได้รับการสถาปนาขึ้นและ ยึดถือในพระพรของพระเจ้าไปสู่ชาวโลกทั้งหลาย

¹แหล่งเดิม. หน้า 13.

²แหล่งเดิม. หน้า 14.

มิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน ได้ส่งมิชชันนารีอเมริกันครอบครัวแรกคือครอบครัวศาสนาจารย์ วิลเลียม พี. บูแบร์ (Rev. William P. Bubere) มายังประเทศไทยเมื่อวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2383 และได้ร่วมงานกับมิชชันนารีของคณะอื่นที่จัดตั้งอยู่ก่อน หลังจากได้ปฏิบัติงานอยู่ประมาณ 4 ปี จึงเดินทางกลับประเทศสหรัฐอเมริกาเนื่องจากภรรยาป่วยเป็นอัมพาต งานของมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนจะพักกว่าสามปีจึงมีการเริ่มขึ้นใหม่อย่างถาวรเมื่อ พ.ศ. 2390 โดยนายแพทย์ซามูเอล เฮาส์¹ (Dr. Samuel House) และต่อมาในวันที่ 31 สิงหาคม 2392 ได้จัดตั้งคริสตจักรขึ้น เรียกว่าคริสตจักรเพรสไบทีเรียนที่ 1 กรุงเทพฯ โดยมีสมาชิกเริ่มแรก คือ ครอบครัวศาสนาจารย์ แมตตูน นายแพทย์เฮาส์ และครอบครัวศาสนาจารย์สตีเฟน บุษ (Rev. Stephen Bush) ซึ่งเดินทางมาประเทศไทยเมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2392

ต่อมาได้มีสมาชิกชาวไทยคนแรก คือ กี่เอ็ง ก๊วยเซียน เข้ารับศีลจากมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนในวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2392 ที่เป็นชาวไทยคนแรก คือ นายชื่น เข้ารับศีลเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2403

5. มิชชันนารีของสมาคมมิชชันนารีอเมริกัน

มิชชันนารีคณะนี้เกิดขึ้นจากการรณรงค์หาทุนและผู้สนับสนุน โดยมีหมอบรัดเลย์เป็นผู้ร่วมก่อตั้งสมาคมมิชชันนารีอเมริกันขึ้นใน พ.ศ. 2392 โดยมีแนวคิดในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาที่สนใจต่อปัญหาทางสังคม เช่น การแบ่งชนชั้นวรรณะต่อต้านระบบการมีทาส ต่อต้านการมากฉว่หลายเมีย และต่อต้านอบายมุขอื่น ๆ

นายแพทย์บรัดเลย์พร้อมกับภรรยา คือ มิสซิสซาราห์ บรัดเลย์ (Mrs. Sarah Braley) เดินทางมาประเทศไทยใน พ.ศ. 2393 พร้อมด้วยผู้ร่วมงานคือนายแพทย์แอล บี เลน (Dr. L.B. Lain) และภรรยา เพื่อตั้งศูนย์มิชชันของสมาคมมิชชันนารีอเมริกันในกรุงเทพฯ แต่ในที่สุดก็ต้องประสบกับปัญหาการแตกแยกทางความคิดในหมู่มิชชันนารีคณะเดียวกัน และความแตกต่างด้านหลักปฏิบัติกับมิชชันนารีคณะอื่น ประกอบกับมิชชันนารีบางคนมีความคาดหวังถึงงานที่ตนจะปฏิบัติไว้สูง แต่เมื่อมาถึงเมืองไทยกลับไม่เป็นดังที่คาดหวังจึงไม่คิดที่จะปฏิบัติงานและเดินทางกลับประเทศ เหลือเพียงนายแพทย์บรัดเลย์เท่านั้นที่รับผิดชอบในงานของสมาคม จนกระทั่งถึงแก่กรรมที่กรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2416 ศูนย์มิชชันของสมาคมมิชชันนารีอเมริกันได้ยุติลงโดยปริยาย²

¹ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย. หน้า 4-5.

² ขำนาญ แสงฉาย. (2547). 70 ปีแห่งพระพร สภาคริสตจักรในประเทศไทย 1934-2004. หน้า 27.

1.4 บทบาทของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในสมัยรัตนโกสินทร์

การเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ในเมืองไทยเริ่มพร้อมกับการขยายตัวของประเทศตะวันตกในเมืองไทยเช่นกัน สหรัฐอเมริกาซึ่งนับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์เป็นศาสนาประจำชาติ ไม่มีประเทศที่จะขยายอำนาจทางการค้าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นอกเหนือจากประเทศไทย อเมริกาได้ติดต่อกับไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2361 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอเมริกาเป็นไปด้วยดีเพราะบุคคลสำคัญที่สร้างอิทธิพลของอเมริกาในสังคมไทยโดยเฉพาะ มิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนซึ่งมีมากที่สุด¹

ระยะเริ่มแรกที่มีมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์เข้ามาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับสมัยการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบอย่างตะวันตกของไทยเราซึ่งเริ่มต้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและเห็นได้ชัดเจนขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันถือว่าเป็นสมัยแห่งการปฏิรูปประเทศในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมือง

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าการเข้ามาของบรรดามิชชันนารีอเมริกันในช่วงนี้จึงมีบทบาทสำคัญที่เป็นผู้มีส่วนช่วยในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ในสมัยรัตนโกสินทร์มีดังต่อไปนี้

1.4.1 ลักษณะการดำเนินงานของมิชชันนารีอเมริกัน

ในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาอันเป็นความเชื่อใหม่ที่ยังไม่เคยปรากฏมาก่อนเลยในดินแดนของประเทศไทยนั้น วิธีการที่จะสามารถเข้าถึงประชาชนอันจะเป็นผลดีต่อการเผยแผ่ความเชื่อทางศาสนา นับว่ามีความสำคัญอยู่มาก จะพบว่าลักษณะที่สำคัญแห่งการดำเนินงานของมิชชันนารีตั้งแต่ระยะแรกเริ่มเป็นต้นมาก็คือ การพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนชาวไทยทั่วไปนับตั้งแต่ชนชั้นสูงลงมาถึงระดับสามัญชนบทบาทการสร้างความสัมพันธ์ใน 2 ระดับ คือ ระดับทางการ และระดับประชาชนได้แก่

¹เคียว อุค ลี. (2539). การเผยแผ่ศาสนาคริสต์กับการตอบสนองของชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่าง ค.ศ. 1511-1990. หน้า 111

1. ความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารี กับทางการไทย

สถาบันพระมหากษัตริย์ และขุนนางข้าราชการ เป็นกลุ่มคนชั้นสูงของสังคมซึ่งมีอำนาจ และความรับผิดชอบในการบริหารประเทศ บรรดามิชชันนารีที่เข้ามาย่อมจะต้องคำนึงถึงความสำคัญแห่งสถาบันนี้ หากความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีกับรัฐบาลไม่ราบรื่นก็เป็นอุปสรรคต่อการเผยแผ่ศาสนาได้ ดังนั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวคือ พระองค์ไม่พอพระทัยที่พวกมิชชันนารีนำเอาพระคัมภีร์ไปเปิดมาแปลเป็นภาษาไทยเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2371¹ ก่อนหน้านั้นก็ได้มีการคัดค้านจากทางการอยู่แล้วในเรื่องการเผยแผ่ศาสนาโดยวิธีแจกหนังสือ ทั้งนี้ทางการไทยอนุญาตให้ทำการแจกหนังสือสอนศาสนาแต่เฉพาะชาวจีนเท่านั้น และก็ได้ออกประกาศห้ามไม่ให้ชาวไทยรับแจกหนังสือ

ส่วนสาเหตุที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ให้การสนับสนุนการดำเนินงานของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน นิกายโปรเตสแตนต์ดังกล่าวนั้น อาจเป็นเพราะเกรงว่ามิชชันนารีในฐานะที่เป็นคนต่างชาติดอกความยุ่งยากทางการเมืองเหมือนปลายสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เหตุการณ์ดังกล่าวน่าจะได้สร้างทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวต่างชาติในหมู่ประชาชนชาวไทยโดยเฉพาะทางการไทยในสมัยต่อมา ดังจะเห็นได้จากเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบข่าวจากพวกสอนศาสนาในกายโรมันคาทอลิกว่า พวกมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาเผยแผ่ศาสนาเพื่อจะมาปลุกให้ชาวจีนก่อการกำเริบ จึงมีรับสั่งให้เอาหนังสือสอนศาสนาไปแปล แต่ครั้งทรงทราบว่าไม่มีสิ่งใดเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลก็ทรงโปรดอนุญาตให้เผยแผ่ศาสนาอยู่ต่อไปได้ แต่ให้เผยแพร่เฉพาะชาวจีนเท่านั้น² การไม่ได้รับความร่วมมือจากทางการดังกล่าวมีผลให้การดำเนินงานของมิชชันนารีอเมริกันไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรในการปฏิบัติงาน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสัมพันธ์ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรู้จักคุ้นเคยกับมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน นิกายโปรเตสแตนต์เป็นส่วนพระองค์ จากการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างพระองค์กับมิชชันนารี เช่น การที่พระองค์ทรงศึกษาภาษาอังกฤษกับศาสนาจารย์ เจสส์ แคลเวลล์³ ตลอดจนการที่พระองค์ทรงสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ระหว่าง มิชชันนารีกับบรรดาเจ้านายเชื้อพระวงศ์และพวกขุนนาง ดังจะเห็นได้จากนายแพทย์ ซามูเอล เฮาส์ ได้รับเชิญจากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ถวายคำแนะนำและช่วยเหลือเกี่ยวกับ

¹ดี.บี. บรัดเลย์. (2468). *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 31*. หน้า 4.

²แหล่งเดิม. หน้า 4.

³ประยูทธ ลิทธิพันธ์. (2502). *แผ่นดินพระจอมเกล้า*. หน้า 189.

การทดลองด้านวิทยาศาสตร์ที่พระองค์กำลังสนพระทัยอยู่ การแลกเปลี่ยนความรู้ดังกล่าวมีผลให้มิชชันนารีได้โอกาสใกล้ชิดราชสำนัก อีกทั้งการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาของมิชชันนารีอเมริกันยังเป็นที่ยอมรับของรัฐบาลในขณะนั้นดังปรากฏว่า นายแพทย์ชามูเอล เฮาส์ ได้ใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์นี้เป็นเครื่องมือในการสอนพระคัมภีร์ทางศาสนาแก่พวกเจ้านายเชื้อพระวงศ์และขุนนางด้วย² ซึ่งกลุ่มดังกล่าวจะเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมืองในสมัยต่อมา

ความสัมพันธ์อันดีระหว่างทางการกับบรรดามิชชันนารีอเมริกัน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผลดีต่อการดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ จากหลักฐานที่ปรากฏในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เกี่ยวกับพระราชกระแสเรื่องการปฏิบัติทางศาสนา ซึ่งพระองค์ถือว่าทุกศาสนานั้นก็ดีเหมือนกันหมด ในแง่จรรยาใจของมนุษย์ให้เป็นคนดี พระองค์ทรงมีรับสั่งไม่ให้มีความรังเกียจต่อกันในเรื่องความเชื่อทางศาสนา³ การขยายงานของมิชชันนารีอเมริกันเข้าไปในส่วนภูมิภาค เช่นที่เชียงใหม่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดฯ ให้มีใบบอกมาตามหัวเมืองรายการที่มิชชันนารีต้องผ่านเพื่อให้ความสะดวกและความปลอดภัย อาจกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีส่วนให้การก่อตั้งศูนย์มิชชันนารีในภาคเหนือเป็นผลสำเร็จได้

ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างทางการไทยและมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน ยังคงดำเนินต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน พ.ศ. 2411 พระเจ้ากาวิโลรส เจ้าเมืองผู้ครองนครเชียงใหม่ได้สั่งให้ประหารชีวิตบุคคล 2 คน คือ น้อยสุริยะ และหนานชัย ซึ่งหลักฐานส่วนมากแสดงให้เห็นว่า สาเหตุการประหารชีวิตเนื่องมาจากการที่ทั้ง 2 เปลี่ยนศาสนาหันมานับถือศาสนาคริสต์³ ความทรงทราบถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีพระบรมราชโองการประกาศเสรีภาพแห่งการนับถือศาสนาในเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน พระบรมราชโองการดังกล่าว ยังผลให้การดำเนินงานของมิชชันนารีอเมริกันสะดวกยิ่งขึ้น และการต่อต้านชาวคริสต์เย็นได้ยุติลง จึงกล่าวได้ว่าบทบาทความสัมพันธ์อันดีระหว่างมิชชันนารีอเมริกันกับทางการไทยในสมัยนั้นมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของมิชชันนารี

¹ ยอร์ช ฮอว์ส เฟลด์ส. (1961). *หมอเฮาส์ในสมัยรัชกาลที่ 4*. หน้า 25-26.

² กฤษณา รังสิยานนท์. (2525). *การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2371-2500*. หน้า 26.

³ ปราวณี ศิริธร ณ พัทลุง. (2507). *เพชรล้านนา*. หน้า 258.

2. บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีอเมริกัน กับ ประชาชนชาวไทย

บทบาทการดำเนินงานเพื่อเผยแผ่ศาสนาในหมู่ประชาชนชาวไทย มิชชันนารีอเมริกันได้เลือกการทำงานด้านมนุษยธรรมเพื่อเป็นทางไปสู่การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ขั้นแรกมิชชันนารีออกเดินทางเยี่ยมเยียนประชาชน เพื่อสำรวจสภาพความเป็นอยู่ตลอดจนความทุกข์ยากต่างๆ โดยเฉพาะความเจ็บป่วยซึ่งมีอยู่ทั่วไปในขณะนั้น ต่อจากนั้นก็ช่วยเหลือด้วยวิธีการแจกยาและการรักษาโรคพร้อม ๆ กันนั้นก็ถือโอกาสประกาศศาสนา ตัวอย่างในเรื่องนี้เห็นได้จากบันทึกของ นายแพทย์ เดวิด อาบิล มิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาถึงเมืองไทย เมื่อ พ.ศ. 2374 ความตอนหนึ่งกล่าวว่า

“...ในระหว่างเวลาแจกยาข้าพเจ้าเคยอธิบายแก่ผู้มาขอว่า ควรจะไปในพิธีที่โรงสวดของข้าพเจ้าบ้าง ได้กำหนดวันและชั่วโมงแก่เขาเหล่านั้นให้ไปรักษา ณ ที่นั้น โดยวิธีนี้ได้มีคนไปยังโรงสวดเป็นอันมาก ต่างมีความยินดีและพอใจจนดูเหมือนว่าไม่มีความเกียจคร้านในเรื่องนี้เสียเลย...”¹

หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงวิธีการดำเนินงานของมิชชันนารี โดยอาศัยการรักษาพยาบาลเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์อันดีกับประชาชน จากนั้นจึงประกาศศาสนาซึ่งนับว่าได้ผล ตามบันทึกของหมอบรัดเลย์ ได้กล่าวถึงไว้ว่า

“...วันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2378 มีคนป่วยมาหากว่า 100 คน ได้ให้คนป่วยเหล่านั้นสวดมนต์และอ่านคัมภีร์ก่อนที่จะให้ยารักษาโรค เพื่อเป็นการชักจูงคนป่วยให้เห็นฤทธิ์เดชของพระเจ้าว่าศักดิ์สิทธิ์...”²

การขยายงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ไปยังส่วนภูมิภาคก็เช่นเดียวกัน การรักษาพยาบาลก็มีส่วนช่วยให้มิชชันนารีได้รับความสะดวกในการก่อตั้งศูนย์มิชชันต่าง ๆ เช่นการได้รับความสะดวกในเรื่องที่พักอาศัยตลอดจนสถานที่ทำการประกาศศาสนา โดยทางราชการและประชาชนมองเห็นว่ามิชชันนารีอเมริกันเป็นผู้ทำประโยชน์แก่ประชาชน³

การเข้าไปใกล้ชิดกับประชาชนด้วยให้การรักษาพยาบาลนั้น กล่าวได้ว่าเป็นวิธีการที่ได้ผลทั่วทุกแห่งที่มิชชันนารีเข้าไปดำเนินงาน ดังเช่นในบริเวณดินแดนภาคเหนือซึ่งเต็มไปด้วยการระบาดของไข้มาลาเรีย มิชชันนารีที่เข้าไปในขณะนั้นได้แจกยาคิวินิน ตอนแรกคนไม่กล้ารับกันมากนักแต่ภายหลังเห็นผลยาคิวินิน จึงเป็นที่นิยมกันมากในเวลาอันสั้นและประชาชนชาวไทยได้เรียกมิชชันนารีอเมริกันว่าหมอ ทั้ง ๆ ที่บางคนไม่ได้เป็นหมอ เช่น ศาสนาจารย์ ดาเนียล แมคกิลวารี ซึ่งเป็นผู้เผยแผ่ศาสนาคริสต์ในภาคเหนือของประเทศไทย

¹ ดี.บี. บรัดเลย์. (2468). *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 31*. หน้า 15.

² แหล่งเดิม. หน้า 15.

³ แหล่งเดิม. หน้า 15.

1.4.2 บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันทางการแพทย์

1. สภาพการณ์ทั่วไป แต่โบราณมาประชาชนไทยต้องเผชิญกับโรคระบาดที่ร้ายแรง เช่น อหิวาตกโรคและไข้ทรพิษอยู่เสมอ ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีวิธีการป้องกันและรักษา นอกจากหนีไปตั้งถิ่นฐานใหม่ อหิวาตกโรคซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “โรคห่า” หรือ “ไข้ปวง” ทำให้คนตายเป็นจำนวนมากคนในสมัยนั้นใช้ความเชื่อทางศาสนาช่วย ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย¹ มีโรคระบาดดังกล่าว จึงมีการประกอบพระราชพิธีอาพาธพินาศ ความร้ายแรงของอหิวาตกโรคจะเห็นได้จากหลักฐานใน พ.ศ.2392 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดอหิวาตกโรคระบาดครั้งใหญ่ มีคนตายทั้งในกรุงและหัวเมืองใกล้เคียงไม่น้อยกว่า 40,000 คน เฉพาะในกรุงเทพฯ มีคนเสียชีวิตถึงวันละ 1,500 คน²

หลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นการขาดแคลนด้านสาธารณสุข แม้แต่พวกมิชชันนารีอเมริกันเองก็ต้องเสียชีวิตด้วยโรคภัยร้ายแรงนี้เช่นเดียวกัน สถานการณ์ดังกล่าวมีส่วนเร่งเร้าให้พวกมิชชันนารีที่มีความรู้ทางการแพทย์ได้แสดงบทบาทของตนในด้านการรักษาพยาบาล ตลอดจนการป้องกันโรคระบาด ซึ่งเป็นการวางรากฐานในด้านการแพทย์และการสาธารณสุขแผนใหม่ตามแบบอย่างตะวันตก

จากบันทึกของหมอบรัดเลย์ กล่าวว่ากรุงเทพฯ ในขณะนั้นสกปรกมาก เนื่องจากการระบายน้ำไม่ดี ทำให้น้ำขัง เมื่อเกิดโรคระบาดขึ้นแล้วทำให้เชื้อโรคเพาะตัวได้ดี และแพร่อย่างรวดเร็ว เช่น บริเวณที่มิชชันนารีอเมริกันพักอาศัยใกล้วัดเกาะอันเป็นที่สกปรกและขึ้นและใกล้กับบริเวณดังกล่าวนี้ยังมีตลาดสำเพ็ง ซึ่งมีประชาชนอยู่อย่างแออัดอันเป็นบ่อเกิดแห่งโรคภัยไข้เจ็บ หมอบรัดเลย์ ได้เสนอแนวทางป้องกันโรคระบาดแก่รัฐบาลไทยผ่านทางหนังสือบางกอกกรีตอร์เดอร์ประจำวันวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2409 ความว่า

“...เราปรารถนาให้ท่านเสนาบดีในกรุงเทพฯ ชักชวนให้รัฐบาลออกหมายประกาศถึงทุกบ้านทุกเรือน ให้เจ้าของบ้านชำระบ้านให้สะอาด ถ้าไม่เชื่อฟังควรมีการปรับไหมตามสมควร เพื่อเอาสินไหมเข้าท้องพระคลัง ซึ่งเรื่องนี้รัฐบาลควรเอาธุระเป็นอย่างด่วนเพื่อประโยชน์แก่กรุงเทพฯ...”³

¹เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2504). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2*. หน้า 115-116.

²แหล่งเดิม. (2504). หน้า 146.

³บางกอกกรีตอร์เดอร์. (1866). หน้า 12.

ความเห็นของหมอบรัดเลย์ดังกล่าวข้างต้นนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นการเสนอความคิดครั้งแรกในอันที่จะใช้วิธีการทางสาธารณสุขเข้ามาป้องกันโรคระบาด แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ความเห็นของหมอบรัดเลย์ในขณะนั้นยังไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาลแต่อย่างใด ดังนั้นโรคระบาดจึงเกิดขึ้นอยู่เสมอโดยเฉพาะการระบาดของอหิวาตกโรคซึ่งคร่าชีวิตคนเป็นจำนวนมากกว่าโรคอื่น ๆ

2. การรักษาแบบเดิมของไทย

ในด้านการรักษาพยาบาลของไทยแต่เดิมนั้น ผู้ทำการรักษาเรียกว่า “หมอ” ซึ่งมีทั้งฆราวาสและพระสงฆ์ “หมอ” เป็นผู้ที่มีความรู้จากการเล่าเรียนฝึกฝนจากอาจารย์ผู้เป็น “หมอ” หรือบางคนอาศัยตำราจากบรรพบุรุษของเขา ส่วนตำราแพทย์ของไทยแต่เดิมที่เล่าเรียนสืบทอดกันมานั้นเป็นลักษณะตำราแพทย์แผนโบราณ ตำราที่ใช้รักษาโรคก็มักทำจากพวกสมุนไพรต่าง ๆ เช่น พักยาต้มซึ่งต้องกินเป็นหม้อ ๆ ผลในการรักษาไม่ค่อยแน่นอน บางครั้งก็หาย บางครั้งก็ตาย นอกจากนั้นยังมีวิธีการรักษาทางไสยศาสตร์ เช่น การเสกเป่าด้วยคาถา การทำน้ำมันตีให้ผู้ป่วยดื่มกิน เป็นต้น

หมอในสมัยโบราณแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) หมอชาวบ้าน ทำการรักษาประชาชนโดยทั่วไป ส่วนมากมักเป็นผู้ชาย นอกจากหมอดำแยเท่านั้นมักเป็นหญิงสูงอายุ หมอไทยสมัยโบราณอาจเรียนจากอาจารย์หรือตำราโบราณแล้วตั้งตัวเป็นหมอรักษาจนชำนาญ ก็ตั้งตัวเป็นหมอรับรักษา ส่วนคำรักษาพยาบาลก็ไม่แน่นอนแล้วแต่คนไข้จะให้เมื่อรักษาหาย หรืออาจไม่ได้เลยเมื่อรักษาไม่หาย ดังนั้น หมอพวกนี้จึงมักประกอบอาชีพอย่างอื่นไปด้วย¹

(2) หมอหลวง เป็นหมอที่ถือว่าเป็นข้าราชการมีศักดินา เช่นเดียวกับข้าราชการกรมอื่น ๆ ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดเป็นเงินปี ทำหน้าที่รักษาแก่บุคคลต่าง ๆ ในราชสำนักหรือบุคคลอื่น ๆ ตามที่พระมหากษัตริย์โปรดให้ไปรักษา²

ในระหว่างหมอหลวงและหมอชาวบ้านนั้นการศึกษาของหมอหลวงเป็นระบบและน่าเชื่อถือได้มากกว่า ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่เข้ารับราชการเป็นหมอหลวงนั้นต้องได้รับการฝึกตั้งแต่เด็ก ๆ เพื่อให้คุ้นเคยกับการรักษาพยาบาล เมื่อโตขึ้นก็พร้อมที่จะเข้ารับราชการได้ในกรมหมอหลวง ซึ่งรูปแบบการศึกษานี้หมอบรัดเลย์ เรียกว่าเป็น “โรงเรียนแพทย์หลวง” (THE Royal King medical college) อันเป็นสถานศึกษาวิชาแพทย์แห่งเดียวในขณะนั้นที่ค่อนข้างน่าเชื่อถือและเป็นระบบ³มานาน จนกระทั่งการแพทย์แผนใหม่ตามแบบตะวันตกได้แพร่เข้ามาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยคณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์

¹ พระองค์เจ้าศรีเสาวภาคี. (2504). *ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ*. หน้า 16.

² *แหล่งเดิม*. หน้า 16.

³ ยุติ ตปนิยกร. (2521). *ประวัติการแพทย์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5*. หน้า 42.

3. การแพทย์แบบตะวันตก

การแพทย์แบบตะวันตก อาจกล่าวได้ดังต่อไปนี้

(1) การป้องกันโรค การป้องกันโรคที่เป็นที่รู้จักดีของชาวไทย คือ การปลูกฝีเพื่อป้องกันไข้ทรพิษ หมอบริดเลย์ ได้นำมาทดลองสำเร็จเป็นครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2383¹ การปลูกฝีกลายเป็นกิจกรรมที่ขึ้นหน้าขึ้นตาอย่างหนึ่งของมิชชันนารีอเมริกัน เนื่องจากได้ออกทำการปลูกฝีให้แก่ราษฎรทั่วไป ทั้งในกรุงและนอกกรุง นอกจากนั้นยังได้ฝึกหัดพนักงานปลูกฝีขึ้นเป็นจำนวน 200 คน เพื่อส่งออกไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชนบท ปรากฏว่าพวกมิชชันนารีได้ดำเนินงานอยู่หลายปี จนกระทั่งภายหลังเมื่อทางรัฐบาลได้ตั้งสถานผลิตหนองฝีขึ้นที่สี่กั๊กพระยาศรี เมื่อ พ.ศ. 2448 พร้อมทั้งออกกฎหมายบังคับให้ประชาชนทุกคนปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษใน พ.ศ. 2456 งานปลูกฝีของพวกมิชชันนารีอเมริกันจึงค่อย ๆ ลดความสำคัญลงไป²

(2) การบำบัดโรค นอกจากแพทย์มิชชันนารีอเมริกันจะทำการรักษาผู้เจ็บป่วยด้วยยาแผนใหม่ตามแบบตะวันตกซึ่งนำติดตัวเข้ามาแล้ว หมอบริดเลย์ ยังได้นำเอาการผ่าตัดเข้ามาใช้เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2380 โดยการทำการผ่าตัดแขนพระภิกษุรูปหนึ่ง เนื่องจากถูกสะเก็ดกระสุนเป็นเหตุให้กระดูกแขนแตกจึงจำเป็นต้องตัดแขนทิ้ง โดยที่ในขณะนั้นวงการแพทย์ยังไม่รู้จักการใช้ยาสลบทางศัลยกรรม³ ต่อมาในพ.ศ. 2390 มิชชันนารีอเมริกันที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่ง คือ นายแพทย์ชามูเอล เฮาส์ หรือที่รู้จักกันดีในนามของหมอเฮาส์ ได้นำเอาอีเทอร์ เพื่อให้ผู้ป่วยสลบในระหว่างการผ่าตัดเข้ามาใช้ในประเทศไทยเป็นครั้งแรกหรืออาจเป็นครั้งแรกในทวีปเอเชียก็ได้ ทั้งนี้เนื่องจากการใช้อีเทอร์ทางศัลยกรรมเป็นครั้งแรกในวงการแพทย์โดยนายแพทย์ชาวอเมริกันคือ นายแพทย์เอดเวิร์ด กรีน มอร์ตัน (Edward Green Morton) ได้เกิดขึ้นก่อนที่หมอเฮาส์จะนำมาใช้ในประเทศไทยเพียง 2 ปีเท่านั้น⁴

¹มนัสวี อุณหนันท์. (ม.ม.ป.). ประวัติการแพทย์มิชชันนารีในประเทศไทย. หน้า 22.

²แหล่งเดิม. หน้า 23.

³ดี.บี.บริดเลย์. (2468). ประชุมพงศาวดารภาคที่ 31. หน้า 77

⁴มนัสวี อุณหนันท์. (ม.ม.ป.). ประวัติการแพทย์มิชชันนารีในประเทศไทย. หน้า 28.

การใช้ไอทีของหมอเฮาส์ นับว่าประสบความสำเร็จพอสมควร คือในช่วงระยะเวลา 18 เดือน ได้ทำการบำบัดผู้ป่วยเป็นจำนวน 3,117 ราย¹

นอกจากนั้นหมอบรัดเลย์ยังได้นำความรู้แบบใหม่เกี่ยวกับการสูตินารีมาเผยแพร่ ซึ่งแรก ๆ รู้สึกลำบากมากเพราะขัดกับความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย แต่อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของการสูตินารีแบบใหม่ นับตั้งแต่การเรียบเรียง “คัมภีร์ครรภ์รักษา” จนถึงความพยายามที่จะโน้มน้าวให้เจ้านายฝ่ายในเปลี่ยนแปลงความเชื่อดั้งเดิมคือ ใน พ.ศ. 2432 สิ่งที่หมอบรัดเลย์วางรากฐานไว้สำเร็จผลเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลิกการอยู่ไฟแบบไทยมาใช้วิธีการพยาบาลแบบตะวันตก ในคราวประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าอภัยวงศาฯ² มีผลให้หลังจากนั้นวิธีการสูตินารีแบบใหม่เป็นที่แพร่หลายในหมู่ประชาชนทั่วไป โดยได้รับการส่งเสริมทั้งในด้านการศึกษา และภาคปฏิบัติ

(3) การศึกษาวิชาแพทยศาสตร์แผนตะวันตก พวกมิชชันนารีอเมริกันมีจุดประสงค์ที่จะให้คนไทยมีความเชื่อถือในวิทยาศาสตร์ตะวันตก ตัวอย่างเช่น หมอเฮาส์ได้ระบุว่าจุดมุ่งหมายในการรักษาพยาบาลของพวกมิชชันนารีไม่ว่าจะเป็นการรักษาโรคทั่วไปหรือการป้องกันโรคนั้น นอกจากจะเป็นการช่วยชีวิตประชาชนไว้แล้วยังหวังผลให้ประชาชนมีความเชื่อถือศรัทธาในวิทยาศาสตร์แบบตะวันตกอีกด้วย เช่น การปาฐกถาเรื่องการย่อยอาหารและผลร้ายที่มีต่อกระเพาะอาหาร ซึ่งนับว่าเป็นการบรรยายทางการแพทย์แผนตะวันตกที่คนไทยได้ยินเป็นครั้งแรก³

การแสดงปาฐกถาของหมอเฮาส์ ได้รับการยกย่องมากและยังผลให้คนไทยมีความเชื่อถือในวิชาการแพทย์แบบตะวันตกมากยิ่งขึ้น ดังปรากฏว่ามีตำแหน่ง กรมหมอฟรังซ์ขึ้นในทำเนียบข้าราชการวังหน้า ซึ่งเข้าใจว่าเริ่มมีขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตำแหน่งต่าง ๆ มีดังนี้

ขุนระงับพิศม์	เจ้ากรมขวา	ศักดินา 400
ขุนสนิทเวทยา	เจ้ากรมซ้าย	ศักดินา 400
หมื่นเมธีเวทยา	เจ้ากรมขวา	ศักดินา 300
หมื่นชำนาญเมธีเวทยา	ปลัดกรมซ้าย	ศักดินา 300 ⁴

¹มนัสวี อุณหนันท์. (ม.ม.ป.). ประวัติการแพทย์มิชชันนารีในประเทศไทย. หน้า 28.

²สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2487). นิทานโบราณคดี. หน้า 224-225.

³ยอร์ช ฮอว์ส เฟลด์ส. (1961). หมอเฮาส์ในสมัยรัชกาลที่ 4. หน้า 53.

⁴อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายสุข กันต์ไพเราะ. (2511). ทำเนียบภาคที่ 2 และทำเนียบนามข้าราชการวังหลัง. (2511). หน้า 17.

การตั้งกรมหมอฝรั่งขึ้นนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นความสำเร็จของแพทย์มิชชันนารีอเมริกัน ที่สามารถสร้างความเชื่อถือในหมู่คนไทยได้ หมอหลวงที่ได้ศึกษาวิธีปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เจ้ากรมหมอในขณะนั้นทรงศึกษาวิชาแพทย์แผนตะวันตกกับหมอบรัดเลย์ จนได้รับประกาศนียบัตรทางการแพทย์จากมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในสหรัฐอเมริกา¹ แต่ความสนใจและการศึกษาของหมอเหล่านั้นยังเป็นเรื่องเฉพาะตัว ต่อเมื่อมีการจัดตั้งกรมหมอฝรั่งขึ้นจึงทำให้ฐานะการแพทย์แผนตะวันตกของไทยมั่นคงยิ่งขึ้น

นอกจากนี้มิชชันนารีอเมริกันยังมีส่วนในการผลิตแพทย์และพยาบาลแผนปัจจุบันคือในพ.ศ. 2400 ครอบครัวของศาสตราจารย์ สตีเฟน แมทตูน ได้นำบุตรบุญธรรมซึ่งเป็นทาสที่รู้จักนาม “แม่เต๋อ” หรือนางเอสเธอร์ ประทีปะเสน ไปยังสหรัฐอเมริกา นางเอสเธอร์ ประทีปะเสน ได้ศึกษาวิชาพยาบาลอยู่ 3 ปี จึงเดินทางกลับเมืองไทย และชื่อว่าเป็นพยาบาลผดุงครรภ์แผนปัจจุบันเป็นคนแรก²

ต่อมาหมอแฮส ได้ส่งนายเทียนฮี้ สารสิน (พระยาสารสินสามภักดิ์) ไปศึกษาวิชาแพทย์ศาสตร์จนได้รับปริญญาจากมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก ในพ.ศ. 2314 นายแพทย์เทียนฮี้ ได้กลับมามีบทบาทสำคัญในวงการแพทย์ตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อรัฐบาลไทยเริ่มก่อตั้งโรงพยาบาลและโรงเรียนแพทย์แผนปัจจุบันเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2430 มิชชันนารีอเมริกันมีส่วนร่วมเป็นอันมากในการวางรากฐาน ก่อนปี พ.ศ. 2436 แพทย์แผนปัจจุบันในประเทศไทยเป็นมิชชันนารีอเมริกันทั้งสิ้น เมื่อมีการก่อตั้งโรงพยาบาลศิริราชใน พ.ศ. 2431 และโรงเรียนแพทย์ต่อมา คือ โรงเรียนราชแพทย์ ก็มีแพทย์มิชชันนารีอเมริกัน คือ ยอร์ช บรัดเลย์ แมคฟาร์แลนด์ (George Bradley Mcfarland , m.d.) เป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลศิริราชและคณบดีโรงเรียนแพทย์ดังกล่าว ซึ่งเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2435 นายแพทย์ยอร์ช บรัดเลย์ แมคฟาร์แลนด์ ได้ทำประโยชน์ให้รัฐบาลไทยเป็นอันมากจึงได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น “พระอจวิทยาคุณ”³

สำหรับการรักษาพยาบาลในส่วนภูมิภาคก็ดำเนินในรูปแบบคล้ายกันกับในเมือง คือ มิชชันนารีอเมริกันเผยแพร่ศาสนาตามหัวเมืองใดก็มักจะสร้างโรงพยาบาลตามหัวเมืองนั้นควบคู่ไปด้วย เช่น การก่อตั้งโรงพยาบาลที่เพชรบุรี เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย พิชณุโลก นครศรีธรรมราช และตรัง ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงดำเนินการอยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้

¹ องค์การคำครุสภา. (2511). *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 45*. หน้า 232.

² มนัสวี อุณหนันท์. (ม.ม.ป.). *ประวัติการแพทย์มิชชันนารีในประเทศไทย*. หน้า 46.

³ กฤษณา รังสิยานนท์. (2525). *การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2371-2500*. หน้า 48.

นายแพทย์ เจมส์ ดับบลิว แมคเคน (James w. Mckean, m.d.) เป็นมิชชันนารีอเมริกัน ได้สร้าง ห้องทดลองที่เชียงใหม่ (Jungle Laboratory) ขึ้นในพ.ศ. 2447 ทำการผลิตวัคซีนสำหรับปลูกฝีดาษ นับว่าเป็นการช่วยเหลือรัฐบาลไทยหลายประการ คือ มีวัคซีนพอเพียง และได้ฝึกคนไทยทำการปลูกฝีแล้วส่งไปบำบัดตามชนบทที่ห่างไกล¹

การทำงานของนายแพทย์ แมคเคน สามารถระงับโรคระบาดของไข้ทรพิษไว้ได้ ต่อมาเมื่อทางการไทยได้สร้างสถานปาสเตอร์ขึ้น (ปัจจุบันคือ สถานเสาวภา) ห้องทดลองก็ปิดลง นอกจากนี้นายแพทย์แมคเคนยังเป็นผู้นำเครื่องจักรสำหรับทำยาเม็ดควินินเพื่อระงับการระบาดของไข้มาลาเรียเข้ามาด้วย ยานี้มีตรา คือ “ อ.ม.” ย่อมาจาก อเมริกันมิชชันนารี เป็นยาที่ใช้กันอย่างแพร่หลายทั้งในเมืองและในถิ่นทุรกันดาร ผลงานที่ถือว่ามียุทธศาสตร์สำคัญอีกอย่างหนึ่งของนายแพทย์แมคเคน คือการก่อตั้งโรงพยาบาลแมคคอร์มิค และโรงพยาบาลโรคเรื้อน²

1.4.3 บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันทางด้านการพิมพ์

มิชชันนารีอเมริกันผู้ที่มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับทางด้านการพิมพ์คือหมอบรัดเลย์ ในจดหมายเหตุของหมอบรัดเลย์กล่าวเกี่ยวกับเครื่องพิมพ์ว่า มีการตั้งโรงพิมพ์ขึ้นโดยนำเครื่องพิมพ์จากประเทศสหรัฐอเมริกาเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2377 โรงพิมพ์ในระยะเริ่มแรกอยู่ที่ตรอกกัปตันบุช สีพระยา ระยะหลังจึงย้ายมาอยู่ในบริเวณบ้านของหมอบรัดเลย์ซึ่งตั้งอยู่ริมป้อมปากคลองบางกอกใหญ่หลังวังกรมหลวงวงศาธิราชสนิท งานพิมพ์ในระยะแรก ส่วนมากเป็นงานพิมพ์ทั้งในลักษณะแผ่นปลิวและหนังสือเพื่อการอธิบายศาสนาคริสต์ และบางส่วนเป็นเรื่องทางการแพทย์ เช่นเกี่ยวกับการปลูกฝี ครอบรักษา นอกจากนี้จะพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับกิจการศาสนาคริสต์แจกแล้ว ยังได้พิมพ์ประกาศของทางราชการ เรื่องการห้ามนำฝิ่นเข้ามาในประเทศไทย เป็นฉบับแรกจำนวน 9,000 แผ่น เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2382³

ในครั้งแรกหมอบรัดเลย์ได้ออกหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งเป็นรายปี ให้ชื่อว่า บางกอกคาเลนเดอร์ (Bangkok Calendar) ออกเมื่อ พ.ศ. 2402-2415 ต่อมาได้ออกหนังสือพิมพ์รายเดือนอีกฉบับหนึ่งชื่อ หนังสือจดหมายเหตุ (The Bangkok Recorder) เป็นภาษาไทย ออกเดือนละ 4 หน้า เรื่องการพิมพ์หนังสือนี้หมอบรัดเลย์ได้สร้างประโยชน์ให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมากเกี่ยวกับเอกสารและประวัติศาสตร์ของไทยเนื่องจากได้รับข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์หลายเรื่อง เช่น งานวรรณกรรม ประวัติศาสตร์ กฎหมาย เช่นนิราศลอนดอน จินตามณี ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ของประเทศฝรั่งเศส

¹ มั่นสวี่ อุณหนันท์. (ม.ม.ป.). ประวัติการแพทย์มิชชันนารีในประเทศไทย. หน้า 46.

² เคนเนท อี. แวลส์. (2502). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนท์ในประเทศไทย. หน้า 99.

³ สุกัญญา สุตบรรทัด. (2528). หมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม. หน้า 21

สามก๊ก ฯลฯ เป็นต้น โดยเฉพาะสามก๊กล้วนได้พิมพ์จำหน่ายถึงสามครั้ง เมื่อหมอบรัดเลย์พิมพ์สามก๊กลำดับครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2408 นั้นขายเล่ม 20 บาท พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับซื้อจำนวน 50 เล่มเพื่อพระราชทานพระโอรสและพระธิดา หนังสือเล่มสุดท้ายที่หมอบรัดเลย์ได้พิมพ์ไว้คือ หนังสืออักขรานุเคราะห์ (Dictionary of The Siamese Language) ใน พ.ศ. 2416¹

หนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์นั้นเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่ขุนนาง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นสมาชิก ในครั้งแรกนั้นมีสมาชิกถึง 101 คน ซึ่งนับว่ามาก สำหรับในสมัยนั้น และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็จะทรงพระราชนิพนธ์บทความพระราชทานให้ไปตีพิมพ์ ในหนังสือพิมพ์บางกอกรีคอร์เดอร์อยู่เสมอพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถือว่าหมอบรัดเลย์เป็นพระสหาย มิตรภาพเริ่มขึ้นจากการเป็นแพทย์ในการถวายการดูแลรักษา และสนพระทัยในการถ่ายทอดวิทยาการความรู้แบบตะวันตก หมอบรัดเลย์ได้รับเกียรติให้ตามเสด็จไปดูสุริยุปราคาเต็มดวงที่หัวท้อ เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2411²

ในด้านรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เอ็ดวิน ฮันเตอร์ แมคฟาร์แลนด์ (Edwin Hunter Mcfarland) ซึ่งเป็นบุตรชายของ เอส จี แมคฟาร์แลนด์ (S.G.Mcfarland) ได้ดัดแปลงเครื่องพิมพ์ดีดของบริษัทสมิธพรีเมียร์ (Smith Premier) ภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาไทยเครื่องแรกและได้นำเครื่องพิมพ์ที่เขาประดิษฐ์ขึ้น เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ.2435 เอ็ดวิน ฮันเตอร์ แมคฟาร์แลนด์ ได้กราบทูลอธิบายวิธีการใช้และกล่าวถึงความสำคัญของเครื่องพิมพ์ดีดในอนาคตปรากฏเป็นที่พอพระราชหฤทัย ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชประสงค์ที่จะทรงพิมพ์จดหมายด้วยเครื่องพิมพ์ดีดสมิธพรีเมียร์ทันที พระองค์ทรงใช้พระดัชนีจิ้มไปตามแป้นอักษรที่ละตัว พระองค์ทรงขอบพระทัยนายเอ็ดวิน ฮันเตอร์ แมคฟาร์แลนด์ ที่มีความจงรักภักดีต่อพระองค์ ต่อประเทศไทย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทาน นาฬิกาเรือนทองคำ จารึกพระบรมนามาภิไธยย่อ “จ.ป.ร.” แก่นายเอ็ดวิน ฮันเตอร์ แมคฟาร์แลนด์ เป็นรางวัล 1 เรือนพร้อมกับได้ทรงพระกรุณาฯ จารึกพระบรมนามาภิไธย “จุฬาลงกรณ์” ไว้ที่เครื่องพิมพ์ดีดเครื่องนั้นด้วย³

¹สุกัญญา สุตบรรทัด. (2528). เล่มเดิม. หน้า 21.

²โรงพยาบาลกรุงเทพคริสเตียน . (2547). วารสารโรงพยาบาลกรุงเทพคริสเตียน. หน้า 4.

³เสถียร ตามรภาค. (2527). ตระกูลแมคฟาร์แลนด์ในกรุงรัตนโกสินทร์. หน้า 54.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบดีว่าเครื่องพิมพ์ดีดจะมีประโยชน์อย่างยิ่งในอนาคต จึงโปรดเกล้าฯ สั่งซื้อเครื่องพิมพ์ดีดสมิทพรีเมียร์ภาษาไทยเข้ามาใช้ในราชการเป็นครั้งแรก จำนวน 17 เครื่อง ปัจจุบันเครื่องพิมพ์ดีด สมิทพรีเมียร์ รุ่นแรกเป็นพิมพ์ดีดที่ล่าสมัยแล้วเพราะว่าเครื่องชนิดนี้ใช้พิมพ์สัมผัส 10 นิ้วไม่ได้ การพิมพ์ต้องใช้นิ้วจิ้มลงไปทีละตัว แต่อย่างไรก็ตามเครื่องพิมพ์ดีดสมิทพรีเมียร์ ก็ได้ทำประโยชน์ให้แก่ทางราชการไทยเป็นอย่างมากในอดีต ต่อมาเมื่อเอ็ดวิน ฮันเตอร์ แมคฟาร์แลนด์ ถึงแก่กรรมใน พ.ศ. 2438 มิชชันนารีที่รับมรดกทางเครื่องพิมพ์ดีดคือ หมอยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์ ซึ่งเป็นน้องชายเรียกกันว่าหมอยอร์ช หมอยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์ ได้พัฒนาเครื่องพิมพ์ชนิดใหม่ แบบสัมผัสขึ้นและจัดสอนการฝึกพิมพ์ให้กับ นายเสถียร ตามภาค ฝึกใช้เครื่องพิมพ์ดีดแบบยกแคร่สัมผัส 10 นิ้วเป็นครั้งแรก และในพ.ศ. 2470 ได้เปิดโรงเรียนสอนพิมพ์ดีด แบบสัมผัสเป็นครั้งแรกที่บริเวณมณณเจริญกรุงกับถนนสุรวงศ์ เนื่องจากมีสตรี 3 คน คือ นางบุญเรือน ชูวิทย์ นางสาวสอาด วัฒนจันและ นางสาวไสว ปวงะฤทธิ์ มาขอฝึกพิมพ์แบบสัมผัส กิจกรรมการพิมพ์ของหมอยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์ ได้พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางราชการจึงประกาศปิดกิจการ ซึ่งถือเป็นการสิ้นสุดบทบาททางด้านการพิมพ์ของมิชชันนารีอเมริกัน¹

1.4.4 บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันทางการศึกษา

การแสวงหาความรู้ของคนไทยก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นแบบ “วัดเป็นโรงเรียน” เด็กชายที่บวชเณรหรือเป็นศิษย์วัดจะเรียนหนังสือโดยมุ่งทางปริยัติธรรม วิชาที่เรียนได้แก่ การอ่าน การเขียน ภาษาไทย ภาษาบาลี และภาษาขอม มีการเรียนเลขบ้าง แต่ทั้งหมดนี้ไม่มีหลักสูตรที่แน่นอน สำหรับเด็กหญิงโอกาสที่จะได้เล่าเรียนมีน้อยกว่าเด็กชาย จึงมุ่งอบรมด้านการบ้านการเรือนเป็นสำคัญ ยกเว้นผู้อยู่ในตระกูลสูงที่ยอมให้สตรีได้มีโอกาสเล่าเรียน ส่วนอาชีพศึกษาก็ดำเนินกันเฉพาะในครอบครัวเท่านั้นไม่ค่อยได้ถ่ายทอดให้บุคคลภายนอก เช่น วิชาช่างฝีมือ เกษตรกรรม การก่อสร้าง ตำราแพทย์ เป็นต้น สำหรับชายและหญิงที่มุ่งจะเรียนให้สูงขึ้นในพระบรมมหาราชวังและวังนั้น โดยที่ชายจะถวายตัวเป็นมหาดเล็กและหญิงก็มักฝากตัวกับเจ้านายตามวังต่าง ๆ

¹เสถียร ตามภาค. (2527). เล่มเดิม. หน้า 54-61.

การศึกษาของไทยอยู่ในสภาพดังกล่าวเรื่อยมาจนพวกคณะมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาจึงได้แนะนำการศึกษาแบบตะวันตกยังจำกัดอยู่ในกลุ่มเจ้านายชั้นสูง สามัญชนส่วนใหญ่ยังยึดแบบเดิมกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ก็กินเวลานานพอสมควร คณะมิชชันนารีอเมริกันได้สนใจที่จะวางแผนสำหรับสามัญชน ดังจะสังเกตได้จากหลักฐานบันทึกของมิชชันนารีรุ่นแรกเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2391 มีข้อความว่า “... คณะมิชชันนารีได้นำโครงการอบรมสั่งสอนอนุชนคนไทยมาปรึกษา โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้การศึกษากับเบื้องต้นแก่สามัญชน...”¹

บทบาทการศึกษาของคณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ คณะเพรสไบทีเรียนเป็นการเตรียมงานด้านการศึกษา คือ โรงเรียนมิชชัน คณะมิชชันนารีได้ตั้งโรงเรียนมิชชันเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2395 ลักษณะโรงเรียนในระยะแรกเป็นแบบกินนอนที่เป็นอย่างนี้อาจเป็นเพราะว่ามิชชันนารีได้พิจารณาเห็นว่าเวลาเฉพาะช่วงกลางวันน้อยไปสำหรับการฝึกฝนเด็กในวิชาการแบบใหม่และการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ

จากการดำเนินงานในด้านการรักษาพยาบาล การพิมพ์ การศึกษา ของคณะมิชชันนารีอเมริกันดังกล่าวมานั้น นับได้ว่ามิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ คณะเพรสไบทีเรียนได้เข้ามามีบทบาททางการแพทย์และการพยาบาล การพิมพ์ การศึกษา ตลอดจนเป็นผู้ริเริ่มวางรากฐานการสาธารณสุขในเมืองไทยอย่างถาวร ซึ่งกิจการของคณะมิชชันนารีอเมริกันได้แบ่งเบาภาระของทางราชการไทย และช่วยพัฒนาด้านสังคมเป็นอันมาก

¹ยอร์ช ฮอว์ล เฟลด์ส. (1961). *หมอเฮาส์ในสมัยรัชกาลที่ 4*. หน้า 53.

บทที่ 2

บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาไทย

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คณะมิชชันนารีอเมริกันเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งโรงเรียนแผนใหม่ขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรก มีทั้งโรงเรียนสำหรับเด็กชาย และโรงเรียนสำหรับเด็กหญิง ได้จัดตั้งขึ้นหลายแห่งด้วยกัน ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ได้ฟันฝ่าและเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ แต่ก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีและมีผลดีต่อการศึกษาในประเทศไทยเป็นอันมาก

2.1 การศึกษาไทยทั่วไปก่อนมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์เข้ามา

นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นวัดเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดที่ให้การอบรมสั่งสอนกับคนไทยโดยเฉพาะการสอนให้ได้อ่านหนังสือและจะเห็นได้ว่าตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากวัดเป็นศูนย์กลางของประชาคม¹ ดังนั้นวัดจึงเป็นสถาบันที่รับภาระในการอบรมสั่งสอนเด็ก พระสงฆ์จะทำหน้าที่สอนราษฎรให้ได้รับรู้หนังสือแต่ผู้ที่มาเรียนนั้นก็จะเรียนได้เฉพาะเด็กผู้ชายเท่านั้น ซึ่งบิดาได้นำมาฝากไว้กับพระสงฆ์ตามวัดที่ใกล้บ้านของตนให้พระได้ใช้สอย ในขณะเดียวกันเมื่อพระสงฆ์เมื่อพระสงฆ์ว่างจากภารกิจทางศาสนาก็จะช่วยอบรมสั่งสอนศิลปวิทยาการต่าง ๆ ให้กับเด็กเหล่านั้น รวมทั้งสั่งสอนด้านคุณธรรมจริยธรรมอันดีงามเพื่อให้มีความประพฤติที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา ส่วนเด็กหญิงไม่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนเขียนอ่านแบบเด็กผู้ชาย เพราะนอกจากจะไปเรียนกับพระไม่ได้ เนื่องจากเกรงว่าอาจเกิดความพลัดพลั้งทำให้พระถูกต้องตัวผู้หญิงเป็นการผิดวินัยสงฆ์แล้ว คนในสมัยก่อนก็ยังไม่มีความรู้สึกไม่อยากจะให้ลูกผู้หญิงได้อ่านหนังสือ เพราะเกรงว่าจะเล่นเพลงยาว แต่งกลอนตอบโต้ผู้ชาย² ด้วยเหตุนี้เองบิดามารดาจึงไม่นิยมให้บุตรสาวของตนได้เล่าเรียนแต่จะสอนงานบ้านต่าง ๆ เช่น การทำครัว การทำขนม การเย็บปักถักร้อย และกิจการบ้านเรือนโดยเรียนกันที่บ้านของตน³

¹ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2538). “อำนาจทางการเมืองสมัยอาณาจักรสุโขทัย” วิจารณ์ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมสมัยสุโขทัย. หน้า 14.

²พระยาอนุমানราชธนะ. (2510). ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน . หน้า 204.

³กระทรวงศึกษาธิการ. (2527). ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507. หน้า 4.

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) นักการศึกษาคนสำคัญคนหนึ่งของเมืองไทยได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “การศึกษาของเราเมื่อถึงศตวรรษที่แล้วมา” ในตอนหนึ่งว่า

“...ประเทศไทยมีประเพณีมาแต่โบราณ ที่วัดเป็นโรงเรียนและพระเป็นครู ประเพณีนี้ทั้งตะวันตกออกจะคล้ายคลึงกันเพราะในสมัยโบราณใครเล่าจะเป็นนักเรียน และมีความรู้ดีไปกว่าพระ วัดหรือสำนักสงฆ์ในประเทศไทยมีเกลื่อนกลาดแทบทุกตำบล ที่ไหนสมบูรณมักจะมีวัดเป็นจำนวนมากเกินไปเสียอีก เช่น ในมหานครและนครที่เจริญด้วยพานิชกิจเป็นต้น ทั้งนี้เพราะชาวเรามีประเพณีที่ชายหนุ่มเข้าอุปสมบทเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา เมื่ออายุครบ 20 ปีแล้วและศึกษาบำเพ็ญพรตอยู่อย่างน้อย 1 พรรษา การทำบุญในสมัยโน้นก็ทำบุญแก่พระและวัดเท่านั้น ในรัชกาลที่ 3 เมื่อจะทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทางการศึกษา ยังโปรดเกล้าฯ ให้มีการสอนพระปริยัติธรรมที่มณฑลมหาปราสาท ซึ่งต่อมาในรัชกาลที่ 4 ได้ทรงสร้างเก๋งที่หน้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และย้ายมาสอนที่นั่น...”¹

จากบทความนี้จะสะท้อนให้เห็นสภาวะของการศึกษา และสภาพของโรงเรียนในสมัยโบราณของไทยว่า มีความเป็นมาอย่างไรจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์เป็นมีบทบาทสำคัญ ในการให้การศึกษาแก่เด็กชายไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา จนถึงสมัยอยุธยาก็ยังเป็นเช่นนั้น ลาลูแบร์ (La Loubere) ซึ่งเป็นทูตฝรั่งเศสสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้เดินทางมายังราชสำนักของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชใน พ.ศ. 2230 – 2231 ได้เล่าถึงการจัดการศึกษาของคนไทยสมัยนั้นว่า “เมื่อได้เลี้ยงบุตรมาจนเติบโตใหญ่ถึงอายุ 7 หรือ 8 ขวบแล้ว ชาวสยามจะส่งบุตรของตนไปอยู่วัดกับพระภิกษุสงฆ์ แต่ไม่มีการสอนพงศาวดาร กฎหมาย และศาสตร์อื่น ๆ”²

นอกจากนั้นพระยาอนุমানราชชนกได้กล่าวว่า “ในสมัยพระนารายณ์เด็กอายุ 7-8 ขวบ เข้าวัดเรียนหนังสือมีอ่าน เขียน ทำบัญชี และศึกษาเรื่องศีลธรรมจรรยา”³จากข้อความทำให้ทราบว่า การเรียนของคนไทยสมัยก่อนเป็นแบบไตรภาค คือ อ่าน เขียน และเลข ซึ่งเป็นลักษณะการเรียนของลูกชาวบ้านทั่วไป เพื่อมุ่งใช้ในชีวิตรประจำวันมากกว่า เพราะผู้ชายไทยส่วนมากหลังจากเรียนหนังสือแล้วก็มักจะออกไปทำนา ทำสวน ค้าขายเหมือนบรรพบุรุษของตน สำหรับบุตรของขุนนางหลังจากที่ได้บวชเรียนแล้วก็ออกไปทำราชการเหมือนบิดา หรือบรรพบุรุษเหมือนกัน ฉะนั้นช่วงเวลาในการศึกษานั้นจะแตกต่างกันออกไปตามแต่จุดประสงค์ โดยที่ผู้มีความประสงค์จะเข้ารับราชการในอนาคตนั้นจะต้องเรียน

¹สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย. (2514). ประวัติการโรงเรียนราษฎร์ในเมืองไทยและทำเนียบโรงเรียนราษฎร์. หน้า 1.

²ลาลูแบร์. (2510). จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ เล่ม 1 แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. หน้า 261-262.

³พระยาอนุमानราชชนก. (2510). ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. หน้า 134-135.

อยู่นานก็ต้องบวชเป็นสามเณร เพื่อทำการศึกษาวิทยากรให้แตกฉานส่วนคนธรรมดาสามัญก็เรียนพออ่านออกเขียนได้ เพราะว่าไม่ค่อยได้เอาไปใช้ประโยชน์อะไร¹ เนื่องจากต้องออกไปประกอบอาชีพในการทำไร่ ไถนาเหมือนพ่อแม่ การศึกษาวิชาสามัญทั่วไปเป็นเรื่องของวัด แต่การศึกษาวิชาชีพเป็นเรื่องของครอบครัว คือเป็นการฝึกฝนอบรมกันเป็นการภายในของแต่ละครอบครัวเท่านั้น จึงเป็นการสืบตระกูลกันต่อ ๆ มา เช่น พ่อเป็นหมอ ลูกก็เป็นหมอ พ่อเป็นช่างลูกก็เป็นช่าง เช่น ช่างทำบาตร ช่างทำดอกไม้ไฟ ช่างเหล็ก ช่างปูน ช่างหล่อพระพุทธรูป ฯลฯ การถ่ายทอดวิชาช่างเหล่านี้ส่วนใหญ่จะฝึกอบรมเฉพาะหมู่คณะของบุคคลหลายครอบครัวในละแวกเดียวกันเท่านั้น เพื่อสงวนไว้เป็นอาชีพให้ลูกหลานได้อาศัยเลี้ยงชีพกันต่อ ๆ ไป วิชาชีพของคนไทยนี้มักเป็นของหวงแหนมาก ไม่ยอมให้บุคคลภายนอกได้มีโอกาสเข้าไปศึกษารู้อย่างง่าย ๆ² ฉะนั้น หมู่บ้านไทยสมัยก่อนจึงมักมีชื่อเรียกกันไปตามอาชีพที่ฝึกฝนทำกันอยู่ในท้องถิ่นนั้น เช่น บ้านพานถม บ้านบาตร บ้านดอกไม้ บ้านช่างหล่อ ฯลฯ เป็นต้น

ในสมัยธนบุรี เป็นระยะเวลาบ้านเมืองยังไม่สงบเรียบร้อย ผู้มีวิชาความรู้มีอยู่เลือนน้อยเพราะถูกฆ่าตาย และถูกพม่ากวาดต้อนเอาไปบ้าง ประชาชนทั่วไปก็ไม่ตื่นตัวในเรื่องการศึกษาหาความรู้กันมากนัก เพราะต้องคอยหลบซ่อนพม่าที่เข้ามาทำสงครามในสมัยนี้อีก แต่ถึงอย่างไรก็ตามประชาชนก็ยังคงศึกษาหาความรู้จากพระสงฆ์เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ไทยยังต้องเตรียมพร้อมเพื่อจะรบกับพม่าเกือบตลอดรัชกาล การศึกษาในวัดก็คงทำไม่ได้ดีเท่าที่ควร แต่พอถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บ้านเมืองมีความสงบสุขพอสมควร ทั้งสองพระองค์ทรงสนับสนุนการศึกษาและศาสนาเป็นอย่างมากเช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระองค์ก็ทรงตั้งโรงทานขึ้นเพื่อเป็นสถานที่แจกอาหารเงินทองกับคนแก่หรือคนยากจน รวมทั้งเลี้ยงอาหารพระภิกษุ สามเณร และข้าราชการที่มาอยู่เฝ้าในพระบรมมหาราชวัง พอหมดเวลา ก็ใช้เป็นสถานที่แสดงธรรมเทศนา และสอนหนังสือวิชาการต่าง ๆ ให้แก่คนทั่วไป และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงโปรดให้มีการสร้างวัดขึ้นเป็นอันมาก ฉะนั้นเท่ากับเป็นการเพิ่มจำนวนสถานที่เรียนใหม่ให้มากขึ้น แต่การศึกษาในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ก็ยังคงดำเนินไปเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา คือยังมีวัดเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาอยู่ ดังจะเห็นได้จากบันทึกตอนหนึ่งของสังฆราช ปาลเลกัวซ์ ซึ่งเป็นบาทหลวงชาวฝรั่งเศสในคณะสอนศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาในสมัย

¹พระยาอนุমানราชธน. (2510). *เล่มเดิม*. หน้า 205.

²สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย. (2514). *ประวัติการโรงเรียนราษฎร์ในเมืองไทยและทำเนียบโรงเรียนราษฎร์*. หน้า 9.

รัชกาลที่ 3 ได้เล่าว่า “ ภายหลังหรือบางครั้งก็ก่อนหน้านานโกนจุก บิดามารดาจะส่งบุตรของตนไปวัด เพื่อให้เรียน อ่าน เขียน พวกเด็กจะรับใช้พระสงฆ์โดยการเป็นผีผาย หรือ ศิษย์วัด พระสงฆ์ก็จะแบ่งอาหารที่ได้รับบิณฑบาตรทาน แล้วก็สอนอ่านหนังสือไปวันละเล็กละน้อย”¹

จากข้อความนี้เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับข้อความที่ลาธุแบร์ ได้บันทึกไว้ตั้งแต่สมัยพระนารายณ์มหาราช จะเห็นได้ว่าสภาพการศึกษาของไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ไม่มีอะไรที่แตกต่างกัน การสอนของพระของพระก็สอนไปตามความพอใจของท่าน ยังไม่ได้กำหนดหรือวางตารางเวลาเรียนที่แน่นอนลงไป จะได้ผลเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความรู้หรือความเอาใจใส่ของพระผู้เป็นอาจารย์ และปัญญาของเด็ก คือ ถ้าพระมีความรู้ดี มีความเอาใจใส่รวมทั้งเด็กมีสติปัญญาดี เด็กก็จะได้รับความรู้ดีตามไปด้วย

จากบันทึกของสังฆราชปาลเลกซ์ ที่กล่าวมานั้นทำให้ทราบว่าเด็กเหล่านี้ ได้รับประโยชน์ถึงสองอย่างคือ เป็นบุญกุศลที่ได้รับใช้พระสงฆ์ และได้รับความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม พระสงฆ์ก็ได้ชื่อว่าเป็นครูผู้มีความสามารถประสิทธิภาพการต่างๆ ให้ตั้งแต่สอนให้ศิษย์รู้จักอ่านและเขียนภาษาไทย ตลอดจนอักษรขอมหรือภาษาบาลีหรือสอนให้มีความรู้ในด้านศิลปวิทยาเพื่อครองชีพ เช่น วิชาการช่างต่าง ๆ เป็นต้น และอบรมสั่งสอนให้เป็นผู้มีศีลธรรมจรรยา รวมทั้งรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของสังคม นอกจากนั้นในชั้นสูงก็จะให้เรียนวิชาว่าด้วยอักษรศาสตร์ อันประกอบด้วยความรู้ ไคลง ฉันทกภาพย์ กลอน โหราศาสตร์ และไสยศาสตร์ เป็นต้น วิชาเหล่านี้ถือว่าลึกซึ้งและละเอียดอ่อน²

ถึงแม้การศึกษาจะเจริญขึ้นมากในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่การศึกษาก็ยังเป็นแบบโบราณ ยังไม่ได้พัฒนาเป็นแบบสากล การศึกษาก็ยังคงมีโอกาสเฉพาะเด็กชายเท่านั้นที่ไปเรียนที่วัด การเรียนยังคงอยู่ในแบบจำกัด คือ การอ่าน การเขียน และการท่องบทสวดมนต์ ไม่มีการเรียนกฎหมาย การแพทย์ หรือวิทยาศาสตร์ ยังไม่เป็นการศึกษาเพื่อชีวิต แต่ยังคงเป็นการศึกษาเพื่อทำพิธีกรรมตามคัมภีร์ทางศาสนา³ แต่พอมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงแม้สภาพทั่วไปทางการศึกษาจะยังคงเหมือนเดิมแต่มีข้อที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่เริ่มเห็นความสำคัญของสตรี ดังจะเห็นได้จาก

¹สังฆราช ปาลเลกซ์. (2506). เล่าเรื่องกรุงสยาม แปล โดย สันต์ ท. โกมลบุตร. หน้า 206.

²สุนิตย์ แสงขำ. (2527). บทบาทของมิชชันนารีในกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในระหว่างปี พ.ศ. 2367-2475).หน้า 5 .(อ้างอิงจาก สภาการศึกษาหมามงกุฎราชวิทยาลัย.(ม.ป.ป.).ประมวลพระนิพนธ์พระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เรื่องการศึกษา. หน้า 5.)

³แหล่งเดิม. หน้า 5 .

การที่พระองค์ได้ทรงว่าจ้างชาวต่างชาติให้มาทำการสอนเจ้านายฝ่ายใน รวมทั้งสอนพระราชโอรส และพระราชธิดา นับเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมากและไม่เคยปรากฏมาก่อน และถือได้ว่าการศึกษาของไทยได้เปลี่ยนรูปแบบโบราณมาเป็นแบบสากลดังเช่นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เหตุที่การศึกษาต้องเปลี่ยนไปเช่นนั้นก็เนื่องมาจากสาเหตุที่สำคัญก็คือ อิทธิพลของชาวตะวันตกที่นำวิทยาการแผนใหม่เข้ามาเผยแพร่ ทำให้การศึกษาเปลี่ยนรูปจากการศึกษากับพระสงฆ์มาเป็นแบบมีครูเป็นผู้สอน¹

จากวิวัฒนาการของการศึกษาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี จนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น การศึกษามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับพระศาสนาและประเพณี รวมทั้งการเมือง ด้วยเหตุนี้การศึกษาและศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กันเรื่อยมา แม้เมื่อตั้งโรงเรียนขึ้นแล้วในสมัยรัชกาลที่ 5 โรงเรียนส่วนใหญ่ก็ยังคงตั้งอยู่ในวัด ฉะนั้นจึงนับว่าแหล่งกำเนิดที่มาของโรงเรียนในประเทศไทยเราแต่เดิมนั้นมาจากวัด และเมื่อคณะมิชชันนารีผู้เผยแพร่ศาสนาคริสต์ซึ่งมีทั้งนิกายโรมันคาทอลิก และนิกายโปรเตสแตนต์ คือในสมัยกรุงศรีอยุธยา คณะมิชชันนารีนิกายโรมันคาทอลิกของชาวฝรั่งเศสได้เป็นผู้จัดตั้งขึ้นก่อน² ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ มิชชันนารีคณะโปรเตสแตนต์ของชาวอเมริกันได้เป็นผู้เริ่มขึ้นก่อน โรงเรียนที่คณะมิชชันนารีอเมริกันตั้งขึ้น เป็นโรงเรียนอยู่นอกวัดและวัง เป็นการบริการแก่บุคคลทั่วไปทุกชนชั้น เนื่องจากเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งโดยคณะมิชชันนารีจึงเรียกกันว่า “โรงเรียนเซนต์คัลด์” หรือโรงเรียนวิเศษเซนต์คัลด์ ซึ่งปัจจุบันคือโรงเรียนเอกชน³ โรงเรียนเอกชนของคณะมิชชันนารีอเมริกันที่ได้จัดตั้งขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ส่วนใหญ่ยังคงดำเนินการติดต่อกันตลอดมาจนทุกวันนี้ เช่นโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยเป็นโรงเรียนเอกชนที่เป็นเด็กชายล้วนแห่งแรกในประเทศไทย ที่ได้เปิดดำเนินการขึ้นในพ.ศ.2395 ก่อนหน้าที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงปฏิรูปการศึกษา เริ่มมีโรงเรียนหลวงแผนใหม่ขึ้นมา นับว่าโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนมีอายุถึง 6 แผ่นดิน คือจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นโรงเรียนเอกชนที่มีอายุยืนนานที่สุดที่มีในประเทศไทยขณะนี้และโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยซึ่งเป็นนักเรียนหญิงทั้งหมด

¹ ประยูร ธลิตพันธ์. (2516). สมเด็จพระจอมเกล้ากรุงสยาม. หน้า 137.

² สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย. (2514). ประวัติการโรงเรียนราษฎร์ในเมืองไทยและทำเนียบโรงเรียนราษฎร์. หน้า 44.

³ กระทรวงศึกษาธิการ. (2507). ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2453-2507. หน้า 98.

โดยสรุปในการศึกษาแผนโบราณของเรานั้น ใช้วัดเป็นโรงเรียนและมีพระเป็นครู เป็นการศึกษาที่ปล่อยให้เป็นไปเองตามความสมัครใจของแต่ละคนใครจะเรียนก็ได้ ไม่เรียนก็ได้ ไม่มีใครว่าหรือบังคับ ใน การสอนนั้น สอนกันโดยไม่มีหลักสูตรหรือประมวลการสอน และสอนกันอย่างไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ การ สอนเป็นการสอนให้เปล่า ไม่มีค่าจ้างเป็นเงินเดือนดังเช่นทุกวันนี้ การสอนมุ่งเน้นไปในทางด้าน พระพุทธศาสนาและจริยศึกษาเป็นสำคัญ โดยเริ่มเรียนเมื่ออายุ 7 ขวบ พออายุได้ 12 ก็บรรพชาเป็น สามเณร และเมื่ออายุครบ 20 -21 ปี ก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุ สึกออกมาแล้วก็ถือว่าเรียนสำเร็จแล้ว ชาวบ้านทั่วไปจะเพิ่มคำนำหน้านามของบุคคลที่ผ่านการ บวชเรียน มาแล้วนี้ว่า ทิด ซึ่งมาจากคำว่า บัณฑิต แปลว่าผู้รอบรู้ ผู้มีปัญญา หรือนักปราชญ์นั่นเอง จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้มีการปฏิรูปครั้งใหญ่ที่สำคัญขึ้นเป็นครั้งแรกนับตั้งแต่ พ.ศ. 2414 เป็นต้นมา โดยได้โปรดสถาปนาโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรก แล้วตามด้วยโรงเรียนอื่น ๆ และ สถาบันต่าง ๆ อันเกี่ยวกับการศึกษามากมาย รวมทั้งได้มีการตั้งกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งครั้งนั้นเรียกว่า กระทรวงธรรมการ และได้โปรดให้ออกหมายประกาศชักชวนพระราชวงศ์ และข้าราชการให้ส่งบุตรหลาน เข้ามาเล่าเรียนในโรงเรียนที่ทรงตั้งขึ้น¹

2.2 การศึกษาของสตรีไทยก่อนมิชชันนารีอเมริกันภายใต้โปรเตสแตนต์เข้ามา

ในสมัยโบราณถือกันว่า การศึกษาอบรมเด็กหญิง ไม่มีที่ไหนจะดีเสมอเหมือนพระบรมมหาราชวัง ขนบธรรมเนียมฝ่ายในพระบรมมหาราชวังสมัยรัตนโกสินทร์ ไม่ได้คิดตั้งขึ้นมาใหม่ หากนาระเบียบแบบ แผนตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยามาใช้เป็นแบบอย่าง มีจดหมายเหตุปรากฏอยู่หลายฉบับที่กล่าวไว้ทั้งในสมัย กรุงธนบุรี และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงโปรดเกล้าให้ข้าราชการครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งยังมีเหลืออยู่มาประชุมกันเป็นทำนองอย่างกรรมการบอก ขนบธรรมเนียมเก่าเอามาฟื้นฟูตั้งเป็นแบบแผน² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธรรมาธิราชานุศาสน์กิจวิมล ธิราชวราพร ได้ทรงนิพนธ์ไว้ว่า “เมื่อ ตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ยังมีนาเรียนสูงศักดิ์อยู่หลายคนที่สำคัญ คือเจ้าฟ้าพินทุดีพระราชนัดดาพระเจ้าบรมโกษฐ์ เป็นต้น เป็นผู้ออกแบบแผนธรรมเนียม ฝ่ายในพระบรมมหาราชวังที่ใช้เป็นตำราสืบมาหากจะมีการแก้ไข บ้างในรัชกาลภายหลัง ก็เป็นแต่รายการ ส่วนรูปโครงการยังคงอยู่อย่างเดิม”³

¹สุพรรณดี กาญจนะฐิติ. (2507). บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. หน้า 85.

²สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธรรมาธิราชานุศาสน์กิจวิมล. (2481). ประวัติเจ้าจอมมารดาตบทิพย์กับสุภาวดีทวดดตะสอนบุตร. หน้า 13.

³แหล่งเดิม. หน้า 17.

สถานศึกษาแต่เดิมของสตรีนั้นคือในพระบรมมหาราชวัง การศึกษาของสตรีในพระบรมมหาราชวังแตกต่างกันตามฐานะและโอกาส ถ้าผู้ปกครองปรารถนาให้ลูกหลานผู้หญิงเล่าเรียนศึกษา ในพระบรมมหาราชวังจะต้องหาสำนักหลักแหล่งฝากกับผู้ใหญ่แห่งใดแห่งหนึ่ง ซึ่งเป็นญาติหรือเคยนับถือกัน มาแต่ก่อนแล้วส่งธิดาเข้าไปอยู่กับผู้เป็นเจ้าสำนักนั้นตั้งแต่ยังเป็นเด็กเจ้าสำนักบางแห่งก็จะฝึกให้เองบ้าง บางแห่งส่งไปฝากผู้อื่นซึ่งชำนาญการฝึกสอน สำหรับวิชาที่จะฝึกสอนเด็กหญิงนั้น เมื่อแรกเข้าไปอยู่ในวัง จะต้องฝึกหัดมารยาทเป็นเบื้องต้น เช่นฝึกกริยาวาจาให้รู้จักสัมาคารวะก่อนแล้วให้เรียนหนังสือ และการเรียนอย่างที่ได้จะทำได้ เมื่อรู้ดีแล้วจึงให้เรียนขั้นสูงกว่านั้นต่อไป คือฝึกสอนการต่าง ๆ อย่างขั้นต้นแต่เป็นขั้นสูงขึ้นไป ดังเช่นการฝึกสอนกริยามารยาทและการสมาคมโดยให้ปฏิบัติจริง เช่น เวลาท่านผู้สอนไปยังสมาคมมักให้ลูกศิษย์ถือหีบหมากตามหลังไปด้วย เพื่อจะให้เห็นกริยามารยาท และลักษณะการสมาคมของผู้ใหญ่ในกิจการต่าง ๆ¹ วิชาที่เรียน เป็นวิชาที่เห็นว่า กุลสตรีทุกคนควรเรียนรู้ หรือเป็นหน้าที่ของสตรี ตามความต้องการของสังคมสมัยนั้น ได้แก่ วิชาหัดเขียนหนังสือและอักษรศาสตร์ เช่น แต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน การช่างฝีมือก็เรียน เช่น การร้อยดอกไม้สด และ การปักสัตรี ซึ่งไม่มีที่ไหนทำได้งามเหมือนในวัง การพยาบาลอาการเจ็บไข้ก็ฝึกในขั้นนี้

ส่วนหน้าที่การงานของสตรีที่ได้รับหรือที่เรียกว่า เข้ารับราชการฝ่ายในนั้น มักเป็นพนักงานต่าง ๆ เช่น เป็นพนักงานภูษา หรืออาจจะเข้ารับตำแหน่งเป็นนางอยู่ในงานสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้สอย เช่น เชิญเครื่องราชูปโภคตามเสด็จ หรือผลัดเวรกันประจำอยู่บนพระราชมณเฑียรคอยรับสั่งเป็นต้น บางคนก็ฝึกหัดเล่นมโหรี หรือหัดฟ้อนรำเป็น ระบำ และละคร ซึ่งเรียกว่า “ละคร(ฝ่าย) ใน” ตัวอย่างดังกล่าวนี้เป็นประเภทงานราชการของสตรีซึ่งเป็นระเบียบประเพณีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ดังนั้นสถานที่เล่าเรียนของกุลสตรีได้แก่พระบรมมหาราชวังทั้งนี้แล้วแต่ผู้ปกครองผู้ใดปรารถนาจะให้ธิดาของตนได้รับการอบรมและศึกษา อย่างชาววังหรือไม่อย่างใดสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายว่า “พระบรมมหาราชวัง” เป็นแหล่งเรียนวิชาการสำหรับกุลสตรี เปรียบเสมือนวิทยาลัยอันผู้มีบรรดาศักดิ์ ชอบส่งธิดาเข้าไปฝากให้ศึกษาในสำนักเจ้านายและผู้คนที่สามารถฝึกสอน คนทั้งหลายจึงชอบชมผู้หญิงชาววังมาแต่โบราณ¹

¹สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ. (2489). *ความทรงจำ (พระจันทร์)*. หน้า 12.

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ การศึกษาของสตรีไทยแต่โบราณนั้น เจ้านายหรือสตรีชั้นสูงเท่านั้นที่มีโอกาสเล่าเรียนเต็มที่ สตรีธรรมดาสามัญมีโอกาสน้อยกว่า บาทหลวง ปาลเลกัวซ์ พระราชาคณะแห่งมัลลอสได้กล่าวถึงสภาพการศึกษาของสตรีไทยทั่วไป ในหนังสือ “ราชอาณาจักรไทย” ซึ่งพิมพ์ออกจำหน่ายเมื่อ พ.ศ. 2397 การศึกษาของเด็กหญิง มีการสอนให้ ทำครัว ตำน้ำพริก ทำขนม มวนบุหรี่ และจับพลู¹ เซอร์จอห์น เบาริง (Sir John Bowring) ผู้สำเร็จราชการฮ่องกง ได้วิจารณ์ว่า “การศึกษาของสตรีไทยเป็นไปอย่างเชื่องช้า มีหลายคนที่เก่งทางดนตรี แต่ก็จรรยาสำคัญของสตรีได้แก่การดูแลกิจการภายในบ้าน”² ลักษณะการศึกษาของสตรีไทยอยู่ในวงจำกัดทั้งเนื้อหาวิชา และสถานที่เล่าเรียน मिชชันนารีอเมริกันผู้หนึ่งคือ มิสเอ็ม แอล คอร์ต (M.L. Cort) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับสตรีไทยว่า

สตรีไทยมีเสรีภาพมากกว่าสตรีในประเทศแถบตะวันออกเกือบทั้งหมด แต่ถึงกระนั้น ก็ยังถูกกดฐานะและได้รับการพิจารณาให้ต่ำต้อยกว่าชายมาก เป็นความจริงที่สำคัญว่า แม้เด็กชาย จะได้รับการศึกษาในวัดมาก่อนเป็นเวลานานนับได้ศตวรรษ แต่ก็ยังไม่เคยปรากฏว่า ได้มีโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงในพื้นที่บ้านนี้มาก่อนเลย แต่อย่างไรก็ตาม มีสตรีเป็นจำนวนมากที่เดียวที่ต้องอาศัยเรียน อ่าน เขียน ภายในครอบครัวของตนเท่านั้น...³

สตรีไทยได้รับการศึกษาตามแบบเดิมนี้นี้น้อยมาจนกระทั่งคณะมิชชันนารีสตรีอเมริกัน ได้เข้ามามีบทบาทจัดการศึกษาเพื่อสตรีทั่วไป เหตุที่คณะมิชชันนารีอเมริกันมีแนวความคิดที่จะทำงานเพื่อการศึกษาของสตรีไทยนั้น เพื่อต้องการเผยแผ่ศาสนาคริสต์เป็นหลักซึ่งนำไปสู่หนทางหนึ่งที่สามารถยกฐานะทางสังคมของสตรีไทยทั่วไปได้ ดังนั้นโอกาสของคณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ ที่ได้ลงมือทำงานด้านการศึกษาเพื่อสตรีไทยได้มาถึงเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนับสนุนให้สตรีในวังได้เล่าเรียนภาษาอังกฤษในพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่ พ.ศ. 2394 นับเป็นการตื่นตัวทางการศึกษาของสตรีไทยเป็นครั้งแรก โดยเริ่มต้นภายในบริเวณพระมหาราชวังก่อน ต่อจากนั้นมิชชันนารีอเมริกันสตรีก็ได้ร่วมกันดำเนินงานศึกษาเพื่อสตรีสามัญชนในลำดับต่อไป⁴

¹สุพรรณิ กาญจนรัชติ. (2507). บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. หน้า 122.

²แหล่งเดิม. หน้า 122.

³แหล่งเดิม หน้า 122.

⁴แหล่งเดิม หน้า 123.

2.3 การจัดตั้งโรงเรียนสตรีโดยมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์

สตรีไทยเราแต่เดิมมานั้น ไม่มีใครใส่ใจกับเรื่องการศึกษา และยังถูกกีดกันอีกด้วย นอกจากสตรีชนชั้นสูงเท่านั้น ที่มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนกัน จึงนับว่าการศึกษาของสตรีไทยแต่เดิมมานั้น ได้เป็นไปในช่วงแคบและจำกัดที่สุด จนเกือบจะไม่มีใครได้รู้จักกันเลย ผู้ที่เริ่มบุกเบิกให้สตรีไทยเริ่มต้นตัว เอาใจใส่การศึกษากันขึ้นเป็นครั้งแรกนั้น คือคณะมิชชันนารีอเมริกันฝ่ายสตรีนิกายโปรเตสแตนต์ ด้วยการเริ่มตั้งโรงเรียนสำหรับสอนหนังสือให้สตรี ซึ่งนับว่าเป็นการให้กำเนิดโรงเรียนเอกชนฝ่ายสตรีขึ้นเป็นครั้งแรก คือโรงเรียนการช่างสตรี ซึ่ง มิสซิส เอส จี แมคฟาร์แลนด์ เป็นผู้ก่อตั้งขึ้นที่จังหวัดเพชรบุรี ปัจจุบันคือโรงเรียนอรุณประดิษฐ์ในปัจจุบัน และโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ซึ่งมิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ เป็นผู้ก่อตั้ง ปัจจุบันคือโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ซึ่งตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร

ก่อนหน้าที่คณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน นิกายโปรเตสแตนต์ จะได้ก่อตั้งโรงเรียนสำหรับสตรีดังกล่าวขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยทรงขอให้สตรีในคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะนี้ เข้าไปสอนภาษาอังกฤษให้แก่กุลสตรีชั้นสูงในพระบรมมหาราชวัง คณะมิชชันนารีอเมริกันสตรีคณะเพรสไบทีเรียนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้สอน มีทั้งหมด 3 คน ได้แก่ มิสซิสแดน แบรดเลย์ มิสซิส เจ ที โจนส์ และมิสซิสสตีเฟน แมททูน โดยเปลี่ยนเวรเข้าไปสอนภาษาอังกฤษอาทิตย์ละ 2 วัน แก่บรรดาเจ้าจอมหม่อมห้ามและสตรีสูงศักดิ์ นับเป็นครั้งแรกที่คณะมิชชันนารีอเมริกันได้ทำการสอนในพระบรมมหาราชวังและในขณะเดียวกันก็ได้ทอดทิ้งกลุ่มนักเรียนสตรีสามัญชนที่ได้รับเริ่มสอนขึ้น คณะมิชชันนารีอเมริกันสตรีคณะเพรสไบทีเรียนทำการสอนติดต่อกันเป็นเวลา 3 ปี ต่อมาได้ถูกห้ามโดยกะทันหันไม่ให้เข้าไปในวัง และไม่มีคำอธิบายชี้แจงเหตุผล มีการสันนิษฐานว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกักรวบรวมเรื่องอิทธิพลทางศาสนา แต่บันทึกประจำวันของหมอมเฮาส์ ได้อธิบายเหตุผลไว้อย่างหนึ่งว่า การที่มีการเปลี่ยนแปลงนี้เป็นเพราะรัชกาลที่ 4 ทรงกักรวบรวมมิชชันนารี เพราะเหตุที่มีจดหมายฉบับหนึ่งตำหนิติเตียนพระนิสัยของพระองค์¹ ซึ่งปรากฏตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งในประเทศสิงคโปร์ และพระองค์ทรงกล่าวหาว่าพวกมิชชันนารีคนหนึ่งเป็นคนเขียนจดหมายตำหนิพระองค์ แต่ในที่สุดหมอมเฮาส์ได้ทำการสืบสวนอย่างเงียบ ๆ ถึงเรื่องที่เกิดขึ้นและได้พบความจริงว่าผู้เขียนคือกัปตันเทรล ผู้บังคับเรือค้าขายของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากไม่พอใจที่ถูกจับไปกักขังอยู่ในเรือนจำพื้นเมือง ซึ่งแน่นไปด้วยนักโทษชั้นต่ำเพราะความผิดฐานยิงปืนสุลุดขึ้นหนึ่งนัด เวลา 5 ทุ่มเพื่อฉลองการเดินรา ขณะทีเรือจอดอยู่ที่ท่าเรือสิงคโปร์ ดังนั้นเขาจึงใช้วิธีเขียนจดหมายไปลงหนังสือพิมพ์เพื่อเป็นการแก้แค้น²

¹เฟลตัส, ยอร์ช ฮอว์ส . (1961). หมอมเฮาส์ในสมัยรัชกาลที่ 4. หน้า 68.

²แหล่งเดิม. หน้า 69.

ถึงแม้ได้เข้าไปสอนภาษาอังกฤษให้กับบุคคลชั้นสูงแต่คณะมิชชันนารีอเมริกันก็ไม่สามารถทำการสอนศาสนาได้เนื่องจากถูกห้ามปราม ทำได้เฉพาะในด้านการสอนหนังสือเท่านั้นเอง แต่ว่าอุดมการณ์ของคณะมิชชันนารีที่ต่อสู้หาหนทางไกลมาจนถึงเอเชียนั้นก็เพื่อการสอนศาสนาเมื่อถูกห้ามปราม งานตามวัตถุประสงค์ก็คงไม่บรรลุผล ด้วยเหตุนี้พวกมิชชันนารีจึงหันกลับมาจัดการสอนหนังสือให้กับประชาชนเพื่อจะได้ทำการสอนศาสนาด้วย ฉะนั้นสาเหตุของการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาเพื่อสอนประชาชนนั้นก็เพื่อทำการสอนศาสนาคริสต์ให้กับประชาชนนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การที่ได้มีพวกมิชชันนารีอเมริกันเข้าไปสอนหนังสือถึงในพระบรมมหาราชวังนี้ นับได้ว่าเป็นโรงเรียนสตรีแห่งแรกในประเทศไทยเพราะมีจำนวนนักเรียนถึง 30 คน และมีครูสอน 3 คน แต่เป็นโรงเรียนหลวงไม่ใช่โรงเรียนเอกชน เพราะพระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงให้ก่อตั้งขึ้นมา และนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ที่สตรีไทยได้เริ่มศึกษาภาษาอังกฤษ

จุดประสงค์ของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน นิกายโปรเตสแตนต์ในการจัดตั้งโรงเรียนให้กับเด็กหญิงทั่วไปนั้นมีจุดประสงค์หลักก็เพื่อการเผยแผ่ศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งมีจุดประสงค์ที่แยกออกมาเป็นข้อ ๆ ดังนี้ คือ

- 1.1 เพื่อให้การศึกษาตามแบบคริสต์กับเยาวชนที่เป็นคริสเตียน
- 1.2 เพื่อเอาชนะจิตใจเด็กหญิงที่ยังไม่ได้นับถือคริสต์ศาสนา ให้เลื่อมใส มานับถือศาสนาคริสต์โดยใช้การศึกษาในบรรยากาศแบบคริสต์อย่างจริงจัง และการสอนตามแบบคริสต์โดยตรง
- 1.3 เผยแผ่ความคิดและมาตรฐานตามแบบคริสต์ศาสนาไปสู่สังคมไทย คืออาจมีนักเรียนที่ไม่พร้อมที่จะนับถือศาสนาคริสต์ในโรงเรียน แต่ได้แนวคิดแบบคริสต์ ความเข้าใจและความรู้ความเห็นอกเห็นใจต่อศาสนาคริสต์จากประสบการณ์ที่ได้รับจากโรงเรียนที่เขาได้เข้ามาเรียนนี้
- 1.4 เพื่อค้นหาและอบรมสั่งสอนผู้ที่จะเป็นผู้นำของฝ่ายคริสต์ไม่ใช่เฉพาะสำหรับวัดของศาสนาเท่านั้น แต่สำหรับตำแหน่งหน้าที่ในงานทางการ ธุรกิจ และชีวิตการงาน¹

จะเห็นว่าการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาของมิชชันนารีนั้นก็เพื่อศาสนาอย่างแท้จริง และการเปิดโรงเรียนก็สามารถปลูกฝังความเชื่อให้กับเด็กเหล่านั้นได้ ซึ่งเด็กนั้นยังอยู่ในวัยที่จะมีความเชื่อได้ง่าย โดยเฉพาะการได้รับฟังทุกวัน ๆ ก็จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงศาสนาในที่สุด

¹ สุนิตย์ แสงขำ. (2527). บทบาทของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในระหว่างปี พ.ศ. 2367-2475. หน้า 54. (อ้างอิงจาก George Bradley McFarland. Historical Sketch of Protestant Mission in Siam 1828-1928. p. 209)

2.3.1 การจัดตั้งโรงเรียนสตรีโดยมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ในกรุงเทพมหานคร

การศึกษาของสตรีสามัญชนชาวไทยเริ่มได้รับการเอาใจใส่อย่างจริงจังเมื่อ มิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ พร้อมด้วยกลุ่มสตรีมิชชันนารีอเมริกันร่วมกันจัดตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงไทยขึ้นพ.ศ. 2410 เริ่มสอนนักเรียนเป็นครั้งแรกที่บ้านพัก โดยมีนักเรียนหญิง จำนวน 4 คน กิจกรรมการศึกษาสำหรับสตรีในประเทศไทยของคณะมิชชันนารีสตรีอเมริกันมีความเจริญก้าวหน้ามาก เนื่องจาก มิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ เคยมีประสบการณ์ในการสอนในประเทศสหรัฐอเมริกาจึงได้รับผลสำเร็จอย่างดี การเริ่มต้นในครั้งนี้เท่ากับเป็นการเริ่มต้นของการศึกษาฝ่ายสตรีอย่างถาวร จนสามารถประกอบอาชีพได้ วิชาที่เปิดสอนเป็นของใหม่สำหรับเวลานั้น เช่นสอนให้เย็บผ้าด้วยจักรอเมริกัน นับได้ว่าความคิดในด้านอาชีพศึกษาได้ถูกนำมาใช้ในเมืองไทยเป็นครั้งแรก ในพ.ศ. 2415 มิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ กลับไปพักผ่อนที่ประเทศสหรัฐอเมริกาและ ได้ทำรายงานไปยังคณะกรรมการมิชชันนารีต่างประเทศของสตรีเพรสไบทีเรียนที่เมืองทROY รัฐนิวยอร์ก เพื่อขอบริจาคเงินสร้างโรงเรียนประจำสำหรับเด็กหญิงในกรุงเทพมหานคร คณะกรรมการมิชชันนารีต่างประเทศของสตรีเพรสไบทีเรียน เห็นชอบด้วยกับข้อเสนอของ มิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์

คณะมิชชันนารีอเมริกันได้ขยายการศึกษาถึงสตรีสามัญชนโดยก่อตั้ง โรงเรียนกุลสตรีวังหลังใน พ.ศ. 2417¹ เพื่อเป็นสถานที่ทดลองการศึกษาแบบตะวันตกในดินแดนตะวันออกไกล ทางภาษาไทยเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาของสตรีเมื่อมิชชันนารีได้เปิดทำการสอนเป็นเวลา 6 ปี กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ตั้งโรงเรียนที่ปากคลองตลาดเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์นามว่า “โรงเรียนสุนันทาลัย” ใน พ.ศ. 2423 นับเป็นโรงเรียนประจำสำหรับสตรีแห่งแรกที่ทางการตั้งขึ้น แต่ไม่นานก็เลิกล้มไปและต่อมาทางการก็ได้ตั้งโรงเรียนเบญจมราชาลัยและโรงเรียนสตรีวิทยาขึ้นในภายหลัง

สตรีส่วนใหญ่ที่เข้ารับการศึกษานี้ เป็นกลุ่มที่มาจากตระกูลขุนนางเจ้านาย เข้าเรียนระดับสามัญและเรียนภาษาอังกฤษ เพื่อเป็นประโยชน์ของการออกมารับแขกร่วมสมาคมกับชาวต่างประเทศ นอกจากนี้ยังฝึกฝนศิลปะการบ้านการเรือน เช่นการเย็บปักถักร้อย การทำอาหาร รู้จักมารยาทการวางตัวเพื่อเป็นแม่บ้านที่ดีในอนาคต ส่วนสตรีที่มาจากครอบครัวที่ยากจนหรือกำพร้านั้นจะมีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกัน อย่างไรก็ตามการศึกษาสำหรับสตรีไทยก็ยังไม่แพร่หลายนักเพราะค่านิยมของสังคมไทยสมัยนั้นไม่ส่งเสริมให้สตรีเรียนหนังสือ

¹ ตาด ประทีปะเสน. (2517). *โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับหม่อมไค้*. หน้า 4.

2.3.2 การจัดตั้งโรงเรียนโดยมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ในหัวเมือง

มิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ได้ตั้งโรงเรียนในส่วนหัวเมืองหรือภูมิภาคก่อนที่ทางการไทยและเมื่อทางการไทยขยายงานการศึกษา โรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันก็ได้มีส่วนช่วยเหลือการศึกษาของชาติ และเป็นตัวอย่างในการศึกษาของทางการด้วยมิชชันนารีอเมริกันได้ตั้งโรงเรียนในหัวเมืองที่สำคัญทั่วราชอาณาจักรก่อนทางการ เช่นที่ เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน เชียงราย ราชบุรี นครศรีธรรมราช

ที่เชียงใหม่ มิสซิส แมค กิลวารี เริ่มการศึกษาศรีใน พ.ศ. 2418 โดยนำนักเรียนกลุ่มหนึ่งมาตั้งเรียนที่ระเปียงบ้านและต่อมาได้พัฒนาเป็น “โรงเรียนดาราวิทยาลัย”^{*} ส่วนโรงเรียนชายเริ่มต้นโดยศาสตราจารย์ ดี จี คอลลินส์ (D.G. Collins) ที่วังสิงคคำ ปัจจุบันเป็นที่ทำการของสภาอากาศ จังหวัดเชียงใหม่ ครั้งแรกมีนักเรียน 45 คนและต้องประสบกับปัญหาคือ ขาดตำราและครู ต่อมากิจการโรงเรียนขยายตัวขึ้นจึงย้ายมาอยู่ที่แห่งใหม่เมื่อ พ.ศ. 2449 คือ โรงเรียนปริสซ์รอยัลวิทยาลัย (Prince Royal's College)ในปัจจุบัน¹

ที่ลำปาง มีโรงเรียนมิชชันนารีอเมริกัน คือ โรงเรียนเคนเนทแมคเคนซี (Kenneth MaKensie Memorial)สำหรับเด็กชาย ใน พ.ศ. 2436 ดร. พีเพิลส์ (Dr.Peoples) ได้ลงทุนซื้อที่ดิน เพื่อสร้างโรงเรียนสำหรับเด็กชายมีมิชชันนารีร่วมกันอีกหลายคน เช่น ดร. และมิสซิสวิลเลียม เอ บริกส์ (Dr. & Mrs. William A. Briggs) ศาสนาจารย์และนางโรเบิร์ต เออร์วิน (Rev.& Mrs. Robert Irwin) ศาสนาจารย์และ มิสซิสฮิว เทเลอร์ (Rev. & Mrs Hugh Taylor) และตั้งโรงเรียนวิชานารี สำหรับเด็กหญิง²

ที่น่าน ศาสนาจารย์และมิสซิสเดวิด (Rev.& Mrs. Devid) ได้ตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กชายขึ้น เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2450 คือโรงเรียน” ลินคอล์นวิทยาลัย” (Lincoln Academy)³

ที่เชียงราย ดร.บริกส์ (Dr. Briggs) ตั้งโรงเรียนเด็กชาย คือโรงเรียน “บริกส์อนุสรณ์”(Briggs Memorial) ต่อมา ศาสนาจารย์ตัวน บุญอิต^{*} ได้เปิดโรงเรียนสำหรับเด็กชายขึ้น มีมิชชันนารีอเมริกันเช่น ศาสนาจารย์ เอ ดับเบิลยู คูเปอร์ (Rev.A.W. Cooper) ศาสนาจารย์ อาร์ ซี โจนส์ (Rev.R..C. Jones) ช่วยดำเนินการต่อมา

¹เสถียร ตามรภาค. (2527). *ตระกูลแม็คฟาร์แลนด์ในกรุงรัตนโกสินทร์*. หน้า 14.

²สุพรรณิ กาญจนฐิติ. (2507). *บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. หน้า 107.

³แหล่งเดิม หน้า 107.

^{*} ชื่อโรงเรียนมาจากพระนามของ *เจ้าดารารัศมี* พระธิดาของเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และเป็นพระสนมองค์ที่ 5 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^{*} นายตัวน บุญอิต เป็นคนที่นายแพทย์เฮาส์พาไปศึกษาที่สหรัฐอเมริกา ในพ.ศ. 2419 เวลานั้นมีอายุได้ 11 ปี เรียนสำเร็จในพ.ศ. 2419 เดินทางกลับประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2436.

งานด้านการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนได้เป็นไปอย่างทั่วถึงในจังหวัดต่าง ๆ ที่มิชชันนารีได้ก่อตั้งศูนย์มิชชันขึ้น โดยเฉพาะแต่ภาคเหนือเท่านั้นในดินแดนภาคใต้ เช่นเพชรบุรี ราชบุรี นครศรีธรรมราช และตรัง ก็มีการก่อตั้งโรงเรียนของคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนทั้งเด็กชายและเด็กหญิง ดังเช่น ที่เพชรบุรีคณะมิชชันนารีอเมริกันได้ก่อตั้งโรงเรียนการช่างสตรีสำหรับเด็กหญิงแห่งแรกในประเทศไทย เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2408¹ โดยมีซิสเตอร์ เอส จี แมคฟาร์แลนด์ เป็นผู้ก่อตั้งขึ้น สาเหตุการก่อตั้งของโรงเรียนขึ้น ก็เนื่องมาจากในระบายนั้น ทางคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนกำลังขยายกิจการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ออกไปตามหัวเมืองใกล้เคียงและได้ตระเวนตรวจตราตามเมืองต่าง ๆ และเมื่อเห็นว่าเมืองเพชรบุรีเป็นเมืองที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการตั้งเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ศาสนา เพราะนอกจากสถานที่ทำเลที่ตั้งเหมาะสมแล้ว ผู้ที่รักษาการราชการในตำแหน่งเจ้าเมืองเพชรบุรีในขณะนั้นคือ พระเพชรพิไลยศรีสวัสดิ์ ซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี เสนาบดีจตุสดมภ์กรมท่าเป็นข้าราชการไทยที่มีหัวก้าวหน้าผู้หนึ่งในขณะนั้น ได้กล่าวเชิญชวนให้คณะมิชชันนารีไปตั้งดำเนินการกิจการเผยแผ่ศาสนาในเมืองเพชรบุรีได้ พร้อมกับเสนอแนะให้ตั้งโรงเรียนขึ้น โดยจะช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่คณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนทุกประการ ในเรื่องเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยและที่ดิน ทั้งนี้มีเงื่อนไขคือให้มิชชันนารีมาสอนภาษาอังกฤษให้กับบุตรชายของตนด้วย²

คณะมิชชันนารีอเมริกันได้ตอบรับคำเชิญนั้น โดยได้จัดส่ง ศาสนาจารย์ เอส จี แมคฟาร์แลนด์ มิสซิสแมคฟาร์แลนด์ และศาสนาจารย์ ดาเนียล แมคกิลวารี พร้อมทั้งครอบครัว ออกเดินทางไปยังเมืองเพชรบุรี เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2405 และอีกสี่ปีต่อมาโรงเรียนเอกชนสตรีแห่งแรกในประเทศไทยก็ได้ก่อตั้งขึ้น คือโรงเรียนอรุณสตรี หรือนิยมเรียกกันในขณะนั้นว่า โรงเรียนการช่างสตรี³ ที่เมืองเพชรบุรี และนับเป็นครั้งแรกที่ไทยมีการสอนสตรีในด้านการฝีมือ การเย็บผ้าด้วยจักรเย็บผ้าสมัยใหม่ ส่วนโรงเรียนชายคือ โรงเรียนประดิษฐวิทยา ตั้งใน พ.ศ. 2420 และภายหลังใน พ.ศ. 2490 โรงเรียนชายและโรงเรียนหญิงได้รวมเข้าด้วยกัน คือ “โรงเรียนอรุณประดิษฐ” ในปัจจุบันนี้ ส่วนจังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้ซึ่งมิชชันนารีอเมริกันเข้าไปดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาก็ได้มีการก่อตั้งเช่นกัน คือ ที่นครศรีธรรมราช ศาสนาจารย์ อาร์ดับบลิว โพลด์ ได้ตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กชายขึ้น ในพ.ศ. 2450 มีมิชชันนารีดำเนินการสืบต่อมา เช่น มิสลาริสซา เจ คูเปอร์ (Miss Larissa J. Cooper)

¹สุพรรณิ กาญจนนัฐติ. (2507). *บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์*. หน้า 113.

²สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย. (2514). *ประวัติการโรงเรียนราษฎร์ในเมืองไทยและทำเนียบโรงเรียนราษฎร์*. หน้า 50.

³กฤษณา รังสิยานันท์. (2525). *การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทย*. หน้า 55.

จากวิธีการดำเนินงานของมิชชันนารีอเมริกันได้มีผลงานที่เด่นและเป็นประโยชน์ต่อคนไทย คือมีผลส่งเสริมให้ทางการไทยได้ตั้งพัฒนาการศึกษาและประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันนอกจากจะเป็นโรงเรียนเอกชนที่ช่วยขยายงานการศึกษาชาติแก่สามัญชนได้ทั่วราชอาณาจักรแล้ว โรงเรียนของมิชชันนารียังเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาแบบตะวันตกและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงแนวการศึกษาของชาติ ตลอดจนการจัดตั้งโรงเรียนหลวงต่าง ๆ พระราโชบายและการจัดการศึกษาของทางการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงแนวการศึกษาที่ละเล็กทีละน้อยเริ่มต้นด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในพระบรมมหาราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2414 เรียกว่า “โรงเรียนหนังสือไทย” โปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เมื่อยังเป็นหลวงสารประเสริฐปลัดกรมพระอาลักษณ์ เป็นอาจารย์ใหญ่ นับเป็นโรงเรียนหลวงแห่งแรก แนวการจัดการศึกษาในโรงเรียนแห่งนี้แตกต่างกับโรงเรียนตามแผนโบราณ กล่าวคือ มีสถานที่เรียน หลักสูตรที่แน่นอน ในพ.ศ. 2422¹ ให้ตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษ ขึ้นที่พระราชวังนันทอุทยาน¹

โรงเรียนหลวงแห่งนี้ นับเป็นโรงเรียนหลวงแห่งแรกที่สอนตามแนวการศึกษาในสหรัฐอเมริกา และเป็นโรงเรียนหลวงโรงเรียนที่สองคู่กับ โรงเรียนหนังสือไทย ซึ่งขึ้นอยู่กับกรมทหารมหาดเล็ก มีศาสนาจารย์ เอส จี แมคฟาร์แลนด์ เป็นอาจารย์ใหญ่ ศาสนาจารย์ เอส จี แมคฟาร์แลนด์ เป็นมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ประจำที่เมืองเพชรบุรีและทำงานการศึกษาที่เพชรบุรีมานานถึง 10 ปี ได้ร่วมมือกับทางการไทยดำเนินงานด้านการศึกษาของชาติ ณ โรงเรียนแห่งนี้เป็นเวลา 16 ปี ศาสนาจารย์ เอส จี แมคฟาร์แลนด์ เป็นผู้นำระบบการศึกษาแบบตะวันตกมาทดลองใช้ในโรงเรียนแห่งนี้ มีหลักสูตร อุปกรณ์การสอนวิชาวิทยาศาสตร์ ชีววิทยา ภูมิศาสตร์ ในโรงเรียนมีห้องทดลองปฏิบัติการพร้อมด้วยเครื่องมือที่ทันสมัย² ครั้นเมื่อทางการตั้งกรมศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ. 2430 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพจัดการศึกษา สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงทำงานด้านการศึกษา ร่วมกับมิชชันนารีอเมริกันในตระกูลแมคฟาร์แลนด์อย่างใกล้ชิด เลขาของพระองค์คือ เอ็ดวิน แมคฟาร์แลนด์ ซึ่งเป็นบุตรชายของ ศาสนาจารย์ เอส จี แมคฟาร์แลนด์ มิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ที่มีบทบาททำการสอนในโรงเรียนภาษาอังกฤษสืบเนื่องเป็นลำดับดังนี้ ศาสนาจารย์ เอส จี แมคฟาร์แลนด์ และมิสซิส แมคฟาร์แลนด์ มิสเอ็ดน่า ซาราห์ โคล เอ็ดวิน แมคฟาร์แลนด์ ศาสนาจารย์ จอห์น เอนเดอสัน เอคิน นายแพทย์ จี บี แมคฟาร์แลนด์³

¹ สุพรรณิ กาญจนขุจิ. (2507). บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์. หน้า 112.

³ แหล่งเดิม หน้า 112.

⁴ แหล่งเดิม หน้า 113.

บทที่ 3

บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันในการจัดการศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ตั้งแต่ พ.ศ. 2417-2500

คณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ ได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาสำหรับสตรีไทยแบบตะวันตกและ วางรากฐานการศึกษาที่เป็นแบบแผนกำหนดการศึกษาของสตรีไทยโดยเริ่มเข้ามามีบทบาทเกี่ยวกับการจัดการศึกษาด้วยการตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังขึ้นที่พระราชวังหลังมิชชันนารีผู้ก่อตั้งคือมิสซิส แอเรียต เอ็ม เฮาส์ ตั้งแต่พ.ศ.2417 เป็นต้นมา ซึ่งปัจจุบันสถานที่นี้ ได้สร้างเป็นตึกนอนของนักเรียนพยาบาลและผดุงครรภ์แห่งศิริราชพยาบาล ต่อมาเมื่อสมัยของมิสเอ็ดน่า ชาราห์ โคล เป็นผู้บริหาร โรงเรียนกุลสตรีวังหลังจึงย้ายมาตั้งที่บางกะปิ ในมกราคม พ.ศ.2464 และเปลี่ยนชื่อเป็น “วัฒนาวิทยาลัย” จนถึงปัจจุบัน

3.1 การจัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

3.1.1 จุดประสงค์ในการจัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

จุดประสงค์ของการจัดตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังหรือโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ในระยะเริ่มแรกของคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนมีจุดประสงค์ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์หลักดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นซึ่งสรุปได้ดังนี้ คือ

1. เพื่อให้การศึกษาตามแบบคริสต์กับเยาวชนสตรีไทย
2. เพื่อเอาชนะใจเด็กหญิงที่ยังไม่ได้นับถือคริสต์ศาสนา ให้เลื่อมใสมานับถือคริสต์ศาสนา โดยใช้การศึกษาในบรรยากาศอย่างคริสต์อย่างจริงจัง
3. เพื่อเผยแพร่ความคิดและมาตรฐานตามแบบคริสต์ไปสู่สังคมไทย

จะเห็นว่าการจัดตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังขึ้นมาของมิชชันนารีนั้นก็เพื่อศาสนา และการเปิดโรงเรียนขึ้นมา นั้นเด็กนักเรียนจะต้องมาเรียนที่โรงเรียนก็สามารถปลูกฝังความเชื่อให้กับเด็กเหล่านั้นได้ ซึ่งเด็กยังอยู่ในวัยที่มีความเชื่อได้ง่าย โดยเฉพาะการได้รับฟังทุกวันๆ ก็จะไปสู่การเปลี่ยนศาสนาในที่สุด

การให้การศึกษาของมิชชันนารีหากพิจารณาจะพบว่าไม่มีความแตกต่างจากลักษณะการศึกษาแบบเดิมของไทย กล่าวคือเป็นการให้การศึกษาบนพื้นฐานของอุดมคติทางศาสนา เพียงแต่มิชชันนารีต้องดึงคนให้เข้ามาสู่ระบบการศึกษาแบบมิชชันนารีแทนการศึกษาในวัด ขณะเดียวกันก็ให้ความสนใจต่อสตรีที่อยู่นอกระบบการศึกษาเพื่อให้อ่านออกเขียนได้ โดยโรงเรียนของมิชชันนารี พร้อมทั้งการอบรมสั่งสอนวิชาความรู้แบบตะวันตกและจริยธรรมคริสเตียน

ดังนั้นมิชชันนารีจึงแสวงหาช่องทางในการผลักดันระบบการเรียนการสอนของตนลงสู่สังคมไทยเพื่อมุ่งหวังผลสูงสุด ดังตัวอย่างเช่น ศาสนาจารย์แมคกิลวารี ได้เสนอแนวคิดในการจัดการศึกษาในหมู่ชาวลาว ที่พบเห็นในเพชรบุรี ดังข้อเสนอในบทความเรื่อง “Two Days among the Laos near Petchaburi Siam “ ตอนหนึ่งว่า

...อาณานิคมชาวลาวแต่เดิมไม่ได้นับถือพุทธศาสนา การที่อาศัยอยู่ที่นั่นนาน ๆ เป็นเหตุให้บางคนยอมรับเอาศาสนาของประเทศนี้แต่ก็มีชาวลาวจำนวนมากที่ไม่อยากให้อุบลหลานของตนเข้าโรงเรียนวัดพ่อแม่ที่อ่าน ภาษาของตนได้ก็มักสอนบุตรหลานด้วยตนเอง ทำให้ข้าพเจ้าถูกคิดขึ้นมาว่า หากเราสามารถจัดตั้งเฉพาะโรงเรียนคริสต์เถียนท่ามกลางพวกเขา ให้การศึกษาและฝึกฝนชนรุ่นหลังที่กำลังเติบโตขึ้นมา เราคงจะได้วางรากฐานอย่างมั่นคงต่อชนรุ่นหลังที่เฉลียวฉลาดที่เป็นคริสเตียนมีความรู้แจ้ง...¹

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของศาสนาจารย์แมคกิลวารีมีผลต่อพวกมิชชันนารีอเมริกันในการให้การศึกษากับสังคมไทยและมีผลต่อการจัดตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังของคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนโดยมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์คณะเพรสไบทีเรียน แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของมิชชันนารีในการกล่อมเกลาทางสังคมอย่างชัดเจน และเน้นที่สตรีเพราะว่าเป็นกลุ่มที่มิชชันนารีมีแนวคิดว่าเป็นผู้มีอิทธิพลด้านจริยธรรม การยกระดับทางจริยธรรมแก่สตรี จะสามารถปรากฏผลที่กว้างไกล ทั้งยังตระหนักว่าการตั้งสตรีให้เข้ามาอยู่ในระบบการศึกษาของมิชชันนารีอาจทำได้ง่าย โดยต้องการให้สตรีสามารถอ่านหนังสือได้เพื่อจะอ่านพระคัมภีร์ไบเบิล ทั้งยังให้สตรีเป็นตัวอย่างของผู้ที่ผ่านการอบรมสั่งสอนจากมิชชันนารีเพื่อดึงดูดความสนใจของญาติมิตรในสังคม และต้องการชี้ให้เห็นว่าคริสต์ศาสนานั้นสั่งสอนและเน้นความเสมอภาคของมนุษย์ ดังนั้นสตรีในสังคมไทยจึงเป็นกลุ่มที่คณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายเพรสไบทีเรียนให้ความสนใจ

มิสซิส เอส.จี. แมคฟาร์แลนด์ ได้แสดงแนวคิดที่สนใจให้การศึกษาสำหรับสตรีไทยว่า

...สยามไม่มีโรงเรียนสำหรับผู้หญิง ในจำนวนประชากรทั้งหมดนั้น ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่าผู้หญิงหนึ่งในสามสิบคนสามารถอ่านหนังสือได้ และด้วยเหตุที่พวกหล่อนไม่สามารถอ่านได้ จึงดูเหมือนเป็นเรื่องธรรมดาว่าพวกหล่อนไม่สามารถคิดอย่างมีสติสัมปชัญญะ เอาจริงเอาจังได้ ดังนั้น หล่อนจึงมีชีวิตรอยู่ ทำงาน และตายไป มีหลายกรณีที่เกือบจะเหมือนกับสัตว์เลี้ยงในทุ่ง...²

¹ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2533). การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย: ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่าง พ.ศ. 2371-2411. หน้า 245. (อ้างจาก Daniel McCilvary, “Two Days among the Laos near Petchaburi , Siam ,” Foreign Missionary 4 (September 1864) : 100.)

²แหล่งเดิม. หน้า 247.

ดังนั้นจากกล่าวได้ว่าจุดประสงค์หลักของการจัดตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังของคณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์นั้น ก็มีสาเหตุมาจากแรงผลักดันในด้านที่ต้องการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ เพื่อจะใช้โรงเรียนเป็นสื่อชักจูงใจคนเข้ามาเรียนหนังสือ และสอนศาสนาควบคู่กันไปด้วย ฉะนั้นจุดประสงค์ในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์จึงเป็นจุดประสงค์หลักอันดับแรก ส่วนการจัดการสอนหนังสือนั้นเป็นจุดประสงค์รองที่จะช่วยให้จุดประสงค์แรกสำเร็จผล คนโดยมากนั้นก็คิดว่าการกระทำของมิชชันนารีนั้นมีประโยชน์น่ายกย่องเป็นอย่างยิ่ง ดังข้อความที่พระยาบุรุษรัตนราชฐ์ เขียนถึงพระยาเกลี้ยงผ่องแผ้ว มีคำว่า

“ กิจการของคณะสอนศาสนาอเมริกันเพรสไบทีเรียน เชื่อได้ว่าความมุ่งหมายของคณะผู้สอนศาสนานี้คงเป็นที่สรรเสริญอย่างยิ่งเราเชื่อว่าความจริงเขามีความเจตนาดีที่สุดในการไปเที่ยวไปตั้งโรงพยาบาล และโรงเรียนมิชชันนารีทุกหนทุกแห่งในกรุงสยาม”¹

โรงเรียนกุลสตรีวังหลังเป็นโรงเรียนที่คนไทยยอมรับว่าทันสมัยในสมัยนั้น ซึ่งผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนกันมาก คณะมิชชันนารีใช้วิธีการสอนวิทยาการและเผยแผ่ศาสนา โดยแทรกเข้าไปในการเรียนและการอบรมนักเรียนเสมอ ดังข้อความตอนหนึ่ง

...มิชชันนารีทุกคนย่อมมีเจตน์จำนงตั้งแต่ออกจากบ้านเมืองมาประเทศไทยเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนาในต่างประเทศ เมื่อโรงเรียนกุลสตรีวังหลังได้ตั้งขึ้นด้วยความจำนงอันนี้ ผู้สมัครใจนำบุตรธิดาไปฝากให้เล่าเรียนอยู่ได้ความควบคุมและอบรมของคณะนี้ก็ไม่มีทางอื่นจะเลือกได้ นอกจากจะสมยอมให้บุตรหลานของตนได้ฟังบ้าง และได้ศึกษาศาสนาของอาจารย์ผู้ดำเนินงานโรงเรียนด้วย...²

จากข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า การที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลังได้สอนศาสนาคริสต์ให้กับนักเรียนนั้น ถึงแม้พ่อแม่จะพอใจหรือไม่ก็ตามก็ต้องให้ลูกเรียนในโรงเรียนเพราะต้องการให้ลูกเรียนโรงเรียนที่ดีทันสมัย และมีนักเรียนเป็นจำนวนมากที่นับถือศาสนาคริสต์ เพราะมีชั่วโมงอบรมในเรื่องของศาสนาคริสต์ ดังเช่นข้อความตอนหนึ่งที่ว่า

¹ สุนิตย์ แสงจำ. (2527). *บทบาทของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2367-2475*. หน้า 57. (อ้างจาก กองจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ต 1/18 พระยาบุรุษรัตนราชฐ์ถึงพระยาเกลี้ยงผ่องแผ้ว ลงวันที่ 6 มิถุนายน 2456.)

² ตาด ประทีปเสน. (2517). *โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับหม่อมไค้*. หน้า 42.

...ตอนเช้าเมื่อสิ้นระฆังเช้าแถวแล้วก็เดินเข้าห้องประชุม ทำพิธีนมัสการ ร้องเพลงสดุดี อธิฐาน อ่านพระคริสต์ธรรมคัมภีร์... ประมาณ 20 นาที แล้วแยกไปตามชั้นเรียนพระคริสต์ธรรมที่วางไว้เป็นประจำวันหนึ่ง ๆ ถึงสิ้นปีก็มีรางวัลให้นักเรียนที่สอบได้ที่ 1 ที่ 2... ตอนค่ำก็เรียกประชุมสวดนมัสการพระก่อนเข้านอน ทำเช่นนี้ไม่เว้นแต่วัน นักเรียนชอบเวลานี้มาก เพราะเขามีโอกาสร้องเพลงสวดอันไพเราะมีทำนองต่าง ๆ ได้หลายบท เป็นภาษาไทยก็มี ภาษาอังกฤษก็มี นักเรียนที่ออกไปแล้วนับถือเป็นสิบ ๆ ปี ก็ไม่ลืมทำนองเพลงสวดนมัสการ ...¹

จากข้อความที่ยกมานั้นแสดงให้เห็นถึงวิธีการจูงใจของมิชชันนารีไม่ว่าจะให้รางวัลหรือการร้องเพลงสนุกสนาน นับเป็นสิ่งที่ได้ผลพอสมควร เพราะการอบรมสั่งสอนมีทุกวันก็อาจโน้มน้าวจิตใจของนักเรียนให้เปลี่ยนศาสนาได้ บางทีก็อาจจะมีผลไปถึงบุคคลในครอบครัวของนักเรียนนั้นด้วย เพราะนักเรียนจะจดจำคำอบรมสั่งสอนของครูในโรงเรียนมาแล้วให้พ่อแม่ได้ฟัง เป็นวิธีการที่ขยายแนวความเชื่อออกไปสู่ประชาชนโดยไม่รู้ตัว นับว่าเป็นวิธีการเผยแพร่ศาสนาที่ได้ผลดีวิธีหนึ่ง ซึ่งใช้เวลานานแต่ก็ได้ผลถาวร ดังจะเห็นได้จากความตอนหนึ่งที่ว่า

...วันอาทิตย์โรงเรียนเซนต์คาทาลีนมาเทศน์ให้นักเรียนฟังพร้อมกันในห้องประชุม ทำให้เด็กไทยให้ความสนใจการสอนศาสนากันมาก และได้เปลี่ยนใจเข้ารับนับถือศาสนาคริสต์ นอกจากนี้วิธีการเผยแพร่ศาสนาคริสต์นั้นไม่ได้ทำลึกลับ จะเห็นว่าในการปฏิบัติพิธีศาสนาทำอย่างเปิดเผยต่อหน้านักเรียนทั้งหมดที่มาประชุมพร้อมกัน โดยปราศจากความอับอายและเก้อเขิน ที่ไม่ใช่คริสต์ชนก็นั่งฟัง นั่งดู ผู้ใดเกิดความวิธีสอนและปฏิบัติไม่มีการบังคับ...²

จะเห็นว่านักเรียนนั้นยังอยู่ในวัยที่สามารถโน้มน้าวจิตใจให้เปลี่ยนแปลงได้ง่ายโดยเฉพาะการได้ยินได้ฟัง ทุก ๆ วันนานวันเข้าก็จะเกิดความเชื่อ และเปลี่ยนแปลงศาสนาได้ในที่สุด

3.1.2 วิธีการจัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

การที่มิชชันนารีอเมริกันิกายโปรเตสแตนต์ที่เข้ามาทำการเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทย ได้พยายามจัดตั้งโรงเรียนขึ้นในประเทศไทยจนเป็นผลสำเร็จนั้น เนื่องจากพวกมิชชันนารีมีวิธีการดำเนินงานต่าง ๆ จนกระทั่งผ่านพ้นอุปสรรคได้สำเร็จเช่นเดียวกับการจัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยขึ้นนั้น ต้องมีการ

¹ ตาด ประทีปเสน. (2517). โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับหม่อมไคล์. หน้า 42.

² เคนเนท อี แวลส์. (2502). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. หน้า 39.

ก่อสร้างอาคาร มีสถานที่สำหรับนักเรียนได้เล่าเรียน และมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการสอนด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีคณะบุคคลทำหน้าที่ในการบริหารงาน และทำหน้าที่สอน รวมทั้งจัดหาเงินทุนที่ใช้ในการก่อสร้างอาคารสถานที่และเงินที่จะใช้ในงานโรงเรียนอื่น ๆ อีก ซึ่งมิชชันนารีในกายโปรเตสแตนต์ที่มีวิธีการจัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยขึ้นมาโดยใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น พยายามจัดหาเงินเอง ใช้วิธีการเรียไรและ ขอบริจาคเงินทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพื่อสร้างโรงเรียนประจำสำหรับสตรีขึ้นในกรุงเทพมหานครซึ่งก็ประสบความสำเร็จด้วยดี ผู้ที่จัดการหาทุนคือ มิสซิส แอเรียต เอ็ม เฮาส์ ได้ไปเจรจาตามโบสถ์ต่าง ๆ ในนิวยอร์ก จนสามารถหาทุนในระยะแรกได้ 3,000 ดอลลาร์¹ ซึ่งบริจาคโดยกลุ่มสตรีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน หรือเรียกว่า เทรย์ แบรินซ์ ออฟ เดอะ วีเมน บอร์ด (Tray Branch of the Women Board)

ใน พ.ศ. 2417 มิสซิส แอเรียต เอ็ม เฮาส์ ได้นำเงินจำนวนนี้มายังประเทศไทย พร้อมกับ มิสอาเบลลา แอนเดอร์สัน (Miss Arabella Anderon) ซึ่งสมัครมาร่วมงานด้วย โดยเป็นครูสอนภาษาอังกฤษและวิชาการฝีมือ เย็บปักถักร้อย และการเย็บจักรได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นมา ถือเป็นครั้งแรกที่มีนักเรียนกินนอนหญิงที่จัดตามแบบตะวันตกแท้ ๆ เกิดขึ้นในประเทศไทย¹ ด้วยเหตุนี้จึงได้เรียกชื่อโรงเรียนก่อนที่จะสร้างเสร็จว่า โรงเรียนสตรีแอเรียต เอ็ม เฮาส์ ต่อมาเรียกกันภายหลังว่า โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง หรือโรงเรียนวังหลัง ซึ่งเรียกตามชื่อของที่ตั้งโรงเรียนขณะนั้นเพราะเคยเป็นที่ตั้งของพระราชวังบวรสถานพิมุขกรมพระราชวังหลัง ในเรื่องสถานที่ที่ตั้งโรงเรียนนี้หมอแฮาส์ ได้บันทึกไว้ว่า “สถานที่ตั้งของโรงเรียนนับว่าเหมาะสมเป็นศูนย์กลาง สะอาด และลมพัดสบายดี ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งไหลผ่านพระนคร อยู่เยื้องพระบรมมหาราชวังเพียง 10 เส้นเท่านั้น”² นักเรียนรุ่นแรกเป็นเด็กหญิงที่มิชชันนารีอเมริกันได้รวบรวมมาเลี้ยงไว้ในบ้านของตนเพื่อสอนหนังสือให้ พอตั้งโรงเรียนเสร็จจึงได้ย้ายให้นักเรียนเหล่านี้มาไว้ที่โรงเรียนที่ตั้งขึ้น และทำการสอนอย่างจริงจัง โดยเปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2417

ในการริเริ่มตั้งโรงเรียนครั้งแรกภรรยาของพวกมิชชันนารีทำการสอนในครอบครัว คือสอนในบ้านของตนเองสอนให้โดยไม่เก็บเงินใด ๆ ทั้งสิ้นและให้เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มอีกด้วย เพื่อจูงใจให้มาเรียนวิชาที่สอนนอกจากเขียนอ่านและเรียนพระคัมภีร์แล้วยังได้หัดการเย็บปักถักร้อยและการใช้จักรเย็บผ้ามีผลงานเป็นวัตถุให้ผู้ปกครองเห็น การเรียนการสอนจึงดำเนินไปโดยราบรื่น เมื่อสร้างโรงเรียนกุลสตรีวังหลังขึ้นเรียบร้อยแล้ว มิสซิส แอเรียต เอ็ม เฮาส์ ก็ยังคงดำเนินการบริหารโรงเรียนแบบเดิม คือ สอนให้ฟรีและ

¹เคนเนท อี แวลส์. (2502). *ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย*. หน้า 39.

²ยอร์ช ฮอว์ล เฟลด์ส. (1961). *หมอแฮาส์ในรัชกาลที่ 4*. หน้า 145

ให้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม นักเรียนชุดแรกที่เข้าศึกษาอยู่ประจำกินนอนในโรงเรียนกุลสตรีวังหลังนี้ เป็นเด็กที่เคยเรียนกับมิชชันนารีที่บ้านมาก่อนโรงเรียนเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เพราะทั้งมิสซิส แอเรียต เอ็ม เฮาส์ และสามีคือหมอเฮาส์ เป็นที่รู้จักคุ้นเคยในหมู่เจ้านายและข้าราชการ หมอเฮาส์เคยเป็นแพทย์ที่เคยเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่เสมอ โรงเรียนกุลสตรีวังหลังดำเนินการสอนไปด้วยดี แต่มิสซิส แอเรียต เอ็ม เฮาส์ ต้องหยุดงานลง ใน พ.ศ.2419 และเดินทางกับสหรัฐอเมริกาพร้อมด้วยหมอเฮาส์ ผู้เป็นสามีเนื่องจากสุขภาพของมิสซิส แอเรียต เอ็ม เฮาส์ ไม่อำนวย ป่วยเป็นโรคหืดและถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. 2436 ส่วนหมอเฮาส์ถึงแก่กรรมหลังภรรยา 5 ปี และได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์จำนวนหนึ่งไว้ใช้จ่ายสำหรับโรงเรียนกุลสตรีวังหลังเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่มิสซิส แอเรียต เอ็ม เฮาส์ ผู้บุกเบิกการสร้างโรงเรียนนี้¹

ในระหว่างที่มิสซิส แอเรียต เอ็ม เฮาส์ กลับสหรัฐอเมริกาและถึงแก่กรรมลงนั้นโรงเรียนอยู่ในการดูแลของครูตัวน (นางตัวน) และมีครูสาวชาวอเมริกันเดินทางเข้ารับทำหน้าที่สอน แต่ทำงานไม่ถึงเดือนก็แต่งงานและกลับสหรัฐอเมริกาเพราะทนอากาศไม่ได้ การดำเนินงานของโรงเรียนจึงดำเนินงานไปอย่างลำบากและเกือบไปไม่รอด ฐานะของโรงเรียนตกต่ำมากเพราะนางตัวนได้ลาออกเนื่องจากสุขภาพไม่ดี

มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ซึ่งสมัครมาเป็นมิชชันนารีในประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2421² โดยไปประจำการอยู่ที่โรงเรียนพระราชชายาหรือโรงเรียนดาราวิทยาลัยเชียงใหม่ 5 ปี ได้มาทำงานที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลังต่อ ขณะนั้นมีนักเรียน 16 คน ฐานะของโรงเรียนตกต่ำเป็นอย่างมากมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล เป็นคนที่มีบุคลิกดี มีรูปร่างระหง และดูฉลาด สุภาพอ่อนโยน เข้มแข็ง อดทนและเคร่งครัดในระเบียบวินัย รู้จักวางตนอย่างสุภาพสตรีไทย จึงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปนับตั้งแต่สามัญชน ข้าราชการ ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ได้ซื้อที่ดินที่บางกะปิไว้ 25 ไร่ ขณะนั้นยังเป็นทุ่งนารกร้าง เปลี่ยว และอยู่ห่างจากตัวเมืองมาก การคมนาคมก็มีทางเดียว คือทางคลองแสนแสบเท่านั้น เพื่อขยายโรงเรียนให้พอนักเรียน ไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2457 ก็เริ่มสร้างอาคารเรียน และที่พักของนักเรียนประจำ อาคารเรียนสร้างใน พ.ศ. 2462 ด้วยเงินเรี่ยไรจากมิตรสหายต่างประเทศ ต่อมาสร้างตึกอำนวยการด้วยเงินจากสหรัฐอเมริกา ส่วนโรงเรียนกุลสตรีวังหลังนั้นได้ขายให้พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ เพื่อใช้เป็นที่พักของนางพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช³

¹เคนเนท อี แวลส์. (2502). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. หน้า 146.

²ตาต ประทีปเสน. (2517). โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับแฮมมิลตัน. หน้า 76.

³แหล่งเดิม. หน้า 89.

โรงเรียนกุลสตรีวังหลังย้ายมาอยู่บางกะปิ เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย” ซึ่งมีความหมายว่าโรงเรียนที่มีแต่ความเจริญงอกงามโรงเรียนชาวบ้านเรียกกันว่า “โรงเรียนหม่อมไคล” ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2463 ครั้นวันที่ 24 มีนาคม ปีเดียวกันนั้นโรงเรียนได้จัดงานประจำปีสำหรับนักเรียนจบหลักสูตรขึ้นเป็นครั้งแรก บริเวณงานใช้ระเบียง บ้านไค และสนามหน้าตึกเรียน มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ ไคล ยังคงซื้อที่ดินเพิ่มจากเดิมเรื่อยมา บริเวณโรงเรียนขยายกว้างออกไป มีถึง 18 ไร่ ต่อมาใน พ.ศ. 2467 นายแพทย์ยอร์ช แมคฟาร์แลนด์ได้มอบที่ดินให้โรงเรียนอีก 17 ไร่ครึ่ง เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงภรรยา และในปีเดียวกันนี้นายแพทย์นิลสัน เฮสส์ (Dr. Neilson Hays) ถึงแก่กรรม ได้ทำพินัยกรรมมอบทรัพย์สิน 1 ใน 4 ของตนเองเป็นกองทุนสำหรับโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย จากทุนนี้ได้นำมาสร้างอาคารนอนสำหรับเด็กเล็กคือ ตึก 5 มีคำจารึกนามไว้น้ำตึก “Neilson Hays Memorial” ทุนนี้ได้ฝากไว้ที่สหรัฐอเมริกา¹

ใน พ.ศ. 2473 มีการประกอบพิธีเปิดตึกนิลสัน เฮสส์ เนมโมเรียล (Neilson Hays Memorial) ที่เรียกว่าตึก 5 และมีการฉลองครบรอบ 10 ปี ที่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยย้ายมาจากวังหลัง นักเรียนชั้นมัธยม 6, 7 และ 8 เดินแถวแปรอักษรชื่อย่อของโรงเรียน W.W.A. ที่สนามหน้าตึกเรียน ในปีนั้นถนนจากเพลินจิตมาถึงซอยเข้าโรงเรียน ตอนแรกจะให้ชื่อ “ซอยหม่อมไคล” แต่มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ ไคล ปฏิเสธให้เรียกว่า “ซอยวัฒนา” แทน ดังนั้นในปีต่อมานักเรียนและครูก็ใช้รถยนต์เป็นพาหนะแทนเรือจ้าง (ปัจจุบันซอยวัฒนา หรือซอยสุขุมวิท 19)

มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ ไคล ได้นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยถึง 50 ปี ครูไทยซึ่งเป็นมือขวาของมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ ไคล คือ ครูสุวรรณ วิภาชนวิทยาสิทธิ์ ได้ทำงานร่วมกันมากกว่า 21 ปี มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ ไคล ลาออกจากการเป็นครูเมื่อ พ.ศ. 2466 ต่อมา มิสแอลิส เจ เอลลินวูด (Miss Alice J.Elinwood) ซึ่งมาร่วมงานกับมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ ไคล ที่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยก็เข้ารับหน้าที่ผู้อำนวยการ (Principal) และอาจารย์ผู้ปกครองสืบต่อมา

มิชชันนารีอเมริกันซึ่งมาช่วยงานตั้งแต่เป็นโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง และสมัยโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย มีดังนี้²

มิสมากาเร็ต ซี แมคคอร์ด (Miss Margaret C. Mc Cord) ระหว่าง พ. ศ. 2448-2490

มิสเบอร์ธา เบลิอันต์ (Miss Bertha Blount) ระหว่าง พ. ศ. 2451-2459 และ พ. ศ. 2461-2470

มิสแอลิส เจ เอลลินวูด (Miss Alice J.Elinwood) ระหว่าง พ. ศ.2454-2485

¹เสถียร ตามรรคา. (2527). *ตระกูลแม็คฟาร์แลนด์ในกรุงรัตนโกสินทร์*. หน้า 71

²คณะกรรมการการจัดงานฉลอง 120 ปีกุลสตรีวังหลัง-วัฒนาวิทยาลัย. (2541). *อนุสรณ์ 120 ปีกุลสตรีวังหลัง-วัฒนาวิทยาลัย*. หน้า 224-230.

มิสซาร่าห์ สตรอง (Miss Sarah Strong)ระหว่าง พ. ศ.2462-2472

มิสเฟย์ คิลแพททริก (Miss Faye Kilpatrick) ระหว่างพ. ศ.2463-2493

มิสซาร่าห์ เอ วอเตอร์สัน ระหว่าง พ. ศ.2465-2470

มิสเมเบิล จอร์แดน ระหว่าง พ. ศ.2465-2484

มิสเอสเตอร์ ทเวลเกอร์ (Miss Esther TwelkeR)ระหว่างพ. ศ. 2468-2503

3.2 การรับนักเรียนของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

เมื่อคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ เริ่มก่อตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ขึ้นมานั้นก็ประสบกับปัญหาที่จะต้องให้ได้นักเรียนเพิ่มขึ้น ซึ่งมิชชันนารีก็มีวิธีการหลายอย่างในการชักจูงจิตใจ นักเรียนและผู้ปกครองเพื่อให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ และให้มีการส่งเข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนของตนเอง ซึ่งคณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์นี้ ก็มีวิธีการหลากหลายเพื่อโน้มน้าวจิตใจ ดังต่อไปนี้

3.2.1 .ใช้วิธีการจูงให้นักเรียนมาเรียน

เมื่อเริ่มแรกจัดตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังขึ้นมาในขณะนั้น สิ่งที่สร้างความลำบากใจให้กับคณะมิชชันนารีเป็นอย่างมากคือเรื่องของการหานักเรียนมาเรียนหนังสือ เพราะว่าการเล่าเรียนไม่เป็นที่นิยมเนื่องจากคนไทยทั่วไปขณะนั้น ยังไม่มีการตื่นตัวทางการศึกษาโดยเฉพาะของสตรี ฉะนั้นในระยะแรกตั้งโรงเรียนขึ้นมานั้น คณะมิชชันนารีอเมริกันจึงต้องใช้วิธีการจูงให้นักเรียนมาเรียนหนังสือกัน แทนที่จะนำเงินมาจ่ายค่าเล่าเรียน และค่าบำรุงต่างๆ ให้กับโรงเรียนดังเช่นปัจจุบันนี้ รวมทั้งเรื่องอาหารก็ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น¹ อัตราการจูงเรียนในขณะนั้นคือ ราคาประมาณวันละ 1 เฟื้อง หรือประมาณเดือนละ 1 ตำลึง นับได้ว่าเป็นการยากลำบากมากที่มิชชันนารีจะได้นักเรียนมาเรียนในโรงเรียน ทั้งนี้เนื่องจาก บิดามารดาของเด็กไม่เห็นประโยชน์ของการเรียนหนังสือ เนื่องจากครอบครัวของตนนั้นดำรงชีวิตอยู่ด้วยการประกอบอาชีพด้วยการทำนา ทำสวน ทำไร่และ ถือว่าทุกคนในครอบครัวมีหน้าที่ ที่ต้องกระทำคือ ฝึ่ต้องเลี้ยงน้อง หรือเลี้ยงควาย หรืออยู่บ้าน ถ้าให้เด็กไปโรงเรียนการทำงานในหน้าที่นั้นก็ต้องหยุดตาม ดังนั้นพ่อแม่ทุกคนจึงไม่ยอมให้ลูกไปโรงเรียน นอกจากว่าเด็กไปโรงเรียนแล้วจะได้ผลตอบแทนคืนมา จึงเป็นเหตุผลที่มิชชันนารีต้องใช้เงินเป็นสิ่งจูงใจในการที่จะให้บิดามารดา หรือผู้ปกครองส่งบุตรหลานเข้าเรียน

¹ สุนิตย์ แสงข้า. (2527). บทบาทของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2367-2475. หน้า 66. (อ้างจาก Schools Scholars. The Laos News. July 1906 No.3

หนังสือในโรงเรียนของตนเพื่อที่จะได้เด็กมาเรียนหนังสือ มิชชันนารีต้องจ่ายค่าจ้างให้กับเด็กเพื่อมาเรียน จนกลายเป็นธรรมเนียมที่ต้องปฏิบัติกันทั่วไป และเท่ากับเป็นการเผยแพร่ศาสนาให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่คนไทยทั้งในเมืองหลวงและตามหัวเมือง จนทำให้มีนักเรียนมีปริมาณเพิ่มมากขึ้น มีคนต้องการเรียนเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้มิชชันนารีไม่มีเงินพอที่จะจ่ายให้และเลิกให้ในที่สุด และในเวลาต่อมาก็ให้เรียนโดยไม่ต้องจ่ายเงิน แต่โรงเรียนก็จะไม่สามารถดำเนินการสอนอยู่ได้ ในที่สุดจึงเก็บค่าเล่าเรียน โดยโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเรียกเก็บจากนักเรียนคนละ 9 บาทในสมัยของมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล เข้ามาดำเนินการกิจการในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย แต่ทุกคนก็ยินดีที่จะเสียค่าเล่าเรียน เพราะเห็นว่าการศึกษานั้นมีประโยชน์และโรงเรียนของมิชชันนารีนั้นดีพอที่จะให้ลูกหลานของตนมาเรียน

3.2.2 ใช้วิธีการรับเด็กมาทำงานบ้านเพื่อฝึกงาน

เมื่อเริ่มก่อตั้งโรงเรียนขึ้นมานั้น มิสซิส สตีเฟน แมททูน ได้ใช้วิธีการรับเด็กให้เข้ามาอยู่ในครอบครัวของมิชชันนารีแล้วฝึกให้ทำงานบ้านและสอนหนังสือไปด้วย นอกจากนั้นผู้ปกครองหรือบิดามารดามีการยกเด็กให้มิชชันนารีในกรณีที่เด็กไม่มีคนเลี้ยงดู เนื่องจากบิดาได้ถึงแก่กรรมไปแล้วเช่นรับเด็กที่ผู้ปกครองยกให้เพราะบิดาป่วยเป็นไข้หวัด และก่อนตายได้ยกเด็กให้มิชชันนารี วิธีนี้ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่มิชชันนารีจะได้เด็กมาเรียนหนังสืออย่างถาวรและอยู่ช่วยงานมิชชันนารีตลอดไป เนื่องจากมีโอกาสเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นไปนับถือศาสนาคริสต์ได้มาก

3.2.3 ใช้วิธีสร้างความนิยมและเป็นกันเองกับเด็กและผู้ปกครอง

บรรดามิชชันนารีอเมริกันที่เป็นสตรีได้ทำความรู้จักคุ้นเคยกับผู้หญิงชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับบ้านพักของตน เมื่อรู้จักหรือสนิทสนมแล้วก็จะชักชวนให้มาที่บ้านของตน เพื่อฝึกหัดเย็บผ้า ซักฟอก และรีดผ้า รวมทั้งให้หัดอ่านหนังสือไปด้วย และต่อมาเมื่อรู้จักกันมากยิ่งขึ้นพวกผู้หญิงเหล่านั้นก็นำบุตรของตนมาให้มิชชันนารีรู้จัก เพื่อที่จะให้เรียนหนังสือ จะเห็นได้ว่าพวกมิชชันนารีต้องใช้กลยุทธ์ด้วยการทำความคุ้นเคยกับผู้ปกครองเด็กก่อนจนกระทั่งผู้ปกครองเกิดความชื่นชมหรือเกิดความนิยมไว้วางใจในตัว of มิชชันนารี ก็ยากให้บุตรหลานของตนเองได้เรียนหนังสือ จะเห็นได้จากข้อความที่หมอแฮสส์ได้บันทึกไว้ว่า

“ 10 กุมภาพันธ์ พวกเด็กได้มาแล้ว คือ พวกที่นางมัตตูนไปชักชวนจากมารดาให้มาอยู่กับเรา พวกมารดาบอกว่าพวกเด็กนอนไม่ใคร่และตื่นแต่เช้ามีด บางคนก็ร้องไห้ แม่เด็กได้มาด้วย ได้พาไปดูห้องเรียน เตียงไม้ไผ่ที่ใหม่ แผนที่ยของประเทศจีน พม่า ลังกา อังกฤษ และ อเมริกา”¹

¹ สุนิตย์ แสงขำ. (2527). บทบาทของมิชชันนารีในกาบโปรเตสแตนท์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2367-2475. หน้า 69. (อ้างจาก ยอร์ช แฮสส์ เฟลด์ส ดร.เรโนลด์ หมอฝรั่งสามรัชกาล แปลโดย กองคริสเตียนศึกษา หน้า.79)

3.2.4 การสร้างความนิยมเลื่อมใสในหมู่ขุนนางและผู้ปกครอง

มิสซิส สตีเฟน แมททูน สร้างความศรัทธาและความเลื่อมใส คือ การที่ได้สร้างโรงเรียนกุลสตรีวังหลังและได้สอนการฝึกเย็บปักถักร้อยแล้วนำผลงานของนักเรียนที่เรียนด้วยออกแสดงผลงาน ทำให้ทั้งผู้ปกครองและเด็กได้ดูชมและรู้ข่าวเกิดความชื่นชมยินดีในผลงานของเด็กเหล่านั้น จึงเป็นเหตุจูงใจที่ทำให้อยากส่งบุตรหลานมาเรียนในโรงเรียนกุลสตรีวังหลังของมิชชันนารีอเมริกันมากขึ้นเป็นลำดับ

3.2.5 การให้สิทธิพิเศษกับนักเรียนที่มีพ่อแม่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน

การให้สิทธิพิเศษกับนักเรียนที่มีพ่อแม่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนเป็นวิธีดึงดูดความสนใจให้คนไทยเห็นความสำคัญและเห็นประโยชน์ที่จะได้รับตอบแทนจากการที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์

3.3 การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

เมื่อมิสเอ็ดน่า เซวาร์ธ โคล มารับงานที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลังก็ได้เพิ่มวิชาการ ได้แก่ภาษาอังกฤษ การเย็บปักถักร้อยซึ่งเป็นงานของสตรี จำนวนนักเรียนก็มากขึ้น ดังนั้นจึงเริ่มมีการเก็บค่าเล่าเรียนและค่าเลี้ยงดูคนละ 9 บาท ต่อเดือน ทำให้ผู้ปกครองของนักเรียนไม่พอใจ เป็นเหตุให้มีการนำนักเรียนออกหลายคน แต่มิสเอ็ดน่า เซวาร์ธ โคล ก็ยังปฏิบัติงานต่อไป เพราะมีอุดมคติที่จะพัฒนาการศึกษาของเด็กหญิงไทยให้เจริญก้าวหน้า จึงเริ่มออกเรียไร้หาเงินสำหรับซื้อที่ดินเพิ่มเติมเพื่อขยายโรงเรียน และได้เช่าอาคารโรงบ่อนซึ่งรัฐบาลเลิกเช่าไปแล้ว เพราะอยู่ใกล้กับวังหลัง โดยจัดเป็นห้อง เรียกว่า “ อุทิศสถาน” เปิดสอนจนถึงชั้นมัธยม 4 ปัจจุบันคือ มัธยมศึกษาปีที่ 2 มีการแจกประกาศนียบัตร (Diploma) แก่นักเรียนที่จบหลักสูตรเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2437 มีจำนวน 7 คน นักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนกุลสตรีวังหลังที่สอบชั้นมัธยมบริบูรณ์ หรือมัธยมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักสูตรนักเรียนชายของกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อ พ.ศ. 2446 จำนวน 4 คน ในการสอบครั้งนั้น นางสาวตาด ประทีปะเสนได้รับรางวัลวิชาไวยากรณ์ไทยและภาษาอังกฤษจากกระทรวงศึกษาธิการ¹

¹ ภิญญู ณ นคร. (2545). *อัตชีวประวัติและบทประพันธ์ของอาจารย์ภิญญู ณ นคร*. หน้า 54.

โรงเรียนกุลสตรีวังหลังได้เปิดสอนวิชาครูขึ้นเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. 2432 ครั้นต่อมาใน พ.ศ. 2436 ทางกรมเห็นคุณค่าของการศึกษาจึงได้จัดตั้งโรงเรียนสตรีขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2443 ครูสตรีที่ออกไปสอนในโรงเรียนที่ทางการตั้งขึ้นมี 13 แห่ง และโรงเรียนของมิชชันนารีทั่วประเทศ เป็นผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนกุลสตรีวังหลังทั้งสิ้น¹ โรงเรียนกุลสตรีวังหลังเป็นโรงเรียนแรกที่เปิดสอนวิชาอนุบาลแก่เด็ก เมื่อ พ.ศ. 2450 โดยครูอนุบาลคนแรกของประเทศไทยคือ นางสาวอรุณ (คุณหญิง เมธาธิปดี) ซึ่งได้ทุนจากโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยไปเรียนวิชาอนุบาลโดยเฉพาะจากประเทศสหรัฐอเมริกา

โรงเรียนกุลสตรีวังหลังได้ตั้งคณะลูกเสือหญิง (Girl Scout) ขึ้นเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. 2457 มีการฝึกหัดวิชาปฐมพยาบาล วิชาทำอาหาร วิชาพฤกษศาสตร์ หัตถกรรม ถวายน้ำ ฯลฯ ทั้งอบรมกฎของลูกเสือตามนัยที่ว่า “จงแสวงหาความงามและพยายามเสาะหาความรู้” (Seek beauty and pursue knowledge) ลูกเสือหญิงได้มาตั้งค่ายและฝึกซ้อมในที่ดินซึ่งเพิ่งซื้อใหม่ที่บางกะปิ²

การจัดการเรียนการสอนในระยะที่ มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล เข้ามารับหน้าที่อาจารย์ใหญ่ในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยนี้ ได้มีการวางรากฐานหลักวิชาที่นับได้ว่าเป็นการปฏิรูปแนวทางการศึกษาจากที่ทำไว้เดิม มาเข้าสู่ระบบการศึกษาแนวใหม่ ซึ่งนิยมใช้เป็นแนวสำหรับการจัดการศึกษาต่อมา ในการปฏิรูปโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของ มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ได้ดำเนินการเป็นขั้น ๆ มาดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ปรับปรุงการบริหาร เพื่อฐานะการเงินของโรงเรียน

- 1.เปลี่ยนระบบการรับนักเรียน โดยเลิกระบบการรับนักเรียนแบบเดิมมาเป็นการเก็บค่าเล่าเรียนอบรมและค่าอาหาร เดือนละ 9 บาท ผลที่ได้รับคือ ผู้ปกครองเด็กมาลาออกจากโรงเรียนหลายคน
- 2.ทำนุบำรุงตัวอาคารและบริเวณโรงเรียนให้เป็นสถานที่ร่มรื่น สะอาด มีระเบียบน่าพักและขอติดที่พักรของคณะมิชชันนารี ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้โรงเรียนมาเป็นสมบัติส่วนหนึ่งของโรงเรียน
- 3.การแสวงหาครูไทยและครูชาวอเมริกันเข้ามาสอนในโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง
- 4.มีการหารายได้พิเศษให้กับโรงเรียนโดยได้ขอขึ้นค่าเล่าเรียนเป็นเดือนละ 8 บาท ถึง 10 บาทเป็นผลสำเร็จ นอกจากนั้นยังหัดให้นักเรียนรับทำงานการฝีมือซึ่งบุคคลภายนอกมาจ้างให้ทำซึ่งเป็นรายได้ของโรงเรียนอีกทางหนึ่ง

¹เคนเนท อี แวลส์. (2502). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. หน้า 244.

²ศรีนาถ สุริยะ. (2517). ศตวรรษานุสรณ์ วังหลัง-วัฒนา. หน้า 18.

ผลที่ได้รับคือผู้ปกครองเริ่มพอใจและนำเด็กมาเรียนมากขึ้น เจ้านายและข้าราชการก็เริ่มส่งบุตรธิดามาเข้าเป็นนักเรียนประจำในโรงเรียนมากขึ้น ดังนั้นมิสเอ็ดน่า ซาราร์ห์ โคล ได้ถือโอกาสสร้างกฎและระเบียบวินัยในการปกครองให้เด็กที่มาจากต่างชั้นวรรณะได้สมาคมและฝึกหัดทำงานร่วมกัน ผู้ปกครองของนักเรียนก็ให้การสนับสนุนและในที่สุดจำนวนนักเรียนก็เพิ่มขึ้นมากเรื่อยๆ จึงต้องหาเงินซื้อที่ดินขยายต่อไปอีก

ขั้นที่ 2 การกำหนดนโยบายการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

มิสเอ็ดน่า ซาราร์ห์ โคล ได้มีการกำหนด นโยบายการจัดหลักสูตรของโรงเรียนดังนี้ คือ

1. จัดการศึกษาให้ครบ 4 ด้าน คือด้านที่หนึ่งให้ความรู้ในทักษะทั้ง 4 คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ สอนวิชาคำนวณ วิทยาศาสตร์เบื้องต้น วิชาแม่บ้าน ฝึกหัดด้านการทำครัว และการประกอบอาหารทั้งอาหารไทยและอาหารฝรั่งและวิชาเย็บปักถักร้อย ด้านที่สองคือจริยศึกษาโดยจัดสอนพระคัมภีร์ อบรมนักเรียนให้มีศีลธรรมและคุณธรรม ให้รู้จักกิริยามารยาทของกุลสตรีทั้งแบบของไทยและแบบฝรั่ง สอนให้นักเรียนรู้จักการดำเนินชีวิตโดยไม่พึ่งพ่อ¹ โดยจะเห็นได้จากการที่บังคับให้นักเรียนแต่งกายและการใช้เงิน รู้จักการอยู่รวมกันอย่างประชาธิปไตยในระหว่างบุคคลผู้มีฐานะแตกต่างกัน และสอนให้รู้จักร่วมรับผิดชอบในการปฏิบัติงานเป็นกลุ่มและรายบุคคล ด้านที่สามคือพลศึกษาสอนการเล่นกีฬาการออกกำลังกายเพื่อฝึกความอดทนและฝึกวินัยต่าง ๆ และในด้านที่สี่คือหัตถศึกษาโดยจัดให้นักเรียนได้ฝึกการทำงานทุกอย่างที่เป็นงานของกุลสตรี เช่น งานแม่บ้าน รู้จักวิธีการกวาดบ้านถูบ้านเรือน ซักรีดเสื้อผ้า เย็บเสื้อผ้า ถักปักชุน ถักเช็ด การเก็บถั้วชาม และการเสิร์ฟอาหาร

2. จัดหาประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับการเรียนการสอน เช่น จัดทัศนศึกษานอกสถานที่ ทั้งทางบกและทางน้ำ ในเขตพระนครและต่างจังหวัด ชื่อเสียงของโรงเรียนกุลสตรีวังหลังเลื่องลือไปทั่ว ทั้งในด้านวิชาการด้านภาษาอังกฤษ ใน พ.ศ. 2434 เคยมีโอกาสรับแขกเมืองที่สำคัญๆ คือพระเจ้าชาร์นโคล์สที่ 2 ซึ่งเป็นมกุฎราชกุมารของรัสเซียพร้อมด้วยเจ้าชายยอร์ช พระเจ้าอาเสต์จมาเยียนประเทศไทย² การรับแขกเมืองอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2441 เป็นงานรับเสด็จเคานต์ ออฟ ตูริน (Count of Turin) เจ้าราชวงศ์อิตาลี นอกจากนั้นยังจัดกิจกรรมให้กับนักเรียน ในวันคริสตมาส การแสดงละครประจำปีสดาห์ ในงานปีของโรงเรียน และการขับร้องเพลงและการเล่นดนตรี และให้นักเรียนได้แสดงความถนัดทางการเขียนร้อยแก้วและร้อยกรองลงวารสารของโรงเรียน ที่มีชื่อว่า “แสงอรุณ” ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “แมคเอชินวัฒนาวิทยาลัย”³

¹ ตาด ประทีปเสน. (2517). โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับหม่อมโคล. หน้า 79.

² ศรีนาถ สุริยะ .(2541). อนุสรณ์ 120 ปี กุลสตรีวังหลังวัฒนา-วัฒนาวิทยาลัย พ.ศ. 2417- 2537. หน้า 93

³ แหล่งเดิม.หน้า 93.

3. จัดการอบรมสั่งสอนให้เป็นกุลสตรีที่มีคุณธรรม เช่น ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในยามตกทุกข์ได้ โดยนำอาหารและเสื้อผ้าไปแจกผู้ประสบทุกข์ภัยครั้งใหญ่ ๆ ทำหน้าที่บริกรโดยไม่รังเกียจในร้านขายขนมและน้ำชาของโรงเรียนที่เปิดขึ้นเป็นระยะยาวระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 เพื่อนำรายได้ช่วยกาชาด เป็นต้น

ขั้นที่ 3 ยกระดับฐานะทางวิชาการของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยซึ่งเป็นโรงเรียนหญิงให้เท่ากับโรงเรียนชาย

ใน พ. ศ. 2438 กรมศึกษาธิการได้กำหนดชั้นเรียนและหลักสูตรขึ้นใหม่ โดยแบ่งชั้นเรียนเป็น 3 ประโยค คือ ประโยค 1 ประโยค 2 ประโยค 3 แต่ละประโยคมี 3 ชั้น ยกเว้นประโยค 3 มี 4 ชั้น รวมทั้งหมด 10 ชั้น ในขณะนั้นมีแต่นักเรียนชายที่เรียนตามหลักสูตรนี้ ซึ่งแต่เดิมนักเรียนที่จบหลักสูตรของโรงเรียนกุลสตรีวังหลังจะได้รับประกาศนียบัตรของโรงเรียนไว้เป็นหลักฐาน ต่อมาเมื่อเห็นว่า การให้เด็กผู้หญิงสอบตามหลักสูตรของกรมศึกษาธิการ จะเป็นการเพิ่มความมั่นใจให้กับนักเรียน และหากนักเรียนสอบได้ก็จะเป็นการช่วยยกฐานะและชื่อเสียงของโรงเรียนในด้านวิชาการด้วย ดังนั้นจึงได้มีการส่งนักเรียนเข้าสอบไล่ประโยค 2 ใน พ.ศ. 2446 เป็นรุ่นแรก และมีนักเรียนสอบได้ดังหลักฐานคือประกาศนียบัตรของ นางสาวตาด ประทีปะเสน นางสาวทองสุข พิศาลบุตร¹

โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยได้ออกระเบียบการฉบับแรก เมื่อ พ.ศ. 2458 เนื่องจากโรงเรียนมีผู้นิยมเข้ามาเรียนเป็นจำนวนมาก แต่โรงเรียนสามารถรับได้จำนวน 100 คน สาระของระเบียบการฉบับแรกประกอบด้วยเรื่องต่างๆ ดังนี้²

1. ประวัติของโรงเรียน สถานศึกษาสำหรับสตรีโรงเรียนในประเทศไทย คือ โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ตั้งโดยมิสซิส แฮเรียต เอ็ม แฮร์ส ชาวอเมริกันในขณะพระสวามีที่เรียน พ.ศ. 2417 และโรงเรียนนี้ได้เจริญขึ้นเป็นลำดับจนไม่มีที่รับนักเรียนอีกได้ จึงได้ย้ายมาสร้างวิทยาลัยขึ้น เป็นที่รับนักเรียนอยู่ประจำ ทั้งนี้ ส่วนโรงเรียนกุลสตรีวังหลังก็คงให้เป็นโรงเรียนรับนักเรียน ๆ กลางวัน

2. ตาบลที่ตั้ง โรงเรียนนี้ตั้งอยู่ในภูมิลำเนาขวางขวาง มีนาอยู่รอบด้าน เป็นที่มีอากาศบริสุทธิ์ สะอาด ลมพัดเย็นตลอดปี ในขณะนี้การไปมาใช้คลองแสนแสบได้สะดวกดีเพราะเป็นคลองมีประตูน้ำเต็มอยู่เสมอ แต่หวังว่าในไม่ช้าจะมีถนนรถไปมาได้สะดวกดีแต่น้ำรับประทานนั้นใช้น้ำฝนซึ่งไว้ในบ่อซีเมนต์ใหญ่พอรับประทานตลอดปีไม่ขาด

¹แหล่งเดิม. หน้า 93.

²โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย. (2541). อนุสรณ์ 120 ปี กุลสตรีวังหลัง-วัฒนาวิทยาลัย พ.ศ. 2417-2541. หน้า 70-71.

3. เวลาเรียน แบ่งเป็น 2 เทอม ๆ ละ 20 สัปดาห์ เทอมที่ 1 ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงสิ้นเดือนกันยายน เทอมที่ 2 ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ถึงสิ้นเดือนมีนาคม สิ้นเทอมที่ 2 มีงานประจำปีส่งนักเรียนมัธยม 7 ที่จบโรงเรียน

4. ชั้นเล่าเรียน ชั้นเล่าเรียนที่จะเรียนตามหลักสูตรต้องเรียน 11 ปี คือมูลศึกษา 3 ปี ประถมศึกษา 3 ปี มัธยมศึกษา 7 ปี (มัธยมศึกษา 7 มีการเรียนวิชาครูด้วย)

5. การเรียน นักเรียนทุกคนต้องทำการเรียนวันหนึ่งไม่น้อยกว่า 15 นาที ถึงครึ่งชั่วโมงเพื่อฝึกหัดการร่วมใจกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้มีความสุขสบายทั่วหน้ากันแต่ก็ต่างมีอิสระรับผิดชอบในหน้าที่การงานของตนตามที่ได้รับมอบหมาย

6. ค่าธรรมเนียม เมื่อวันแรกมาเข้าเรียน ต้องเสียค่าเข้าโรงเรียน 50 บาท สำหรับซื้อเครื่องใช้ซึ่งเป็นของกองกลาง ค่าเรียน ค่าสอนเดือนละ 25 บาท คิดเป็นเทอม ๆ ละ 125 บาท ค่าซักผ้าเดือนละ 1 บาท คิดเป็นเทอม ๆ ละ 5 บาท ค่าเรียนหีบเพลงเดือนละ 12 บาท คิดเป็นเทอม ๆ ละ 60 บาท ค่าซ่อมฟรังเดือนละ 8 บาท คิดเป็นเทอม ๆ ละ 40 บาท เครื่องเรียนมีจำหน่ายที่โรงเรียน และเครื่องใช้สำหรับนักเรียนมีขายให้ตามประสงค์ นักเรียนจะมาเข้าเรียนได้ไม่ว่าเวลาไหน แต่ค่าเล่าเรียนต้องคิดเต็มทั้งเทอมและจ่ายค่าเล่าเรียนนั้นล่วงหน้าด้วย ส่วนค่าเครื่องเรียนนั้นคิดเมื่อสิ้นเทอม ถ้านักเรียนมีโทษสำคัญต้องขับออกจากโรงเรียนหรือขาดหรือลาออกระหว่างเทอม โรงเรียนจะไม่คืนเงินค่าธรรมเนียมให้

7. การแต่งกาย หรือเครื่องแบบนักเรียน เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มมีมากพอกับนักเรียน ดังนั้นจึงมีข้อบังคับมิให้นักเรียนมีเงินหรือใช้เครื่องประดับและเสื้อผ้าราคาแพง (ปัจจุบันระเบียบข้อนี้ยังยึดถือปฏิบัติ) ขณะอยู่โรงเรียนดังนั้นเพื่อพบเครื่องประดับกายที่ตัวเด็กนักเรียนคนใด ครูจะเก็บมาให้ผู้จัดการรักษาไว้จนถึงวันโรงเรียนปิดเทอม จึงจะคืนไปบ้านให้ ถ้าพบเงิน จะถูกยึดเป็นของกลางและนำไปใช้สำหรับเพื่อทำประโยชน์ของโรงเรียน เสื้อผ้าเครื่องใช้ เครื่องประดับกายในระหว่างเด็กนักเรียนเป็นของต้องห้าม ผู้ปกครองทางบ้านต้องชี้แจงต่อเด็กของตนก่อนเข้าโรงเรียน ถ้านักเรียนคนใดผิดข้อนี้ต้องรับโทษ

8. การรับประทานอาหาร ผู้จัดการและครูคอยตรวจการอยู่เสมอ มีครูและนักเรียนชั้นสูงสุดนั่งประจำโต๊ะคอยดูแลมรรยาทการนั่งโต๊ะ (ปัจจุบันเรียกพี่หัวโต๊ะเพราะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จะรับผิดชอบหน้าที่นี้) ตลอดจนเสนอต่อผู้จัดการถ้าอาหารไม่พอรับประทาน

9. การสอบไล่ โรงเรียนจะทำการทดสอบทุกเดือนถ้านักเรียนขาดเรียน 15 วันต่อ ๆ กันในเดือนหนึ่งเดือนใด จะให้เลื่อนชั้นเมื่อสิ้นปีได้หรือไม่ ก็แล้วแต่ความเห็นของครูประจำชั้นและผู้จัดการ โรงเรียนมีสมุดจดรายการเล่าเรียน ความประพฤติมรรยาท ความสะอาดของนักเรียน สำหรับให้ผู้ปกครองตรวจทุกเดือนและประกาศนียบัตรไว้เป็นสำคัญ

10. การพยาบาล เมื่อนักเรียนป่วยอาการหนัก หรือเป็นโรคสำคัญโรงเรียนก็จะจัดส่งไปรักษาที่บ้าน ส่วนการป่วยเล็กน้อย โรงเรียนมีนางพยาบาลดูแล แต่ถ้าเป็นการฉุกเฉินจำเป็นก็เรียกแพทย์มารักษานักเรียนต้องเสียค่าหมอและค่ายาเป็นพิเศษ เมื่อเด็กมาเข้าเรียนต้องตรวจอาการทางร่างกาย เช่น ตา ฟัน และผม ถ้าไม่ปกติอย่างใดก็ต้องจัดการรักษาทันที นักเรียนทุกคนต้องฝึกกายบริหารทุกวัน เพื่อร่างกายจะได้มีกำลังแข็งแรงพอสู้กับพยาธิได้ โรงเรียนมีการจัดเวลาไว้ให้นักเรียนมีโอกาสมาเล่าอาการป่วยใช้ของตน ต่อนางพยาบาลได้ทุกวัน(ระเบียบนี้มีผลบังคับใช้ถึงปัจจุบัน)

11. วันหยุดพิเศษ โรงเรียนมีวันหยุด ดังนี้คือ วันฉลองสันติภาพ 1 วัน พิธีฉัตรมงคล 1 วัน วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันคริสมาส และวันฤดูหนาวหยุด 3 วัน และวันตรุษจีนอนุญาตให้เด็กที่เป็นเชื้อสายจีนหยุดได้(ปัจจุบันโรงเรียนหยุดตามประกาศของทางราชการจะแตกต่างกันเฉพาะวันหยุดเทศกาลคริสมาสคือระหว่างวันที่ 24-25 เดือนธันวาคมของทุกปี)

12. การปิดเทอมหรือปิดภาคเรียน โรงเรียนไม่ให้นักเรียนค้างที่โรงเรียนตลอดเวลาปิดภาคเรียน แต่บางครั้งถ้าจำเป็น ก็ต้องขออนุญาตจากผู้จัดการหรือผู้บริหารก่อนจึงจะค้างที่โรงเรียนได้และต้องเสียค่าเลี้ยงดู เดือนที่หยุดนี้ 25 บาท และนักเรียนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับของโรงเรียนเหมือนเวลาปกติเช่นเดียวกับช่วงเวลาที่ยังไม่ปิดเทอม (ปัจจุบันโรงเรียนวัฒนาซึ่งเป็นโรงเรียนประจำยังยึดระเบียบว่าด้วยการไม่อนุญาตให้นักเรียนอยู่โรงเรียนระหว่างปิดภาคเรียน นักเรียนทุกคนต้องกลับบ้านหมด)¹

จะเห็นได้ว่ามิชชันนารีอเมริกันได้วางกฎระเบียบการปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของนักเรียนไว้เป็นอย่างดี เพราะระเบียบต่าง ๆ ที่กล่าวมาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยยังยึดถือปฏิบัติสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันยกเว้นเรื่องของหลักสูตรการเรียนที่เปลี่ยนไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาของชาติและเรื่องค่าใช้จ่ายเท่านั้นที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยเพื่อสอดคล้องกับค่าครองชีพที่สูงขึ้นในโลกยุคปัจจุบัน

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่ามิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล เป็นมิชชันนารีอเมริกันคนะเพรสไบเรียนคนสำคัญที่มีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนและทำการปฏิรูปการศึกษาของสตรีไทยในโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง จนประสบความสำเร็จ ในการฝึกอบรมบ่มนิสัยและจิตใจของนักเรียนให้เป็นกุลสตรีที่มีคุณธรรมและรู้จักทำตนให้เป็นประโยชน์ให้กับประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

¹แหล่งเดิม. หน้า 71.

3.4 ผลงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

ด้านสังคม

ในการจัดการศึกษาในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์นั้นมีผลงานปรากฏให้เห็นในหมู่ของสังคมไทยในขณะนั้น

ชื่อเสียงของโรงเรียนกุลสตรีวังหลังเลื่องลือไปทั่ว โดยเฉพาะด้านวิชาการด้านภาษาอังกฤษ ดังนั้นใน พ.ศ. 2434 เมื่อพระเจ้าชาร์นิโคลส์ที่ 2 พระเจ้าแผ่นดินรัสเซีย ซึ่งในขณะนั้นทรงดำรงพระยศเป็นมกุฎราชกุมารพร้อมด้วยเจ้าชายยอร์ช พระเจ้าอาเสด็จมาเยือนประเทศไทย นับว่าเป็นแขกเมืองคนสำคัญ ประทับที่พระราชวังสราญรมย์ ได้จัดให้มีการคล้องช้างที่บางปะอินจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถก็ได้เสด็จไปประทับแรมที่นั่นด้วย นอกจากทอดพระเนตรการคล้องช้างแล้ว ยังมีงานสโมสรสันนิบาต ตกแต่งประทีปโคมไฟ มีมหรสพรื่นเริง และมีเครื่องว่างต่างๆ เป็นงานเฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์และแขกเมืองเท่านั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงขออนักเรียนกุลสตรีวังหลังที่พูดภาษาอังกฤษได้ เพื่อไปเจรจากับเจ้าต่างประเทศและผู้ติดตามที่ไม่รู้จักภาษาไทย มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ได้จัดครูและนักเรียนรวม 6 คน ได้แก่ นางสาวลูสิดันแลป นางสาวสุวรรณ พุกกะเวส นางสาวแข่ง ชูวิทย์ นางสาวแวน หิตะศักดิ์ ไปถวายงานรับแขกเมือง และอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2441 เป็นงานรับเสด็จการรับแขกเมืองคือ เคานต์ ออฟ ตูริน (Count of Turin) เจ้าราชวงศ์อิตาลี ครั้งนั้นพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ ทรงเป็นผู้จัดการต้อนรับ ได้ขอครูและนักเรียนที่มีความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษ ปรากฏว่าได้รับคำชมเชยจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ความสนพระทัยการดำเนินงานของโรงเรียน ได้ทรงโปรดให้หมอเฮาส์ มิสซิส แฮเรียต เอ็ม เฮาส์ และมิสแอนเดอร์สัน เข้าเฝ้าถวายพระพร และได้ถวายผ้าแพรคลุมพระบรมจักรวาล ซึ่งเป็นผลงานของนักเรียนโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง พระองค์ทรงพอพระทัยเป็นอย่างมากและทรงชมเชยฝีมือของนักเรียน¹

¹ ใยอร์ช ฮอร์ด เฟลด์ส. (๑961). *หมอเฮาส์ในรัชกาลที่ 4*. หน้า 145.

ในวันที่ 18 ธันวาคม พ.ศ. 2469 คณะกรรมการกลุ่มสตรีมิชชันนารี (The Women's Board of Foreign Mission) ผู้บริจาคเงินสร้างตึกเรียน “Jubilee” ปัจจุบันได้รื้อออกสร้างอาคารใหม่ เมื่อโรงเรียนครบ 100 ปี มีชื่อว่า “ตึกศตวรรษานุสรณ์” ในปีเดียวกันนี้ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัตเสด็จมาเยี่ยมเยียนโรงเรียน เพื่อทรงตรวจการศึกษา การสอน และความเป็นไปของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ทรงพอพระทัยเป็นอย่างมาก¹

โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเป็นที่นิยมของบรรดาชนทุกชั้น นับตั้งแต่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการและสามัญชน ได้ส่งพระธิดาและบุตรหลานมาศึกษาเล่าเรียน รับการอบรมสั่งสอน และปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ เท่าเทียมกันหมด

นางสาวเต๋อ ประทีปเสน นักเรียนกุลสตรีวังหลัง และเป็นสตรีไทยคนแรก ซึ่งได้ไปศึกษาวิชาการพยาบาลสุติกรรม และเย็บปักถักร้อยในสหรัฐอเมริกาและกลับมาทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ ถึงแก่กรรมลงเมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2472 ได้รับพระราชทานรถหลวงเป็นรถตั้งศพ มีรถเทียมม้าเทศคู่ตามเป็นเกียรติยศ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัติพระนคร หลังจากที่เสด็จไปทรงรับการรักษาพระเนตรที่สหรัฐอเมริกาใน พ.ศ. 2474 กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งให้โรงเรียนต่างๆ จัดขบวนสวนสนามแสดงความจงรักภักดีผ่านพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ถนนสนามไชย นักเรียนวัฒนาวิทยาลัย ได้รับคำชมเชยว่ามีความพร้อมเพรียงเป็นระเบียบ เดินได้สวยสง่า เครื่องแบบทั้งงดงาม คือผ้าตัดสีกัดพับเดียวกัน เสื้อขาวคอขาว ติดโบว์แพรสีแดง สวมถุงน่องรองเท้าขาว ปีนั้นนักเรียนก็เริ่มแต่งเครื่องแบบเป็นครั้งแรกในสมัยของมิสเอลลินวูด

¹ ภิญญ โณ นคร. (2545). *อัตชีวประวัติและบทบาทประพันธ์ของอาจารย์ภิญญ โณ นคร*. หน้า 61

ด้านวิชาการ

ใน พ.ศ. 2471 โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเป็นโรงเรียนสตรีแห่งแรกที่ส่งนักเรียนเข้าสอบไล่ชั้นมัธยม บริบูรณ์ชาย (มัธยม 8) ของกระทรวงศึกษาในสมัยของมิสเออลินวู้ด นักเรียนจบหลักสูตรในปีนี้มี 11 คน

โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยดำเนินกิจการไปด้วยดี จึงผลิตหนังสือแบบเรียนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษซึ่งแต่งโดย มิสเออลินวู้ด เช่น หนูมาลีมาลัย แม่ไก่ขาว นิทานประจำวัน พอลลี่และจอลลี่ (Polly and Jolly) เอาเวอร์ แอนนิเมิล เฟรนด์ (Our Animal Friends) ในด้านคณิตศาสตร์ก็มี บันไดเลข และโจทย์ (Algebra Test) เป็นต้น วิชาการต่าง ๆ ส่วนใหญ่สอนเป็นภาษาอังกฤษ เพราะมิสเออลินวู้ด ถนัดในทางวิชาการ และถนัดในวิชาคณิตศาสตร์เป็นพิเศษเข้มงวดกวดขันทดสอบนักเรียนที่มาเข้าใหม่ ตามความรู้ ไม่ได้ถือชั้นเรียนตามใบสุทธิเป็นสำคัญเป็นแต่เครื่องบอกชั้น มิใช่ความรู้วิชาใดอ่อนก็ลงไป เรียนชั้นต่ำจนกว่ามีความรู้ถึงชั้นนั้นๆ ทำให้นักเรียนเรียนรู้จริง นักเรียนเก่าจะได้ไปเลื่อนชั้นก็ต่อเมื่อได้ 60% ทุกวิชา ได้กล่าวแล้วว่าวิชาส่วนใหญ่ใช้ตำราภาษาอังกฤษ เช่น พระคัมภีร์ คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา เป็นต้น ทั้งนักเรียนยังต้องพูดภาษาอังกฤษทั้งวัน ในห้องสมุดก็มีแต่ ภาษาอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ ล้วนแต่เป็นฉบับดั้งเดิมทั้งสิ้น

3.5 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารีอเมริกัน นิกายโปรเตสแตนต์

3.5.1 อุปสรรคเรื่องการเงินและวิธีการแก้ปัญหา

นับตั้งแต่โรงเรียนกุลสตรีวังหลังได้เปิดดำเนินการมา โรงเรียนมีความเจริญขึ้นอยู่ในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ เนื่องจากฐานะทางการเงินของโรงเรียนอยู่ในขั้นลำบาก โรงเรียนประสบกับปัญหาการขาดทุนมาก รายจ่ายมากกว่ารายรับ คือใน พ.ศ. 2424 มีจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น แต่ความเจริญก้าวหน้าเป็นไป เฉพาะทางด้านจำนวนนักเรียนเท่านั้น แต่ฐานะทางการเงินของโรงเรียนนั้นอยู่ในภาวะลำบากมีรายจ่าย สูงมากขณะที่มีรายรับเพียง 40 ดอลลาร์ แต่มีรายจ่ายถึง 490 ดอลลาร์¹ ต่อมาได้มีคนไทยคนหนึ่งซึ่งเป็น ผู้ช่วยครูชาวอเมริกัน ได้ทำให้โรงเรียนเจริญรุ่งเรืองขึ้น คือ นางต่วน บุญอิต ซึ่งนางต่วน บุญอิต เป็นผู้มีความสามารถทั้งในการสอนหนังสือและการอบรมเด็ก ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ผู้มีฐานะดีในสังคมนำบุตร หลานเข้ามาเรียนในโรงเรียนกุลสตรีวังหลังมากขึ้น ครูอเมริกันมีความยินดีที่จะรับนักเรียนที่เพิ่มขึ้น

¹ ตาด ประทีปเสน. (2517). โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับหม่อมไคส์. หน้า 5.

โดยเฉพาะนักเรียนที่สัญญาว่าจะเรียนอยู่ถึง 3 ปี หรือ 5 ปี ไม่เพียงแต่จะสอนหนังสือให้โดยไม่มีค่าเล่าเรียน แต่ยังจัดหาเครื่องนุ่งห่มให้อีกด้วย สิ่งที่เป็นที่เชิดชูชื่อเสียงมากของโรงเรียนขณะนั้นคือ เด็กหญิงที่เรียนในโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง สามารถพูดภาษาอังกฤษได้ จึงทำให้เกิดความศรัทธาต่อกลุ่มคนในสังคม แต่เนื่องจากโรงเรียนต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรค ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การย้ายเปลี่ยนแปลงผู้จัดการบ่อยมาก ในระยะ 10 ปีแรกของการก่อตั้ง มีการเปลี่ยนแปลงผู้จัดการถึง 8 คน และประจวบเหมาะกับฐานะทางการเงินของโรงเรียน ซึ่งขาดทุนอยู่แล้ว จึงทำให้โรงเรียนต้องหยุดชะงักกิจการลง ใน พ.ศ. 2428 แต่มาถึงปลายปีโรงเรียนได้อาจารย์ใหญ่คนใหม่ คือ มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ซึ่งเป็นมิชชันนารีอเมริกันที่ย้ายมาจากโรงเรียนพระราชา หรือโรงเรียนดาราวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ คือ มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ในระยะที่ มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล มารับงานใหม่ ๆ นั้นเป็นระยะที่โรงเรียนวังหลังกำลังตกอยู่ในสภาพทรุดโทรมอย่างหนักเกือบทุกด้าน คือครูเก่าทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เป็นมิชชันนารีอเมริกันได้ลาออกไปเกือบหมด ฐานะของโรงเรียนโดยเฉพาะการเงินตกต่ำมาก โรงเรียนกุลสตรีวังหลังอยู่ในขั้นที่ล้มละลาย

ดังนั้น มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล จึงหาวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานของโรงเรียนใหม่ คือ ยกเลิกระบบการเรียนและการอยู่ประจำที่ไม่ต้องเสียเงินมาเป็นแบบนักเรียนต้องจ่ายค่าเล่าเรียน และค่าอาหาร รวมทั้งค่าที่พักด้วย เดือนละ 9 บาท ต่อคน¹ ซึ่งขณะนั้นนับว่าแพงมาก เหตุผลที่ต้องเปลี่ยนแปลงเช่นนั้นก็เนื่องมาจากได้พิจารณาแล้วว่ากลุ่มคนที่ส่งบุตรหลานมาเรียนที่โรงเรียนวังหลังนั้นไม่ใช่คนยากจน น่าจะเต็มใจเสียสละค่าเล่าเรียน และค่าเลี้ยงดูของบุตรหลานของตนเองได้ เพราะถ้าไม่ทำเช่นนั้นโรงเรียนก็ต้องล้มเลิกอย่างแน่นอน

ผลจากการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินงานใหม่ของมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่ผู้ปกครองของนักเรียนเป็นอันมาก เพราะเคยเรียนกันมาโดยไม่เสียเงินทั้งสิ้น จึงได้มีการนำบุตรหลานลาออกจากโรงเรียนเป็นจำนวนมาก เหลือนักเรียนขณะนั้นเพียง 16 คน แต่ด้วยความมานะและการมีเจตนาอันแรงกล้าของมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ที่จะให้นักเรียนได้รับการศึกษาสูงสุดที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย จึงได้พยายามต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ จนทำให้กิจการของโรงเรียนได้เจริญขึ้นเป็นลำดับจนเป็นที่ยอมรับ

¹สมาคมโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย. (2514). ประวัติการโรงเรียนราษฎร์ในเมืองไทย และทำเนียบโรงเรียนราษฎร์. หน้า 64.

3.5.2 อุปสรรคจากระเบียบการเรียนการสอน

ในระยะหลัง มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ได้ปรับปรุงการเรียนการสอนของโรงเรียนวังหลังให้กว้างออกไปเป็นอันมาก และได้รับการยกย่องว่าเป็นโรงเรียนที่ทันสมัย มีชื่อเสียงในการเรียนหนังสือ การฝีมือ เย็บปักถักร้อย การเรือน การครัว การปรุงอาหารที่เป็นแบบอย่างตะวันตก ตลอดจนอบรม กิริยามารยาทการปรับตัวให้เข้ากับความจริงของบ้านเมือง ซึ่งก้าวหน้าไปสู่อารยธรรมแผนใหม่ งาน ทางด้านการฝีมือ การเรือน ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติของสตรี โรงเรียนกุลสตรีวังหลังเห็นว่าเด็กนักเรียนที่ เรียนในโรงเรียนไม่ได้ออกไปเป็นครูทุกคน มีบางคนต้องไปเป็นแม่บ้านแม่เรือนโรงเรียนจึงได้จัดให้นักเรียน ทุกคนมีงานบ้านที่ต้องทำเป็นกิจหน้าที่ประจำวัน เช่น จัดห้องเรียน ห้องนอน ห้องรับประทานอาหาร จัด โต๊ะอาหาร ล้างถ้วยชาม โดยไม่ให้นักเรียนใช้เวลามากเกินไปกว่า 20 นาทีต่อวันโดยมีครูไทยและครูที่เป็น ชาวอเมริกันผลัดกันดูแล แต่ว่าการทำงานดังกล่าวในสมัยนั้นบิดามารดาของนักเรียนที่เป็นเจ้านาย ข้าราชการชั้นสูง และกลุ่มบุคคลที่ร่ำรวย เห็นว่าเป็นงานที่ต่ำ¹ ดังนั้นจึงขอร้องให้ยกเว้นบุตรธิดาของตน ไม่ต้องทำงานที่โรงเรียนจัดให้ โดยจะเพิ่มค่าเล่าเรียนให้เป็นพิเศษเพราะเข้าใจว่าโรงเรียนไม่มีเงินจ้างคน มาทำความสะอาดจึงใช้ให้นักเรียนทำ แต่มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ได้ชี้แจงให้ผู้ปกครองของนักเรียนได้ เข้าใจว่า การทำงานบ้านนั้นเป็นสิ่งจำเป็นและน่ายกย่อง มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล จึงไม่ยอมผ่อนผันให้กับ นักเรียนคนใดเลยแม้จะเป็นเชื้อพระวงศ์ก็ต้องทำเหมือนสามัญชน มีผู้ปกครองบางคนที่ไม่พอใจก็ให้ เหตุผลว่าตลอดชีวิตของบุตรของพวกตนนั้นไม่ต้องทำงานเองเลย เพราะมีเงินและมีบ่าวไพร่มากมายไม่มี โอกาสที่จะตกต่ำได้ แต่เมื่อได้รับคำอธิบายถึงคุณค่าของการทำงานแล้ว ผู้ปกครองส่วนมากก็มอบบุตร หลานไว้ให้เรียนที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ส่วนผู้ปกครองที่ไม่พอใจก็ส่งไปเรียนที่อื่น ซึ่งต่อมาวิชาการเรือน เป็นวิชาที่สำคัญ เพราะได้จัดเข้าเป็นหลักสูตรของกระทรวง นักเรียนกุลสตรีวังหลังทุกรุ่นมีความรู้และ ความรู้และสามารถปฏิบัติงานด้านนี้ได้ดี นอกจากจะจัดวิชาการในโรงเรียนได้ดีเป็นที่ดึงดูดความสนใจ ของคนทั่วไปแล้ว ในเรื่องการควบคุมการสอนของครูนั้นมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล มีความเข้มงวดมากมีการ ตรวจสมุดการสอนของครูเสมอ มีครูบางคนมีความรู้น้อยมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล กล่าวว่าไปสอนนักเรียน ผิด ๆ จึงจัดเวลาตอนกลางวันให้เรียนเพิ่มเติมกับตนเองในวิชาต่าง ๆ เช่น วิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ส่วนวิชาภาษาไทยได้เชิญเจ้าหน้าที่ของทางราชการมาให้การแนะนำ จากการกระทำลักษณะนี้เป็นข้อคิดที่ ดีในการสร้างความเจริญให้กับโรงเรียนเพราะทำให้ครูมีการตื่นตัวและพัฒนาทางด้านวิชาการอยู่เสมอ

¹ ตาด ประทีปเสน. (2517). *โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับหม่อมโคลล์*. หน้า 47.

นอกจากมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล จะสอนในด้านวิชาการแล้วยังจัดให้มีการสอนประชาธิปไตยในโรงเรียนด้วยคือมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ปกครองนักเรียนโดยให้นักเรียนเขียนข้อคิดเห็นของตนเอง ในด้านต่าง ๆ ใส่ในกล่องที่อยู่ในห้องประชุมโดยไม่มีการลงชื่อ โดยมีจุดประสงค์เพื่อรับทราบเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ของนักเรียนซึ่งถือว่าการฝึกให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นตามแบบประชาธิปไตย ซึ่งในขณะนั้นไทยยังอยู่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากการสอนที่สอดแทรกประชาธิปไตยแล้วสิ่งที่มีสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ได้จัดสอนให้กับนักเรียนสตรีในโรงเรียนกุลสตรีวังหลังคือ การฝึกหัดการเป็นแม่บ้านแม่เรือน โดยได้เขียนหนังสือขึ้นมาหนึ่งเล่มคือ หนังสือสุภาพสตรีแม่เรือน หนังสือเล่มนี้มีมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล มีจุดประสงค์ที่จะเผยแพร่ให้กับบุคคลทั่วไปโดยไม่เฉพาะกับนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนเท่านั้น วิธีการที่จะได้ทราบว่าผลการจัดการเรียนการสอนนั้นได้ผลหรือไม่คือการติดตามไปเยี่ยมถึงบ้านของนักเรียนและประชาชนที่ได้รับการแนะนำ เพื่อตรวจดูว่าได้มีการปรับปรุงคุณภาพชีวิตในครอบครัวให้ดีขึ้นในด้านสุขลักษณะมากน้อยเพียงใด¹

หลังจากที่มีสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล มีการปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนในโรงเรียนกุลสตรีวังหลังทำให้โรงเรียนมีชื่อเสียงเป็นที่เชื่อถือและเป็นที่ไว้วางใจในหมู่เจ้านายชั้นสูง และบุคคลทั่วไปในสังคม ขณะนั้นเชื้อพระวงศ์และเหล่าบรรดาขุนนางได้นำพระธิดาและบุตรมาสมัครเป็นนักเรียนของโรงเรียนกุลสตรีวังหลังเป็นจำนวนมาก ในเวลานั้นกลุ่มชนชั้นสามัญชนได้เรียกว่าโรงเรียนว่า โรงเรียนฝรั่ง²

เชื้อพระวงศ์พระองค์แรกที่เห็นความสำคัญของการศึกษาฝ่ายสตรีว่ามีความสำคัญเท่ากับบุรุษและทรงยินยอมให้พระธิดาองค์ใหญ่ของพระองค์ มาเรียนในโรงเรียนกุลสตรีวังหลังคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ โดยส่งหม่อมเจ้าหญิงพรรณพิมล วรวรณ เข้าเรียนร่วมกับบุตรหลานคนสามัญ โดยไม่คำนึงถึงเรื่องศักดิ์ของวงศ์ตระกูล ดังนั้นจึงได้มีเจ้านายและบุคคลสำคัญส่งบุตรหลานเข้าเรียนเป็นจำนวนมาก เพราะถือว่าการกระทำของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เท่ากับเป็นการรับรองในคุณภาพความดีเด่นของโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง นับเป็นครั้งแรกที่เป็นการเริ่มการสานความสัมพันธ์ระหว่างสามัญชนกับชนชั้นเจ้านาย ข้าราชการ ที่ได้ศึกษาในโรงเรียนร่วมกันภายใต้การดำเนินงานของคณะมิชชันนารีอเมริกัน ซึ่งนิยมความเสมอภาค ภาวะดรภาพ และความมีอิสระภาพ³ จึงทำให้มีนักเรียนเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก

¹แหล่งเดิม. หน้า 50.

²แหล่งเดิม. หน้า 10.

³เคนเนท อี แวลส์. (2502). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. หน้า 45

3.5.3 อุปสรรคเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่และสังคมของคนไทย

สภาพความเป็นอยู่และสังคมของคนไทยก็เป็นอุปสรรคในการจัดการศึกษาในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์เหมือนกัน เพราะว่าสังคมไทยหรือคนไทยในสมัยนั้นยังไม่เห็นความจำเป็นของการศึกษาว่ามีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างไร แต่ละครบครัวก็มีความต้องการที่จะใช้เด็กในการทำงานต่าง ๆ ในครอบครัวของตน โดยเฉพาะในฤดูกาลเพาะปลูก เพราะบิดามารดา จะทำงาน ดังนั้นเด็กจึงต้องทำหน้าที่อื่นแทนบิดามารดา เช่น การเลี้ยงสัตว์ ส่วนมากเด็กผู้หญิงต้องทำหน้าที่เลี้ยงน้องเล็ก ๆ จึงไม่ต้องการเข้าเรียนเพราะถ้าเข้าเรียนแล้วหน้าที่ดังกล่าวจะไม่มีใครทำ หรือถ้าเข้าเรียนครอบครัวต้องจ่ายค่าเล่าเรียนในโรงเรียน ดังนั้นโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยซึ่งเป็นโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกัน จึงหาวิธีการให้เด็กมาเรียนโดยการจ้างให้มาเรียน ซึ่งโรงเรียนทำได้ยากลำบากมากเพราะว่าไม่มีเงินเพียงพอ และปัญหาที่สำคัญอีกอย่างคือบิดามารดาหรือผู้ปกครองมีแนวคิดว่าการที่ชาวต่างประเทศมาสอนหนังสือให้กับเด็กไทยนั้น เก่งกว่าบุตรหลานของตนนั้นจะเปลี่ยนไปรับนับถือศาสนาคริสต์ ดังนั้นในระยะแรก ๆ คนทั่วไปจึงไม่กล้าให้บุตรหลานของตนเองมาเรียนในโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง แต่วิธีการแก้ปัญหาของมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์เหล่านี้ ก็สามารถจัดอุปสรรคและปัญหาดังกล่าวได้โดยการสร้างความไว้วางใจให้แก่บิดามารดาของเด็กด้วยการให้การศึกษาอย่างจริงจังและเกิดผลอย่างแท้จริงซึ่งในเวลาต่อมาเด็กที่มาเรียนในโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง เมื่อจบออกไปก็เป็นคนมีคุณภาพ และมีความสามารถสูง สามารถออกไปรับใช้สังคมได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการออกไปเป็นครูตามโรงเรียนของทางการต่าง ๆ มากมาย¹

นอกจากนั้นความเชื่อและทัศนคติดั้งเดิมของผู้ปกครองในสมัยนั้นมีความเชื่อว่าการให้เด็กหญิงเรียนหนังสือไม่ใช่เรื่องจำเป็นที่ต้องศึกษาเล่าเรียนเนื่องจากว่าสภาพสังคมไทยตั้งแต่โบราณมานั้น ผู้ชายเท่านั้นที่ควรได้รับการศึกษาเล่าเรียนส่วนผู้หญิงไม่จำเป็นต้องเรียนหนังสือก็สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ ดังนั้นเมื่อมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ ได้ตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังขึ้นนั้นก็มิใช่อุปสรรคในเรื่องการที่จะหาเด็กหญิงมาเรียนเป็นเรื่องลำบาก เพราะความเชื่อที่ว่าผู้หญิงไม่จำเป็นต้องเรียนเนื่องจากขนบธรรมเนียมและความต้องการของสังคม โดยดูได้จากการจัดตั้งโรงเรียนในพระบรมมหาราชวัง หรือโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวินิจฉัยว่าจะค่อย ๆ ทำไป เพราะยังมีงานด้านอื่น ๆ อีกมากมายที่ต้องการใช้เงินก่อน โดยดูได้จากข้อความที่ว่า

“เมื่อพิเคราะห์ดูว่าการเล่าเรียนของผู้หญิงนี้เป็นการจำเป็นหรือไม่ที่รัฐบาลจะต้องเป็นธุระเป็นการจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องจ่ายเงินหักโหมลงไปสอนให้เด็กหญิงมีความรู้แลวิชาโดยทันที ถ้าว่าตามใจเราเห็นว่าควรที่ทางการจะต้องช่วยอุดหนุนการเล่าเรียนของผู้หญิง แต่ไม่ควรจะหักโหมลงเงินไปมาก โดยความรีบร้อนแต่อย่างใด ด้วยการแผ่นดินซึ่งสำคัญกว่ายังมีมาก แม้ที่สุดแต่การเล่าเรียนของเด็กผู้ชายยังเป็นข้อสำคัญมากกว่าการเล่าเรียนของ

¹แหล่งเดิม. หน้า 10.

เด็กผู้หญิง เพราะจะได้ประโยชน์มาโดยตรง คือ ได้คนมาทำการพอเพียงแก่การทำงาน ซึ่งหาคนยากอยู่นั้น การที่ผู้หญิงรอบรู้วิชาอาคมถึงว่าจะมีคุณอย่างไร ยังนับว่าเป็นชั้นรองจากความต้องการของทางการ เพราะทางการได้รับประโยชน์โดยตรง จึงไม่เห็นควรที่จะทุ่มเทเงินแผ่นดิน ซึ่งมีเขม็ดแถมพอที่จะก่อร่างสร้างตัว ให้การปกครองอาณาเขตให้ลดถอยน้อยไป เพราะจำหน่วยเสียในการเล่าเรียนผู้หญิง¹

จากข้อความดังกล่าวที่ยกมาจะสะท้อนให้เห็นว่าสภาพความต้องการของสังคมไทยขณะนั้นยังไม่ต้องการให้ผู้หญิงศึกษาเล่าเรียนเพื่อที่จะได้มีความรู้ เพราะในสภาพของสังคมในขณะนั้นไม่รู้ว่าเรียนไปทำไม หรือเรียนไปเพื่ออะไร ดังนั้นจากเหตุผลนี้เองจึงทำให้โรงเรียนกุลสตรีวังหลังของคณะมิชชันนารีอเมริกัน คณะเพรสไบทีเรียนจึงมีอุปสรรคและปัญหาในเรื่องการหาเด็กนักเรียนมาเรียนในระยะเริ่มแรก

3.5.4 อุปสรรคเกี่ยวกับการเกิดสงครามสงครามโลก ครั้งที่ 2

ความเจริญเติบโตของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยต้องหยุดชะงักเนื่องจากการรุกรานของทหารญี่ปุ่น ในสงครามโลกที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2484-2489 ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาวิกฤตอย่างมากเนื่องจากกองทัพญี่ปุ่น เข้าประเทศไทย และยึดครองโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเป็นที่พัก ครูและนักเรียนถูกให้ออกจากโรงเรียนและทรัพย์สินที่ดินของโรงเรียนถูกกองทัพบุกญี่ปุ่นเอาไปใช้เป็นค่ายทหารก่อนและต่อมาก็ใช้เป็นโรงพยาบาล แต่งานของโรงเรียนคงดำเนินต่อไปในที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง โดยดูได้จากงานเขียนของนางสาววิญญู ณ นคร อดีตผู้จัดการโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย และเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยโดยเข้าศึกษาเมื่อ พ. ศ. 2479 ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในโรงเรียนระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 *

¹ สุนิตย์ แสงข้า. (2527). บทบาทของมิชชันนารีภายใต้บริบทสังคมไทยในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2367-2475. หน้า 69. (อ้างจาก กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 18 ภาคที่ 31 หน้า 4-6).

* ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก เหตุการณ์ของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

บทที่ 4

ผลของการจัดการศึกษาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารีอเมริกัน นิกายโปรเตสแตนต์ที่มีต่อสังคมไทย

จากการดำเนินงานของคณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์คณะเพรสไบทีเรียน ในการจัดการศึกษาสตรีไทยตั้งแต่พ.ศ.2417 จนกระทั่งถึงการสลายตัวของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย ใน พ.ศ. 2500 คณะมิชชันนารีได้ใช้วิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ เช่นการให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาและวิธีการรักษาพยาบาลแก่ประชาชนทั่วไปเพื่อชักจูงให้สนใจศาสนาคริสต์ซึ่งเป็นจุดประสงค์หลักของมิชชันนารีอเมริกัน ผลที่เกิดขึ้นนั้นนอกจากทางด้านศาสนาแล้วยังมีผลกระทบต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะว่าการที่มิชชันนารีอเมริกันเข้ามาในประเทศไทยได้นำเอาแบบแผน ขนบธรรมเนียมและความรู้สึกนึกคิดแบบตะวันตกเข้ามาเผยแพร่ให้กับคนไทยด้วย ซึ่งถือว่าการนำวิทยาการใหม่ ๆ ของตะวันตกเข้ามาเป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์และ เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยในด้านต่าง ๆ หลายด้าน

1. ผลทางด้านสังคม

สังคมไทยสมัยก่อนนั้นสถานภาพทางสังคมของผู้หญิงนั้นยังไม่ทัดเทียมเท่ากับผู้ชายโดยเฉพาะในด้านการศึกษา เนื่องด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยมาแต่โบราณที่ผู้หญิงไม่มีโอกาสไปศึกษาเล่าเรียนเพราะสถานที่ศึกษาเป็นวัดและมีพระเป็นผู้สอน แต่สถานภาพของผู้หญิงมาได้รับการยกย่องให้ทัดเทียมกับผู้ชายในเรื่องการศึกษาหาความรู้ก็ต่อเมื่อคณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ได้เข้ามาจัดการศึกษาขึ้นในประเทศไทย ถึงแม้ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับสามัญชนขึ้นเป็นจำนวนมาก แต่ในระยะแรก ๆ โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นนั้นส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนสำหรับผู้ชาย โรงเรียนสำหรับผู้หญิงนั้นยังไม่มีเนื่องจากในสมัยนั้นประเทศชาติกำลังต้องการใช้เงินทะนุบำรุงชาติบ้านเมืองหลายด้าน และด้วยประเพณีของไทยที่มีมาแต่โบราณว่าผู้หญิงไม่มีความจำเป็นมากในการที่จะเรียนรู้หนังสือ ฉะนั้นการศึกษาที่จะจัดให้กับผู้หญิงนั้นจึงยังไม่ได้เริ่มขึ้น แต่คณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ที่เป็นสตรีได้เป็นคณะบุคคลกลุ่มแรกที่เอาใจใส่อย่างจริงจังในเรื่องฐานะของสตรีเกี่ยวกับด้านการศึกษาหาความรู้อย่างทัดเทียมกันกับผู้ชาย โดยเริ่มต้นเมื่อ มิสซิส แอเรียต เอ็ม เฮาส์ พร้อมด้วยสตรีมิชชันนารีอเมริกันได้ร่วมกันจัดตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังขึ้นที่วังหลัง และมิสซิส แมคฟาร์แลนด์ ก็ได้จัดตั้งโรงเรียนสำหรับสตรีขึ้นที่เพชรบุรี รวมทั้งอีกหลายแห่งตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

ดังนั้นจึงเป็นครั้งแรกที่เปิดโอกาสให้สตรีสามัญชนเท่าเทียมกับผู้ชายในด้านโอกาสของการเรียนรู้ นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นในเรื่องบทบาทของสตรีในสังคมไทยและสตรีที่ได้รับการศึกษาจาก โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถานศึกษาของคณะมิชชันนารีอเมริกันนี้เองที่มีส่วนช่วยประเทศชาติพัฒนาด้าน การศึกษาให้ขยายออกไปให้กว้างขวาง เพราะมีนักเรียนหญิงที่จบการศึกษาจากโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ได้ออกมาเป็นครูตามโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งที่เป็นโรงเรียนของมิชชันนารีเอง หรือโรงเรียนของรัฐบาลด้วย โดยดูได้จากข้อความที่ว่า “....เพราะว่าในราวปี 1900 ครูผู้หญิงที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนรัฐบาล 13 แห่ง และโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันทั่วพระราชอาณาจักรล้วนแต่สำเร็จมาจากโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ทั้งนี้”¹ อีกข้อความหนึ่งที่กล่าวไว้คือ

“โรงเรียนกุลสตรีวังหลังเป็นสำนักส่งนักเรียนที่จบหลักสูตรให้ไปเป็นครูโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียน ใหม่ ๆ ของรัฐบาล เช่น โรงเรียนสายปัญญาได้ ม.ร.ว.เตื้อง สนิทวงศ์ ไปเป็นอาจารย์ใหญ่ โรงเรียน สตรีวิทยาได้ครูทิม ไปเป็นอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนราชินี ในสมัย ม.จ. หญิงมณฑลารพ เป็นอาจารย์ได้ ครูสง่า อินทรเสน ในสมัยม.จ.หญิงพิจิตรจิรภา เป็นอาจารย์ ได้ครูเทียมเพชร และ ครูพิศไปเป็นครู รอง โรงเรียนเขมะสิริ ได้ม.จ.หญิงสุขศรีสมร เกษมศรี เป็นเจ้าของและอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนตัด สิงห์เสนี ได้ครูถนอมวงศ์ เป็นเจ้าของและผู้จัดการโรงเรียน โรงเรียนศิษย์วัฒนา ได้ครูर्मภา ไปเป็น เจ้าของ โรงเรียนผดุงดรุณี ได้ครูกิมฮ็อก สุทธิคำ โรงเรียนอนุกุลดรุณี ได้ครูปลีก อุนยวงศ์ โรงเรียนศึกษาวัฒนา ได้ครูสุดสวาท วัชรเกียรติ โรงเรียนสตรีศรีบำรุง ได้ครูสาย เป็นครูใหญ่ โรงเรียนสตรีวรนาถ ได้ครูเชิญ พิศลยบุตร เป็นเจ้าของโรงเรียน โรงเรียนเหล่านี้มีชื่อเสียงและมี จำนวนนักเรียนเกินกว่า 500 คน ครั้นโรงเรียนของคณะมิชชันนารีแพร่หลายไปในต่างจังหวัด เช่น เชียงใหม่ ลำปาง น่าน แพร่ พิษณุโลก นครปฐม ราชบุรี เพ็ชรบุรี นครศรีธรรมราช และตรัง โรงเรียนกุลสตรีวังหลังต้องรับภาระเพาะครูส่งไปให้ทุกปี”²

ฉะนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะว่าเป็นการเปิดโอกาสให้สตรีเข้ามามีบทบาท ในสังคมไทย ในการพัฒนาชาติบ้านเมือง และโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยที่คณะมิชชันนารีอเมริกันตั้งขึ้นมานี้ก็เหมือนกับ เป็นสถาบันฝึกหัดครูที่ทำหน้าที่ผลิตครูออกทำการสอนตามที่ต่าง ๆ ทำให้การศึกษาแพร่หลายและยก สถานะสตรีโดยทั่วไปให้มีบทบาททางสังคมให้มากขึ้น และเป็นตัวอย่างของการจัดตั้งโรงเรียนสตรีใน ภาครัฐและเอกชนโดยเปิดโอกาสให้สตรีสามัญชนได้มีโอกาสศึกษาในโรงเรียนเท่าเทียมกับสตรีผู้สูงศักดิ์ใน สังคม

¹เคนเนท อี แวลส์. (2502). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. หน้า 46.

²ตาด ประทีปเสน. (2517). โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับแฮมมโคล์. หน้า 13.

จากการที่พวกมิชชันนารีสตรีได้เริ่มยกฐานะทางสังคมของสตรีไทยให้มีโอกาสเท่าเทียมกับชายนั้น พวกมิชชันนารีเหล่านี้พยายามที่จะชี้ให้สตรีไทยได้เห็นว่าหญิงและชายมีความสามารถไม่แตกต่างกัน เมื่อกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดทำการสอบไล่ชั้นมัธยมบริบูรณ์เป็นครั้งแรก พ.ศ. 2446 ซึ่ง มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ครูใหญ่ของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยได้จัดส่งนักเรียนของโรงเรียนเข้าร่วมสอบด้วย 4 คน สามารถสอบผ่านได้ 3 คน และมีนักเรียนคนหนึ่งได้รับรางวัลเกียรตินิยมเท่ากับผู้ชายคือ นางสาวตาด ประทีปเสน เป็นการแสดงให้เห็นว่าหญิงกับชายนั้นมีสถานภาพความสามารถเท่า กัน นับเป็นก้าวใหม่ของสังคมไทย

ผลสะท้อนทางสังคมไทยที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งคือเรื่องของชนชั้นทางสังคมไทยกล่าวคือ หลังจากที่มีสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ได้ปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนในโรงเรียนกุลสตรีวังหลังทำให้โรงเรียนมีชื่อเสียงเป็นที่เชื่อถือ และเป็นที่ไว้วางใจในหมู่เจ้านายชั้นสูงและบุคคลทั่วไปในสังคม ขณะนั้นเชื้อพระวงศ์และเหล่าบรรดาขุนนางได้นำพระธิดาและบุตรมีมาสมัครเป็นนักเรียนของโรงเรียนกุลสตรีวังหลังเป็นจำนวนมาก เชื้อพระวงศ์พระองค์แรกที่เห็นความสำคัญของการศึกษาฝ่ายสตรีว่ามีความสำคัญเท่ากับบุรุษและทรงยินยอมให้พระธิดาองค์ใหญ่ของพระองค์ มาเรียนในโรงเรียนกุลสตรีวังหลังคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ โดยส่งหม่อมเจ้าหญิงพรรณพิมล วรวรณ เข้าเรียนร่วมกับบุตรหลานคนสามัญ โดยไม่ต้องแยกโรงเรียนและไม่คำนึงถึงเรื่องศักดิ์ของวงศ์ตระกูล ดังนั้นต่อมาจึงได้มีเจ้านายและบุคคลสำคัญส่งบุตรหลานเข้าเรียนเป็นจำนวนมาก เพราะถือว่าจากการกระทำของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เท่ากับเป็นการรับรองในคุณภาพความดีเด่นของโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง นับเป็นครั้งแรกที่เป็นการเริ่มการสานความสัมพันธ์ระหว่างสามัญชนกับชนชั้นเจ้านาย ข้าราชการ ที่ได้ศึกษาในโรงเรียนร่วมกันภายใต้การดำเนินงานของคณะมิชชันนารีอเมริกัน ซึ่งนิยมความเสมอภาค ภราดรภาพ และความมีอิสรภาพ¹ เป็นแบบอย่างของโรงเรียนสตรีอื่น ๆ มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ได้จัดสมาคมผู้หญิงขึ้น (Women's Club) เพื่อพบปะสังสรรค์ระหว่างสตรีต่างชาติกับเจ้านายสตรีที่วังพระองค์เจ้าหญิงเฉิดโฉม การเปิดห้องจำหน่ายน้ำชาเพื่อหารายได้ส่งให้สมาคมชาดสัมพันธ์มิตรระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 หรือการทำขนมปังกรอบไปแจกชาวบ้านตามคลองแสนแสบเพราะน้ำท่วม การกระทำของมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ล้วนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อศิษย์และครูมาทุกสมัยที่ได้เจริญรอยตามในการรู้จักเป็นผู้ให้และช่วยเหลือสังคม

¹เคนเนท อี แวลส์. (2502). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. หน้า 45- 46.

นักเรียนโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะค่อนข้างดี ดังนั้นในปัจจุบันศิษย์เก่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยส่วนหนึ่ง จึงกลับไปดูแลกิจการของครอบครัวไม่ว่าในกรุงเทพมหานครหรือต่างจังหวัดดังเช่น นางเสนาะ ชัยรัตน์ (เทียนศิริ) เป็นเจ้าของฟาร์มเทียนชัยที่พิษณุโลก นางกานดา สุนทรเวช (ศิลป) เป็นนักธุรกิจซื้อขายที่ดิน คุณหญิงจันทร์พอง ภิระวัฒน์ มีชื่อเสียงด้านอสังหาริมทรัพย์ นางเรวดี เทพหัสดินฯ ทับทิมทอง คือเจ้าของที่ดินจัดสรรทิมแลนด์ นางพรณี พุทธาวี (เคียงศิริ) เจ้าของธุรกิจหมู่บ้านจัดสรร “ธารารมณ” นางศรีประไพ ปิ่นเพชร เจ้าของเหมืองแร่ไทยปิ่นเพชร นางอินแสง ศักรนันท์ เจ้าของห้างไทยพิมพ์สัสม์ผัดและเคยเปิดสอนพิมพ์ดีด ลลิต บุญนาค เคยเป็นผู้พิพากษาสมทบรุ่นแรก

ด้านธุรกิจท่องเที่ยวที่เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ที่มีบทบาทด้านธุรกิจท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในสังคม ได้แก่ บริษัทเอ็มดีทัวร์ สอนสามพราน เจ้าของกิจการร้านอาหารสวนเย็นฤดี ยุคเก๋าย่านจรัญสนิทวงศ์ ร้านภรณ์ ถนนสุขุมวิท ครวันพรัตน์ ที่ถนนพระอาทิตย์ นางศุภมาส สุทธิสัมพันธ์ ประธาน บริษัท ยูโนเด็คฟูดส์ และร้านกัลปพฤกษ์ ของท่านผู้หญิงดุษณีรัช รัชนี้ ที่มีชื่อแห่งถนนประมวญ นอกจากนี้ศิษย์เก่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยยังเป็นเจ้าของบริษัทร้านค้าอื่น ๆ ที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน เช่น รองเท้าพญู เครื่องประดับเซรีน่า เจ้าของศูนย์การค้าชั้นนำใหญ่ ๆ เช่นนางสุรภีร์ โรจนวงศ์ (ศรีวิกรม์) เจ้าของศูนย์การค้าเกษรพลาซ่า นางชฎาทิพย์ จูตระกูล เจ้าของศูนย์การค้าสยามเซ็นเตอร์-ดิศดัพเวอร์ ศูนย์การค้าพรอมนาดี ที่โรงแรมฮิลตันและสโตนเซ็นเตอร์ เหล่านี้ล้วนอยู่ในมือของนักบริหารที่เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยทั้งสิ้น นอกจากนี้ในต่างจังหวัดที่มีชื่อเสียงเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจได้แก่ บริษัทเบญจมาศปิโตรเลียม จำกัด ที่จังหวัดลำปาง บริษัทเดินรถแปดริ้ว เจ้าของโรงแรมไทยเจริญ ที่จังหวัดนครราชสีมาคือศิษย์เก่าของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

ศิษย์เก่าของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยที่เป็นสตรีนักบริหารระดับแนวหน้าในสังคมธุรกิจการเงินได้แก่ นางคมคาย รอดลอยทุกข ตำแหน่งผู้ช่วยผู้จัดการใหญ่ ธนาคารกรุงเทพ นางชฎา วัฒนศิริธรรม ตำแหน่งผู้จัดการใหญ่ธนาคารไทยพาณิชย์ นางรัชนี อุทัยศรี ตำแหน่งผู้อำนวยการสถาบันการศึกษา การธนาคารและการเงินไทย...

เรื่องการบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อสังคมสงเคราะห์ให้กับประเทศชาติก็มีให้เห็นเป็นที่รู้จักในสังคมปัจจุบันเช่น คุณหญิงแพทย์หญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์ ได้ใช้ความสามารถทางวิชาชีพช่วยเหลือคลี่คลายคดีอาชญากรรมและพิสูจน์ศพผู้ประสบภัยธรรมชาติ ที่เกิดขึ้น

การที่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยได้เปิดสอนกิจกรรม “ลูกเสือหญิง” และ “เนตรนารี” ขึ้นในโรงเรียนซึ่งเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เน้นให้นักเรียนมีความพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ ดังนั้นศิษย์เก่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยจึงมีความพร้อม ที่จะช่วยเหลือสังคมจะเห็นได้จากการที่สภาสตรีแห่งชาติมีประธานที่เป็นศิษย์เก่าของโรงเรียน จำนวน 4 คน คือ หม่อมงามจิตต์ บุรฉัตร ท่านผู้หญิงอุศนา ปราโมช ท่านผู้หญิงสุมาลี จาติกวณิช และคุณเรือนแก้ว กุญชรานนท์ แบรินท์ ซึ่งได้รับเกียรติเป็นประธานสมพันธ์สภาสตรีอาเซียน เมื่อพ.ศ.2533 นับเป็นสตรีไทยคนแรกที่ได้รับตำแหน่งนี้และมีศิษย์เก่าอีกมากที่ร่วมงานในสภาสตรีแห่งชาติ และเข้าไปมีบทบาทในสมาคม ไว.ดับยู.ซี. เอ แห่งประเทศไทย (Y.W.C.A)และร่วมกับคณะสตรีคริสเตียนเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ให้กับสังคม นักเรียนที่เคยศึกษาจากโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยจำนวนมากที่ได้มีบทบาทในการพัฒนาประเทศในหลายด้านและเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงซึ่งเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในสังคม เช่น ท่านผู้หญิงพวงร้อย อภัยวงศ์ ท่านผู้หญิงทินะประภา อิศรเสนาฯ ท่านผู้หญิงอรุณ กิตติยากรฯ ท่านผู้หญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ ท่านผู้หญิงเพ็ญศรี วัชรโรทัย คุณหญิงสุคนธ์ ชลชอยอยู่ คุณหญิงทองก้อน จันทวิมล พ.อ.พญ.ท่านผู้หญิงวัฒนา วัชรโรทัย ท่านผู้หญิงจรงจิตต์ ทีชะระ คุณหญิงจรัสศรี ทีปรัช คุณหญิงมาลัยวัลย์ บุญยะรัตเวช ดร.แถมสุข นุ่มนนท์ ดร.กษมา วรธน ญ อยุธยา (จาติกวณิช)

ที่กล่าวมาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสตรีที่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย และได้บรรดาศักดิ์ของสังคมไทยที่มีคำว่า คุณหญิง หรือ ท่านผู้หญิง นำหน้าด้วยฐานะ บทบาท ความสามารถของสตรีไทยจะเห็นได้ว่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยซึ่งเป็นโรงเรียนที่ก่อตั้งโดยมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปเตสแตนท์เป็นสถานศึกษาที่เสริมสร้างทรัพยากรบุคคลให้กับสังคมไทยได้ก้าวไกลจนถึงปัจจุบัน

2. ผลกระทบที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี

ทางด้านความเชื่อในเรื่องศาสนานั้นในระยะเริ่มแรกที่พวกมิชชันนารีได้เข้ามาสอนศาสนาในเมืองไทยนั้นถึงจะใช้วิธีการต่าง ๆ ช่วยในการเผยแพร่ศาสนา รวมทั้งการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาด้วย แต่ว่าไม่ค่อยประสบผลสำเร็จในเรื่องการเปลี่ยนคนไทยให้มีความเชื่อในศาสนาคริสต์ โดยดูได้จากงานของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน นิกายโปเตสแตนท์ นั้นเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2374 - 2392 เป็นเวลา 18 ปี แต่ว่าไม่มีคนไทยเปลี่ยนใจไปนับถือศาสนาคริสต์เลย ส่วนงานเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีคณะถึง

พ.ศ. 2402 ได้มีคนไทยคนแรกชื่อ นายชิน เพียงคนเดียวที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ มีผู้เปลี่ยนใจนับถือศาสนาคริสต์ ส่วนมากเป็นคนจีน¹ จะเห็นว่าการเผยแผ่ศาสนาของมิชชันนารีในไทยโปรเตสแตนต์นั้นไม่ค่อยจะได้ผลนักในระยะแรก ๆ แต่ต่อมานั้นมีผู้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์กันมากขึ้น โดยเฉพาะในภาคเหนือจะประสบผลสำเร็จมากกว่าแห่งอื่น ๆ

แต่ต่อมากการดำเนินงานเพื่อเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของบรรดามิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ที่มีผลให้เกิดการยอมรับความเชื่อในพระเจ้าเกิดขึ้นในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากในปัจจุบันนี้ศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ได้เป็นที่ยอมรับนับถือของประชาชนชาวไทยพอสมควร ถึงแม้ว่าจำนวนคนที่นับถือจะไม่มาก เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมด

ลักษณะแห่งความเชื่อตามหลักการศาสนาคริสต์ซึ่งบรรดาคริสต์ศาสนิกชนจะต้องยึดถือปฏิบัตินั้น นับว่ามีผลกระทบต่อความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทย คนไทยความเชื่อทางไสยศาสตร์เกี่ยวกับเวทมนต์คาถา และพวกผีต่าง ๆ อันเป็นความเชื่อที่ปะปนกับความเชื่อในพุทธศาสนาจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ แต่หลักคำสอนในศาสนาคริสต์นั้นไม่เห็นด้วยกับการนับถือสิ่งใดนอกจากพระเจ้าองค์เดียวและสามารถทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่เกิดขึ้นในดินแดนภาคเหนือซึ่งมีประเพณีการไหว้ผีโดยกระทำกันตั้งแต่ระดับเจ้าผู้ครองนครลงมาจนถึงประชาชนทั่วไป เมื่อมิชชันนารีอเมริกันเข้ามามีผลให้ประชาชนที่หันมาศาสนาคริสต์นับถือยกเลิกประเพณีไหว้ผีที่มีมาแต่เดิม จนเป็นเหตุให้เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ไม่พอใจจึงส่งเรื่องราวที่เกิดขึ้นไปยังทางรัฐบาลส่วนกลาง จึงมีผลทำให้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องมีพระบรมราชโองการเกี่ยวกับเสรีภาพในการนับถือศาสนาของประชาชนดังกล่าวข้อความตอนหนึ่งว่า

“แต่นี้สืบไป ถ้าผู้ใดจะชอบใจถือศาสนาใด ก็ให้ผู้นั้นถือตามชอบใจ อย่าให้เจ้านายพระยาลาวท้าวแสนและราชบุตร ซึ่งเป็นญาติพี่น้องแลมูลนายของผู้ถือศาสนาพระเยซูนั้นขัดขวางห้ามปรามการสิ่งใด ซึ่งศาสนาพระเยซูห้ามไม่ให้ทำ คือไหว้ผีเลี้ยงผีทำการต่างๆ ในวันอาทิตย์ ก็อย่าให้กดขี่บังคับให้ถือให้ทำให้เป็นการเกลียด ประการหนึ่ง ถ้าคนที่ทำมาหากินเป็นลูกจ้างชาวอะเมริกกันจ้างใช้สอยการงาน ก็อย่าให้เจ้านายลาวท้าวแสนขัดขวางห้ามปราม ให้เป็นที่หมองหมาง ทางพระราชไมตรีได้ ถ้าเจ้านายพระยาลาวท้าวแสนและราชบุตร รู้หนังสือแล้ว อย่าให้ล่วงประกาศไปแต่ข้อหนึ่งข้อใดได้เป็นอันขาด”²

ดังนั้นจะเห็นว่าการเข้ามามีบทบาทในการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ นอกจากจะก่อให้เกิดการยอมรับความเชื่อใหม่ แล้วยังมีผลกระทบต่อขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งประชาชนคนไทยยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเวลานานอีกด้วย

¹คอนเนท อี แวลส์. (2502). *ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย*. หน้า 89.

²เสถียร ตามรภาค. (2529). *84 ปี คริสต์จักรสืบสัมพันธวงศ์*. หน้า 2.(อ้างจาก หจช. ร. 5 กต. 35สารตราแจ้งพระยาจักรีมาถึงพระยาเทพประทุมข้าหลวงเมืองเชียงใหม่ จ.ศ. 1239-1241).

นอกจากนั้นการเข้ามามีบทบาททางการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน นิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งมีขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนภาษาที่แตกต่างกันนั้นย่อมก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในด้านภาษาเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการติดต่อและเข้าใจกันได้ ด้วยเหตุนี้การเข้ามามีบทบาทของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ในการตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย นอกจากจะมีผลให้เกิดการยอมรับวิทยาการสมัยใหม่ด้านต่าง ๆ แล้ว สิ่งหนึ่งที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ในหมู่คนไทยก็คือ การเรียนรู้ภาษาอังกฤษถึงแม้การเรียนภาษาอังกฤษเกิดมาก่อนตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย แต่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยทำให้การเรียนภาษาอังกฤษของผู้หญิงเกิดขึ้นและเผยแพร่กว้างขวางในสังคมไทยมากขึ้นในทุกชนชั้นทางสังคมไทย

ในเรื่องขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมนั้นมีผลมาก เนื่องจากตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมาไทยเราพยายามปรับปรุงประเทศของเราให้เป็นแบบสมัยใหม่ โดยรับเอาอารยธรรมบางอย่างของชาวตะวันตกเข้ามา จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกเลิกขนบธรรมเนียมประเพณีเก่า ๆ ของไทยบางอย่าง เช่น การถอดเสื้อเข้าเฝ้า หรือให้ประชาชนเฝ้ารับเสด็จได้โดยไม่ต้องปิดประตูหน้าต่างบ้านเรือนในขณะที่เสด็จผ่าน เป็นต้น นอกจากนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงออกเป็นประกาศต่าง ๆ แนะนำให้ประชาชนได้ปฏิบัติกันอีกด้วย แต่ทางด้านงานของพวกมิชชันนารีนั้นได้จัดการฝึกนักเรียนในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยให้รู้และคุ้นเคยกับวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะนักเรียนหญิงนั้นได้เล่าเรียนวิธีการเป็นแม่บ้านที่ดี การเย็บปักถักร้อย เครื่องใช้ในชีวิตรประจำวัน รวมทั้งการทำอาหารตามแบบตะวันตก เพราะถ้านักเรียนเหล่านั้นออกไปเป็นแม่บ้านที่ดีก็必将ทำให้บุคคลที่เกี่ยวข้องในครอบครัวปฏิบัติตามก็เท่ากับว่าได้เผยแผ่วัฒนธรรมตะวันตกให้ขยายกว้างออกไป แต่ว่าการอบรมนักเรียนของพวกมิชชันนารีนี้ไม่ใช่ว่าจะได้ผลหมด บางคนที่จบการศึกษาไปแล้วก็ไม่ได้นำไปปฏิบัติคือเมื่อกลับไปอยู่ในสังคมเดิมก็ประพฤติเหมือนเดิมโดยดูได้จากข้อความที่ มิสเอ็ดนา ซาร่า โคล ได้เขียนไว้ว่า

“ข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมมิตร (ซึ่งเคยได้ฝึกหัดในโรงเรียนเดียวกันก่อนเวลาที่เขาได้มีเรือน) เห็นเรือนของบางคนแล้วรู้สึกเศร้าใจนักด้วยดูเหมือนเขาได้เสียเวลาร่ำเรียนเปล่า ๆ เพราะเขาไม่ได้ใช้สิ่งที่ได้เรียนเลยปล่อยให้โสโครกและรุงรังเต็มทน เรือนอย่างนี้ ไม่ชักชวนแขก หรือไม่เป็นที่โลมใจเจ้าของด้วย ใคร ๆ ก็นั่งไม่ติด”¹

¹ สุนิตย์ แสงขำ. (2527). บทบาทของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2367-2475. หน้า 94. (อ้างจาก แผนกจดหมายเหตุ วิทยาลัยพายัพ สุภาจิตแม่เรือน กุลสตรีวังหลัง โรงเรียน 1/72-26 หน้า 3-4.)

จากข้อความที่ยกมานั้นจะเห็นได้ว่า โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยได้สอนเรื่องการจัดบ้านเรือนให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ และเมื่อนักเรียนจบออกไปมีครอบครัวครูที่สอนก็ได้ออกไปเยี่ยมตามบ้านว่าที่เรียนไปนั้น นำไปใช้ได้ผลเพียงไร อีกอย่างหนึ่งคือ การสอนให้นักเรียนได้รู้ถึงการเตรียมอาหารสำหรับคนป่วยไข้ที่ ถูกต้อง รวมทั้งวิธีการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วย นอกจากนั้นก็ยังมียื่น ๆ อีกมากมายที่โรงเรียนวัฒนา วิทยาลัยได้อบรม สั่งสอน ให้กับนักเรียนเหมือนกับโรงเรียนการเรือนในสมัยต่อมา เช่น การทำอาหาร สำหรับเด็กเล็ก ๆ วิธีเลี้ยงเด็ก การทำอาหารแบบตะวันตก การซักผ้า การต้อนรับแขก เป็นต้น ซึ่ง วัฒนธรรมของชาวยุโรปที่เข้ามาสู่คนสยามนั้นส่วนใหญ่เข้ามาทางพวกมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบที รียนนิกายโปรเตสแตนต์นั่นเอง เป็นส่วนใหญ่

3. ผลด้านการศึกษา

การดำเนินงานในด้านการศึกษา ของคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ได้มีส่วนในเรื่องการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา ของไทยในขณะนั้นโดยมีส่วนกระตุ้นให้คนไทยมองเห็นคุณค่าของการศึกษามากขึ้น ถึงแม้ว่าการศึกษา ของไทยแต่เดิมในรูปแบบของวัด จะมีเนื้อหาบางวิชาที่คล้ายกับการศึกษาแบบตะวันตก เช่น วิชา คณิตศาสตร์ แต่ก็เป็นการคิดแบบง่าย ๆ จนกระทั่งเมื่อคณะมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาได้มีการแนะนำ การศึกษาแบบตะวันตกมีผลให้หลักสูตรการเรียนเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะการเรียนการสอนที่เข้มข้น มากขึ้น

นอกจากนั้นการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ ที่มุ่งสู่สามัญชน ทั่วไปยังสอดคล้องกับการดำเนินการทางการศึกษาของไทยในขณะนั้นดังเช่น ในพ.ศ. 2427 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริจัดตั้งโรงเรียนหลวงสำหรับสามัญชนแห่งแรกคือ โรงเรียน วัดมหรณพาราม หลังจากนั้นทางรัฐบาลก็ได้เร่งรัดจัดตั้งโรงเรียนหลวงตามวัดต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพและ ตามหัวเมือง นับเป็นโครงการที่ได้รับความสำเร็จ เนื่องจากประชาชนส่วนมากยังต้องการวัดมากกว่า โรงเรียนของคณะมิชชันนารีอเมริกัน ทั้งนี้ด้วยเหตุผลทางด้านศาสนาเป็นสำคัญจึงมีประชาชนส่งบุตร หลานมาเล่าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลเป็นจำนวนมาก ดังปรากฏว่าใน พ.ศ. 2435 มีจำนวนนักเรียนชั้นสูง โดยประมาณจำนวน 201 คน โรงเรียนภาษาอังกฤษมีจำนวน 206 คน ส่วนโรงเรียนสามัญ ซึ่งอยู่ใน อารามต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพและหัวเมืองรวม 51 ตำบล มีนักเรียนเป็นจำนวน 2,360 คน¹

¹ กฤษณา รังสิยานันท์. (2525). *การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2371-2500*. หน้า 66. (อ้างจาก ประกาศตั้งโรงเรียนมูลสามัญ, .ในเสถียร ลายลักษณ์และคนอื่น ๆ .ผู้รวบรวม, ประชุมกฎหมาย ประจักษ์ (พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมล์, 2478), 13:115).

ในส่วนการศึกษาของสตรีไทยก็เช่นกัน มิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปเตสแตนต์ ได้ริเริ่มงานที่นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนไทย ซึ่งแต่เดิมที่มองไม่เห็นความจำเป็นสำหรับการศึกษาในหมู่เด็กหญิงว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ ด้วยเหตุนี้การเริ่มก่อตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ของคณะมิชชันนารีอเมริกันซึ่งเป็นที่มาของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยในปัจจุบัน จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการริเริ่มงานซึ่งเป็นการวางรากฐานในเรื่องการศึกษาของสตรีไทยให้แก่รัฐบาลในเวลาต่อมา ดังจะเห็นได้จากใน พ.ศ. 2423 ได้มีการก่อตั้งโรงเรียนประจำสำหรับสตรีแห่งแรกของรัฐบาล คือ โรงเรียนสุนันทาลัย อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าการศึกษาในหมู่สตรีไทยได้เริ่มเป็นที่ยอมรับบ้างแล้ว และเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้การศึกษาของสตรีขยายไปอย่างกว้างขวาง ดังประกาศจากพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเรื่องการจัดการศึกษาของราษฎร ความว่า

“ด้วยมีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยพระราชจริยานุวัตรที่จะทำนุบำรุงให้เหล่าดรุณกุมารีทั้งหลายในราชอาณาจักร ได้เล่าเรียนให้รู้หนังสือ อันจะเป็นทางที่จะประกอบกิจการงานทั้งปวงตามชาติภูมิในภายหน้าให้ทั่วถึงกัน จึงทรงพระราชกรุณาโปรดเกล้าให้จัดการขยายการศึกษาสำหรับให้ดรุณกุมารีทั้งหลายได้มีที่เล่าเรียนศึกษาวิชาในชั้นต้นนี้ให้ทั่วทุกตำบล เพื่อให้เป็นการสะดวกแก่ประชากรราษฎรทั้งปวงที่จะได้ส่งบุตรหลานเข้าเล่าเรียนได้ในที่ใกล้บ้านเรือนทั่วไป...เพราะฉะนั้นให้ผู้ปกครองเด็กทั้งปวงส่งเด็กหญิงและเด็กชายซึ่งมีอายุย่างเข้า 8 ปี แล้วอันสมควรจะเล่าเรียนในโรงเรียนหนึ่งตามความพอใจ”¹

จากการพัฒนาความเจริญในด้านการศึกษาดังกล่าวนั้น ได้ก่อให้เกิดค่านิยมในสังคมไทยที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ค่านิยมทางการศึกษา ซึ่งไม่เฉพาะแต่การศึกษาภายในประเทศเท่านั้นแต่ยังรวมทั้งการศึกษาต่อยังต่างประเทศ ทั้งนี้เนื่องมาจากการยอมรับแนวความคิดในวิทยาการสมัยใหม่แบบตะวันตกของมิชชันนารีอเมริกันผู้วางรากฐานการศึกษาแบบต่าง ๆ ไว้

นอกจากนั้นการจัดการศึกษาของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน นิกายโปเตสแตนต์ ยังเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยขยายการศึกษาให้แพร่หลายไปตามท้องถิ่นต่าง ๆ โดยรับนักเรียนจากแต่ละท้องถิ่นมาเรียนในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย เมื่อเรียนจบออกไปแล้วก็ให้กลับไปสอนยังหมู่บ้านของตนเอง เท่ากับเปิดโรงเรียนขึ้นอีกตามหมู่บ้านเดิมของนักเรียน จะเห็นว่าวิธีนี้เป็นวิธีขยายการศึกษาได้อย่างกว้างขวางมาก จึงเกิดโรงเรียนขึ้นอีกตามหมู่บ้านต่าง ๆ มากมายเพราะ นักเรียนที่จบจากโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยนี้ ไม่ใช่ว่าจะสอนเฉพาะโรงเรียนในเครือของโปเตสแตนต์เท่านั้น แต่จะออกไปสอนตามโรงเรียนรัฐบาลด้วย ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นับว่าเป็นการช่วยขยายการศึกษาให้กว้างขวางทั้งทางด้านโรงเรียนของเอกชน และของรัฐบาล

¹แหล่งเดิม. หน้า 66.

การจัดการศึกษาของคณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์เป็นการวางพื้นฐานการศึกษาแบบแผนใหม่ตามแบบตะวันตกให้กับประเทศไทยทั้งทางด้านสายสามัญ สายอาชีพ ดังนี้

ทางด้านสายสามัญ ในขณะที่มิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน นิกายโปรเตสแตนต์ได้เริ่มเข้ามาจัดการศึกษาในประเทศไทยตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น คนไทยโดยทั่วไปยังเรียนหนังสือกันตามแบบสมัยโบราณ แต่เมื่อมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ได้มาจัดการเรียนการสอนรูปแบบของโรงเรียนตามแบบตะวันตก คือ มีชั้นเรียนระดับต่าง ๆ มีเวลาเรียนวิชาที่เรียนแน่นอน รวมทั้งมีการสอบไล่เลื่อนชั้น คณะมิชชันนารีได้เข้ามาเริ่มจัดตั้งโรงเรียน ตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีโรงเรียนของรัฐบาลเกิดขึ้น ฉะนั้นระยะเวลาตั้งแต่ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงตอนต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้น หน้าที่ในการสอนนักเรียนในระบบโรงเรียนจึงเป็นหน้าที่ของมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ จึงเท่ากับโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยและโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนซึ่งเป็นโรงเรียนที่ก่อตั้งโดยมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน ได้เป็นผู้วางรากฐานการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนที่มีตารางสอน ตารางเรียนแน่นอนจนกระทั่งการสอบไล่ จนจบหลักสูตรให้กับคนไทยมาก่อนที่รัฐบาลจะสามารถจัดการศึกษาให้กับราษฎรได้และเมื่อเกิดโรงเรียนหลวงขึ้นแล้วรัฐบาลก็ยังจำเป็นต้องช่วยบำรุงโรงเรียนเซนต์คัทธรี เพราะเป็นการช่วยขยายการศึกษาให้กว้างขวางออกไป¹

ทางด้านอาชีพศึกษา โรงเรียนของคณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ที่จัดตั้งขึ้นมานั้น นอกจากจะเป็นผู้ริเริ่มวางรากฐานการสอนในระบบของโรงเรียนแล้ว มิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ยังเป็นผู้ริเริ่มวางรากฐานการศึกษาแบบอาชีพศึกษาในระบบโรงเรียนให้กับคนไทยเป็นครั้งแรก โดยเริ่มตั้งแต่ในโรงเรียนของมิชชันนารีที่เป็นโรงเรียนสตรีจะจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนได้เรียนทั้งทางด้านความรู้สามัญ และความรู้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ เช่น ที่โรงเรียนสตรีของ มิสซิสแมคฟาร์แลนด์ ที่จังหวัดเพชรบุรี โดยที่ มิสซิสแมคฟาร์แลนด์ เป็นคนแรกที่นำจักรเย็บผ้าเข้าฝึกหัดนักเรียนให้รู้จัก เย็บเสื้อผ้าใส่ และเย็บเสื้อผ้าขายหารายได้ให้กับนักเรียนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นับเป็นครั้งแรกที่คนไทยใช้เครื่องจักรเย็บผ้าแทนมือ รวมทั้งเป็นครั้งแรกเช่นกันที่เกิดโรงเรียนอาชีพศึกษาในรูปแบบของโรงเรียนสมัยใหม่และไม่ใช่ว่าโรงเรียนของมิชชันนารีอเมริกันจะฝึกหัดทางด้านอาชีพให้กับนักเรียน

¹สุณิธย์ แสงช้า. (2527). บทบาทของมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2367-2475. หน้า 102. (อ้างจาก แผนกจดหมายเหตุ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ร.5 ศ. 2/5 (30) โครงการศึกษา ไม่ลงวันที่

เฉพาะที่โรงเรียนของ มิสซิสแมคฟาร์แลนด์ ที่จังหวัดเพชรบุรีเท่านั้น แต่โรงเรียนสตรีทุกแห่งของมิชชันนารีจะนำเอาวิชาเย็บปักถักร้อย เย็บเสื้อผ้ามาฝึกนักเรียน ซึ่งหมายถึงโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ได้นำเอาจักรมาให้นักเรียนได้ฝึกหัดเช่นกัน หรือที่เชียงใหม่ ก็ได้ฝึกเด็กเช่นนั้นเหมือนกัน ซึ่งการนำวิชาเย็บปักถักร้อยมาสอนให้กับนักเรียนนี้ต่อมาก็ได้มีโรงเรียนการช่างของรัฐบาลเกิดขึ้นในสมัยหลัง นับว่าคณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ ได้เป็นผู้วางรากฐานริเริ่มทางด้านการอาชีวศึกษาของสตรีไทย

นอกจากนั้นโรงเรียนอาชีวศึกษาที่เป็นของคณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ได้จัดตั้งขึ้นมานี้ยังได้ส่งเครื่องจักรเข้ามาใช้ในการเกษตรของโรงเรียนเป็นครั้งแรก แต่ว่าไม่ประสบความสำเร็จในด้านการใช้เครื่องจักรเหล่านั้น เนื่องจากยังไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ แต่ถึงอย่างไรก็ดีการเริ่มต้นเป็นครั้งแรกของโรงเรียนเกษตรกรรมที่ใช้เครื่องจักรเข้าทำงานแทนคนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะเป็นแนวทางให้กับการจัดการโรงเรียนเกษตรกรรมของรัฐในเวลาต่อมา¹

จะเห็นได้ว่าผลที่เกิดจากการที่คณะมิชชันนารีอเมริกันนิกายโปรเตสแตนต์ได้เข้ามาจัดการศึกษาในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยและโรงเรียนเอกชนที่เป็นของคณะมิชชันนารีอเมริกันในประเทศไทยนั้นมีผลมากมาย เพราะงานที่พวกมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์มาทำนั้นจะทำในฐานะเป็นผู้เริ่มต้นเป็นครั้งแรกในด้านการดำเนินงานด้านต่าง ๆ เช่น ทางด้านการศึกษา หรือการเผยแพร่อารยธรรมตะวันตก จากการที่เป็นผู้นำมาครั้งแรกนี้เองจึงจัดได้ว่าเป็นผู้ที่ได้วางรากฐานในด้านต่าง ๆ เหล่านั้นไว้ให้กับสังคมไทยเรา ถึงแม้ในสมัยนั้นบางอย่างจะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็มีความสำคัญในฐานะที่ได้เริ่มวางแนวทางไว้ให้เป็นครั้งแรก

ผลสะท้อนทางด้านการศึกษาที่เห็นเด่นชัดอีกสิ่งหนึ่งที่ศิษย์เก่าของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยได้รับและสร้างชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จักกันทั่วประเทศคือ ผลงานด้านการประพันธ์ งานวรรณกรรมหลายรูปแบบ เช่น งานแปลเรื่องสั้น นวนิยาย สารคดีและบทกวีร้อยกรอง และโดยเฉพาะเรื่องแปลด้วยเหตุที่มีโอกาสเรียนรู้ภาษาอังกฤษอย่างดีกว่าคนอื่น ๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดจากโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย นามปากกาของศิษย์เก่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยที่มีชื่อได้แก่ “อ. สนิทวงศ์” “จูเลียด” “อมราวดี” “เนื่องน้อยศรัทธา” “ถ่ายเถา” “วิภาวดี” หรือพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิตนั้นทรงอ่านจากต้นเรื่องเดิม แล้วทรงเขียนดัดแปลงขึ้นใหม่หลายเรื่องโดยยึดแนวเรื่องเดิมไว้ และทรงแต่งนิยายเรื่อง ปริศนา ที่โด่งและสารคดีอื่น ๆ ไว้มากมาย นอกจากนั้นยังมีนักประพันธ์คนอื่น ๆ เช่น “ร.จัทพิมพะ” “แช ณ วังน้อย” “วลัย นวาระ” “ผกาดี” นามปากกาเหล่านี้จะเป็น นวนิยายเป็นส่วนใหญ่ นามปากกาที่เขียนสารคดีเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ “ศรีนาถ” “เยาวภาณี” “อารียา สีนธู” เจ้าของนามปากกาที่มีชื่อเสียงในหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ คือ “คัทลียา”

¹แหล่งเดิม. หน้า 103.

คอลัมนิสต์ “ปากกาคม” แห่งหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ คือคัทลียา นุดล และอีกคนหนึ่งที่ใช้นามปากกา “คุณแหน” แห่งหนังสือพิมพ์แนวหน้า คือ ผาณิต พุนศิริวงศ์ (พงษ์โสภณ) พร้อมกับเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์แนวหน้า นอกจากนั้นยังมีงานเขียนที่มีชื่อคือ “ราชินีแก้ววัน” ของ ม.ร.ว.ผ่องลักขณ์ ทองใหญ่ “ทำอย่างไรจึงจะเป็นคนกว้างขวาง” ผลงานเขียนของ ม.ร.ว.พักรตร์พริ้ง ทองใหญ่ “การฝึกฝนตนเอง” ของม.ล.หญิงทินกร “มนุษย์เรามีดีตรงไหน” ของประเดิม โกมารกุล มีงานแปลและเขียนของศรีนาถ สุทธะสินธุหลายเรื่อง เช่น “ของขวัญอันมีค่า “ “คนดีทำอะไรถูกเสมอ” ผลงานด้านการประพันธ์ การแปล และการเขียนยังมีอีกมากจากผลงานที่กล่าวมานี้จะสะท้อนให้เห็นผลของการศึกษาของศิษย์เก่าโรงเรียน วัฒนาวิทยาลัยที่เป็นจุดเริ่มต้นของแหล่งการเรียนรู้ที่มีทั้งทางด้านภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้อย่างดี

4. ผลทางการเมืองและการพัฒนาประเทศ

การก่อตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยอาจจะไม่ส่งผลกระทบโดยตรงเกี่ยวกับทางการเมืองแต่จะมีผลกระทบต่อประเทศเกี่ยวกับการได้รับความไว้วางใจการดำเนินการเผยแพร่ศาสนา กล่าวคือ มิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนเข้ามาในช่วงสมัยที่ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องเปิดประเทศเพื่อรับอารยธรรมตะวันตก ตั้งแต่ปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา จะเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยมีความระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งต่อการแทรกแซงทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินงานของบรรดามิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน ทำให้รัฐบาลไทยเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าไม่ก่อให้เกิดความวุ่นวายทางการเมือง มีผลให้มิชชันนารีได้รับความไว้วางใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นระยะเวลาที่ประเทศตะวันตกต่าง ๆ ดังเช่น อังกฤษ และฝรั่งเศส ได้เข้ามาเพื่อทำสัญญาทางไมตรีกับไทย เพื่อให้การเจรจาเป็นไปด้วยความราบรื่นปราศจากข้อโต้แย้งจึงจำเป็นที่ทางฝ่ายไทยจะต้องมีผู้เข้าใจขนบธรรมเนียมตลอดจนกฎหมายของชาวตะวันตก ด้วยเหตุนี้ในการเจรจาทางการทูตเพื่อทำสนธิสัญญาระหว่างสหรัฐอเมริกา และไทยใน พ.ศ. 2398 ต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงเลือกมิชชันนารีชาวอเมริกันชื่อ ศาสนาจารย์ สตีเฟน แมตตูน และ ศาสนาจารย์ จอห์น แสทเซท ชันเดอร์ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาของพระองค์ การที่มิชชันนารีมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน ได้รับเลือกให้ร่วมในการเจรจาทางการทูตในครั้งนั้นย่อมเป็นการแสดงให้เห็นถึงความไว้วางใจที่ทางรัฐบาลมีต่อมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนทั้งสอง เนื่องจากมาอาศัยอยู่ในเมืองไทยเป็นเวลานานพอที่จะเข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนภาษาไทยได้เป็นอย่างดีด้วย โดยเฉพาะศาสนาจารย์ สตีเฟน แมตตูน ได้ดำรงตำแหน่งเป็นกงสุลอเมริกัน ประจำประเทศไทยเป็นคนแรก¹

¹ ักฤษณา รังสิยานันท์. (2525). *การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2371-2500*. หน้า 61. (อ้างจาก Donald c. Lord, Mo Bradley and Thailand (Michigan: William B. Eerdmans Publishing. Co., 1969) , P. 189-190.

สิ่งที่แสดงถึงความไว้วางใจของรัฐบาลที่มีต่อมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนอีกประการหนึ่งก็คือการที่มิชชันนารีได้วิพากษ์วิจารณ์การดำเนินงานของรัฐบาลไทยบางอย่างเช่น ข้อตกลงลับระหว่างไทยกับฝรั่งเศส คณะมิชชันนารีได้ตีพิมพ์เรื่องราวนี้ลงในหนังสือพิมพ์บางกอกกรี๊ดเดอร์ซึ่งทางรัฐบาลไทยไม่ได้เอาโทษแต่อย่างใดเพียงแต่มีการตักเตือนเท่านั้น ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการที่รัฐบาลไทยเคยยอมรับในคำวิจารณ์หรือคำปรึกษาในทางการเมืองมาก่อน อันมีผลให้บรรดามิชชันนารีอเมริกัน คณะเพรสไบทีเรียน กล้าคิดกล้าทำในสิ่งดังกล่าว ประกอบกับการที่มิชชันนารีกลุ่มนี้ได้ดำเนินงานเผยแผ่ศาสนาในประเทศไทย จนรัฐบาลเกิดความเชื่อถือและไว้วางใจ โดยไม่คิดว่ามิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียน จะกระทำเรื่องราวเดือดร้อนแก่ประเทศไทยก็ได้

ผลที่เกิดจากการก่อตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยอีกด้านหนึ่งคือ การเกิดสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ ตามมาในชุมชนเช่นสถาบันการรักษาพยาบาล นอกจากจะเป็นการให้บริการแก่ประชาชนแล้ว ยังมีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นในแง่ที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนนั้นด้วย โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยซึ่งเมื่อก่อนที่จะก่อตั้งโรงเรียนสถานที่ดังกล่าวจะอยู่ห่างไกลจากย่านชุมชนเป็นที่เปลี่ยวเนื่องจากไม่ค่อยมีผู้คนอาศัยอยู่เลย แต่สภาพปัจจุบันนี้จะเห็นได้ว่ากลับเป็นบริเวณที่มีผู้คนหนาแน่น หรือในหัวเมืองก็เช่นเดียวกัน การก่อตั้งของสถานศึกษาของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียน มักจะอยู่ในบริเวณที่ไม่เจริญมาก่อน เนื่องจากสามารถหาได้ง่ายกว่าบริเวณที่เจริญแล้ว แต่ต่อมาจากการขยายตัวของสถานศึกษาดังกล่าวมีผลให้บริเวณนั้นขยายตามไปด้วย ดังเช่น ที่เชียงใหม่ เป็นต้น

บทที่ 5

บทสรุป

การศึกษาของคนไทยในสมัยก่อนนั้น พระสงฆ์มีบทบาทมากที่สุดในการให้การศึกษาเล่าเรียนกับประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะเด็กผู้ชาย พระสงฆ์จะทำหน้าที่เป็นครูให้ความรู้กับเด็กชายที่มาเล่าเรียนซึ่งอาจจะมาเรียนในตอนเช้าแล้วกลับตอนเย็นแต่โดยมากจะกินนอนที่วัดเพื่อรับใช้พระไปด้วยส่วนเด็กผู้หญิงของไทยนั้นมีโอกาสน้อยมากในการศึกษาเล่าเรียนเกี่ยวกับหนังสือเพราะไม่สามารถจะไปเรียนกับพระได้เช่นเดียวกับเด็กชาย นอกจากเชื้อพระวงศ์หรือขุนนางชั้นสูงซึ่งมีฐานะดีก็จะหาครูมาสอนให้กับบุตรหลานของตนเองที่บ้าน จึงได้มีโอกาสเรียนรู้หนังสือ เพราะตามประเพณีของเรานั้นพ่อแม่ที่มีลูกผู้หญิงจะไม่นิยมให้ลูกสาวของตนเองได้ศึกษาเล่าเรียน แต่จะเรียนการเป็นแม่บ้านแม่เรือนจากครอบครัวของตนหรือส่งไปอบรมสั่งสอนในพระบรมมหาราชวัง

ต่อมาพอถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ เข้ามาในประเทศไทยโดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ โดยใช้วิธีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาสอนเด็กทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดเพื่อจะเป็นหนทางนำไปสู่การสอนศาสนาคริสต์ ซึ่งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยก็เป็นหนึ่งในโรงเรียนที่มีมิชชันนารีกลุ่มนี้ได้ตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ เพื่อสอนเด็กผู้หญิงโดยเฉพาะ

วิธีการในการดำเนินงานการจัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์นั้นมีวิธีการต่างๆ หลายอย่างด้วยกัน คือการหาเงินด้วยการเรียไ้เงินทั้งจากภายในประเทศและภายนอกประเทศ หรือใช้เงินจากมรดกของกลุ่มมิชชันนารีด้วยกัน เป็นต้น คณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ต้องประสบกับปัญหามากมายในการดำเนินงานแต่ก็ได้พยายามทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะได้เงินมา เพื่อดำเนินกิจการของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยให้คงอยู่จนกระทั่งมีอาคารสถานที่เรียน แต่ก็มีอุปสรรคอื่นตามมาคือการหานักเรียนมาเรียนในโรงเรียนซึ่งในระยะเริ่มแรกนั้น เป็นเรื่องที่มีความลำบากมากเพราะผู้ปกครองของนักเรียนเกรงว่าบุตรหลานของตนเองจะเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ จึงไม่ยอมให้บุตรหลานของตนเองเข้าเรียนที่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยในระยะเริ่มแรกของการตั้งโรงเรียน ฉะนั้นจึงหานักเรียนที่จะมาเรียนยากมาก มิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์จึงใช้วิธีการต่าง ๆ ที่จะได้เด็กมาเรียน ได้แก่ การจ้างให้มาเรียนโดยจ่ายเงินให้เป็นรายวันหรือจ่ายให้เป็นรายเดือน นอกจากนั้นก็ใช้วิธีฝึกให้ทำงานบ้าน และการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาในหมู่ขุนนางและผู้ปกครอง ในวิธีการต่างๆ เหล่านี้ วิธีการที่ได้ผลดีที่สุดในการหาเด็กมาเรียนคือการจ้างให้มาเรียนแต่ก็ส่งผลกระทบตามมาคือโรงเรียนต้องจ่ายเงินเป็นจำนวนมากในการจ้างเด็กให้มาเรียนในที่สุดก็เป็นปัญหาทำให้โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยมีเงินไม่พอที่จะดำเนินงานต่อไปได้ในระยะหนึ่ง แต่ถึงแม้

จะมีอุปสรรคต่าง ๆ มากมายก็ตามแต่คณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ก็พยายามฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ เหล่านั้นไปได้

ส่วนผลที่เกิดจากการที่คณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ได้เข้ามาจัดการศึกษาในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยนั้นมีมากมายด้วยกัน ทั้งทางด้านการเมือง สังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการศึกษา ทางด้านการเมืองมีผลเนื่องจากในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระองค์ได้ทรงพยายามที่จะปรับปรุงประเทศตามแบบตะวันตกเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของชาติตะวันตกว่ามีอารยธรรมที่เท่าเทียมกัน และผู้ที่นำอารยธรรมแบบใหม่ตามแบบตะวันตกเข้ามาเผยแพร่มากที่สุดก็คือพวกมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ที่เข้ามาจัดการศึกษาในประเทศไทย เพราะได้ถ่ายทอดอารยธรรมดังกล่าวนี้ให้ทั้งชนชั้นสูง และสามัญชนด้วยการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาซึ่งรวมถึงโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย เพื่อทำการสอนหนังสือ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้นเป็นระยะเวลาที่ชาวตะวันตกกำลังล่าอาณานิคมอยู่ ฉะนั้นการดำเนินนโยบายทางด้านต่างประเทศเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสามารถดำเนินได้เป็นอย่างดี เนื่องจากพระองค์ทรงทราบความต้องการ ความรู้สึกนึกคิดของชาวตะวันตกได้เป็นอย่างดี ในขณะที่มีการแลกเปลี่ยนทางการทูตกัน ระหว่างตะวันตกกับตะวันออกนั้นมักจะมีความขัดแย้งทางด้านวัฒนธรรมที่แตกต่างกันซึ่งจะนำไปสู่การรบพุ่งกันที่สุดในที่สุด แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าใจวัฒนธรรมของตะวันตกเป็นอย่างดี ทำให้ทรงสามารถดำเนินนโยบายหลีกเลี่ยงความขัดแย้งไปได้ ซึ่งพระองค์ก็ได้ทรงศึกษาเรียนรู้มาจากการที่คณะมิชชันนารีได้เข้ามาจัดการศึกษาขึ้นในประเทศไทย ส่วนผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ผลทางด้านการศึกษาเพราะคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ได้เป็นผู้ริเริ่มการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบสมัยดังเช่นปัจจุบันขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรกในกรุงเทพฯ ทั้งโรงเรียนชายคือโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน และโรงเรียนหญิงคือโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยก่อนรัฐบาลจะได้จัดตั้งโรงเรียนชนิดใด ๆ ขึ้น และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงโปรดให้มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ที่มีประสบการณ์ในการจัดตั้งโรงเรียนดังกล่าวให้เข้าไปช่วยเหลือรัฐบาลจัดตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นในเวลาต่อมามีมิชชันนารีผู้นั้นคือ ศาสนาจารย์ เอส จี แมกฟาร์แลนด์ซึ่งต่อมาได้ขยายโรงเรียนมาสู่ประชาชนในภายหลัง แต่การจัดตั้งโรงเรียนมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในระยะแรก ๆ นั้นเป็นช่วงเวลานานก่อนที่รัฐบาลจะสามารถจัดการศึกษาให้กับประชาชนได้ โรงเรียนของพวกมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ได้รับการะในการสอนเด็กทั้งชายและหญิงมานาน ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด นับว่ามีประโยชน์มากต่อสังคม เพราะโรงเรียนของคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ไม่ได้มีเฉพาะโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเท่านั้นมีทั้งภาคใต้ ภาคกลาง และภาคเหนือ ยกเว้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ไม่มีเพราะการคมนาคมในสมัยก่อนนั้นไปภาคตะวันออกเฉียงเหนือลำบากมาก งานทางด้านโรงเรียนของพวกมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์จึงไม่มีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

นอกจากนั้นการจัดการศึกษาของพวกมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ยังได้เป็นผู้ริเริ่มจัดการศึกษาทั้งทางด้านสามัญ อาชีพ และการพยาบาลขึ้นเป็นครั้งแรกก่อนที่รัฐบาลจะทำ ฉะนั้นจึงเท่ากับเป็นผู้วางแนวทางการศึกษาด้านต่าง ๆ เหล่านั้นไว้เช่นกัน ถึงแม้ว่าเมื่อถึงเวลาที่รัฐบาลสามารถจัดการศึกษากับประชาชนได้ก็ตาม โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยซึ่งเป็นโรงเรียนของคณะมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ก็ยังเป็นแหล่งให้การศึกษาควบคู่กับโรงเรียนของรัฐบาลต่อมาตามผลที่ปรากฏสตรีที่ได้รับการศึกษาในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยกลายเป็นสตรีระดับผู้นำของสังคม แต่ถ้าพิจารณากันอย่างผิวเผินจะดูเหมือนว่าไม่มีความสำคัญมากนักแต่ถ้าถ้าย้อนหลังกลับไปดู เกี่ยวกับการศึกษาแล้วงานของคณะมิชชันนารีอเมริกันที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเป็นของสำคัญ เพราะเป็นของใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรก เป็นจุดกำเนิดหรือเป็นการเริ่มต้นของการศึกษาในระบบโรงเรียนดังเช่นปัจจุบัน ฉะนั้นจึงถือได้ว่า คณะมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์เป็นผู้นำเราสู่การศึกษาแบบใหม่

การจัดตั้งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียน นิกายโปรเตสแตนต์ขึ้นมานั้น เกิดจากอุดมการณ์ที่แน่วแน่ในการที่จะสอนศาสนาคริสต์ให้กับคนไทยนั่นเอง แต่ถึงแม้จะไม่ได้ผลมากมายนักในเรื่องการสอนศาสนา แต่มีผลอย่างมากมายให้กับสังคมไทยก็คือ ทางด้านการศึกษา เพราะเป็นการยกฐานะของสตรีสามัญชาวไทยให้ได้รับการเอาใจใส่อย่างจริงจัง จะเห็นว่างานของมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ อยู่ที่ทำให้แนวคิดในการจัดการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนอนุบาล โรงเรียนชั้นประถมศึกษา การฝึกหัดครู จะเห็นว่าการศึกษาสตรีไทยแบบตะวันตก และศูนย์รวมความคิดเห็นสมัยใหม่สำหรับสตรี ได้มีแหล่งกำเนิดจากโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเกือบทั้งหมด

ปัจจุบันโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเป็นโรงเรียนสตรี ในสังกัดสำนักงานพันธกิจการศึกษา มูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการถือเป็นโรงเรียนประจำสตรีและโรงเรียนอนุบาลแห่งแรกในประเทศไทยสืบเนื่องมาจากโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ซึ่งเริ่มก่อตั้งและเปิดสอนเมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ.2417 โดยมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์ ณ บริเวณพระราชวังหลัง ซึ่งขณะนี้เป็นส่วนหนึ่งของโรงพยาบาลศิริราช ต่อมาเมื่อสิ้นรัชกาลที่ 3 ราชวงศ์จักรี ได้ย้ายโรงเรียนมาอยู่ในสถานที่ปัจจุบันคือ ตั้งอยู่ เลขที่ 67 ถนนสุขุมวิท ซอยสุขุมวิท 19 แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ 51 ไร่ 1 งาน 16 ตารางวา การดำเนินกิจการของโรงเรียนอาศัยแนวทางการบริหารที่คณะมิชชันนารีอเมริกัน และคณาจารย์รุ่นแรกๆ ได้วางไว้ ปัจจุบันโรงเรียนดำเนินการสอน 4 ระดับตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ คือ ก่อนประถมศึกษา ประถมศึกษา ในสองระดับนี้จะเป็นนักเรียนไปมา ส่วนระดับมัธยมต้น และมัธยมปลายนักเรียนต้องอยู่ประจำที่โรงเรียนจะกลับบ้านเฉพาะวันศุกร์ วันเสาร์ และวันอาทิตย์เท่านั้นและปัจจุบันมีจำนวนนักเรียนทั้งหมดประมาณ 3,000 คน

มีศิษย์เก่าของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเป็นจำนวนมาก ที่ได้มีส่วนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมและได้บรรดาศักดิ์ของสังคมไทยที่มีคำว่า คุณหญิง หรือท่านผู้หญิงนำหน้าจึงนับได้ว่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยซึ่งเป็นโรงเรียนที่ก่อตั้งโดยมิชชันนารีอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนนิกายโปรเตสแตนต์เป็นสถานศึกษาที่มีส่วนในการเสริมสร้างทรัพยากรบุคคลที่เป็นสตรีให้กับสังคมไทยได้เจริญก้าวหน้าในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

หนังสือ

- กรรมการผู้จัดการงานเคารพศพท่านชินแสกีเอง(ก๊วยเซี่ยน). (2490). ประวัติของท่านชินแสกี
 กีเอง (ก๊วยเซี่ยน) ที่ระลึกในงานเคารพศพ ณ สุสานสำหรับ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บุรพา.
 กองคริสเตียนและบรรณศาสตร์. (2525). ดร.เรโนลด์ เฮาส์ หมอฝรั่งสามรัชกาลกรุงเทพฯ:
 จริยสุนิทางค์.
- คณะกรรมการจัดงานฉลองครบรอบ150 ปี แห่งศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนท์ในประ
 เทศไทย.(2521). อนุสรณ์ครบรอบ 150 ปี แห่งศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนท์
 ในประเทศไทย 1828-1978. กรุงเทพฯ: อักษรสมัย.
- คณะกรรมการจัดงานฉลองครบรอบ120 ปีกลุสตรี้วังหลัง-วัฒนาวิทยาลัย . (2541). อนุสรณ์
 120 ปีกลุสตรี้วังหลัง-วัฒนาวิทยาลัย พ.ศ. 2417-2537. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
 ----- . (2541). ทะเบียนนักเรียนกลุสตรี้วังหลัง-วัฒนาวิทยาลัย (พ.ศ.2417-2545/ค.ศ.
 1874-2002). กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- คณะศิษย์วังหลัง-วัฒนา สมาคมศิษย์วังหลังวัฒนา. (2544). จารึกในดวงใจศิษย์ ศุภมงคลวาร
 90 ปีอาจารย์อายะดา กิรินกุล. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- คณะสตรีคริสเตียนแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย. (ม.ป.ป.). 25 ปีของคณะสตรีคริสเตียน
 แห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองรัตน์.
- เคน เนท อี. แวลล์. (2502). ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนท์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สภาคริสต
 จักรในประเทศไทย.
- จุพันธ์ ตกแต่ง. (2527). การแพร่ธรรมกึ่งศตวรรษแรกที่ 20. กรุงเทพฯ: ศุภนิตย์ สเตชันนารี.
 ทิพากรวงศ์,เจ้าพระยา. (2504). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 เล่มที่ 1.
 กรุงเทพฯ: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ องค์การค้าคุรุสภา.
- ชำนาญ แสงฉาย. (2547). 70 ปี แห่งพระพรสภาคริสตจักรในประเทศไทย 1934-2004.
 กรุงเทพฯ: สภาคริสตจักรในประเทศไทย.
- ชัย เรื่องศิลป์. (ม.ป.ป.). ประวัติศาสตร์ไทยสมัยพ.ศ.2352-2453 ด้านสังคม. กรุงเทพฯ: ศิลปะ
 บรรณาการ.
- ดาเนียล แมคคิลวารี. (2525). เมืองไทยที่ข้าพเจ้ารู้จัก. กรุงเทพฯ: สุริยบรรณ.
- แดน ปีช บัลด์เลย์. (2468). ประชุมพงศาวดารภาคที่ 31 จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีเข้ามา
 เมืองไทย. แปลโดย ป่วน อินทวงศ์. กรุงเทพฯ: ไสภณพิพนการ.

หนังสือ

ตาด ประทีปเสน. (2517). *โรงเรียนกุลสตรีวังหลังกับหม่อมไค้*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

ตรีภพ ขวัญนคร. (2539). *สยามฯรัตนโกสินทร์ ศก.* กรุงเทพฯ: คลังทรัพย์.

ถนอม ปินตา; และ พิษณุ อรรถภิญญ์. (2525). *พระคุณพระเจ้าในรัตนโกสินทร์สมัย*. กรุงเทพฯ: เอกลักษณ์ดีไชน์.

เทพฐ ทับทอง. (2518). *กรุงเทพฯในอดีต*. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.

----- (2518). *กรุงเทพฯแห่งความหลัง*. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.

เทาเซนต์ แฮร์ริส. (2515). *บันทึกกรายวันของเทาเซนต์ แฮร์ริส*. แปลโดยนันทา วรเนติวงศ์.

กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

นคร พันธุ์ณรงค์. (2526). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพฯ: พิมพ์เศ.

นายหนวย. (2497). *หมอบลัดเลกับกรุงสยาม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.

นันทนา มีชูธน. (2547). *175 ปี พันธกิจคริสต์ศาสนาโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย (ค.ศ. 1828-*

2003). กรุงเทพฯ: สหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย.

ประพัฒน์ ตรีณรงค์. (2516). *พระประวัติและผลงานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ*. กรุงเทพฯ: สยาม.

ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. (2503). *แผ่นดินพระเจ้าจอมเกล้า*. กรุงเทพฯ: ผลิตศึกษา.

ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2527). *ประวัติศาสตร์สภาคริสตจักรในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: หน่วยงาน

จดหมายเหตุ สภาคริสตจักรในประเทศไทย.

----- (2526, มกราคม). *ประวัติการก่อตั้งโรงพยาบาลแมคคอร์มิค*. กรุงเทพฯ: ข้าว

คริสตจักร.

----- (2526, มีนาคม). *ก่อนที่จะมาเป็นวิทยาลัยพระคริสตธรรมแมคกิลวารี*. กรุงเทพฯ:

ข้าวคริสตจักร.

พลาดิย์ สิทธิธัญกิจ. (2542). *การปฏิรูปบ้านเมืองครั้งใหญ่ของสยามประเทศ*. กรุงเทพฯ: บ้านที่สยาม.

พิษณุ อรรถภิญญ์. (2546). *100 ปี วีรบุรุษแห่งความเชื่อ ศจ. บุญต่วน บุญอิต*. กรุงเทพฯ:

คริสตจักรสี่บัสสัมพันธ์.

----- (2546). *กิตติคุณถึงเมืองสองแคว 100 ปี รำลึกถึง ศาสนาจารย์บุญต่วน บุญอิต*.

กรุงเทพฯ: เบลส์ซิงการพิมพ์.

----- (2547). *ความภาคภูมิใจกุลสตรีวังหลัง-วัฒนาวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: เบลส์ซิงการ

พิมพ์.

----- (ม.ป.ป.). *เหตุเกิดที่เมืองพิบูลย์*. กรุงเทพฯ: เบลส์ซิงการพิมพ์.

----- (ม.ป.ป.). *เริ่มที่เพชรบุรี*. กรุงเทพฯ: เบลส์ซิงการพิมพ์.

หนังสือ

- เฟลตัส, ยอร์ช ฮอว์ล. (1961). *หมอเจ้าสี่ในสมัยรัชกาลที่ 4*. แปลโดย กองคริสเตียนศึกษา
สภาคริสตจักรในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สภาคริสตจักรในประเทศไทย.
- (1928). *ชาмуเอล เรโนลด์ เจ้าสี่ "บุรุษใจดี"*. กรุงเทพฯ: บุญเรือง.
- มานิจ ชุมสาย, ม.ล. (2438). *ประวัติการศึกษาภาคบังคับในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กองสัมพันธ์ต่าง
ประเทศ กระทรวงศึกษาธิการ.
- มนัสวี อุณหนนท์. (ม.ม.ป.) *ประวัติการแพทย์มิชชันนารีในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: รัชดารมภ์.
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. คณะศิลปศาสตร์. (2533). *ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย*.
กรุงเทพฯ: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยฯ.
- แมรี เอ็กิน ลาร์เกอร์สัน. (2515). *สยามที่รัก*. แปลโดย บุญจิรา ไชยมิตร. กรุงเทพฯ : สุริยบรรณ.
ราชทัณฑ์ ภพสยบ. (ม.ป.ป). *สยามในความทรงจำ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มิตรสัมพันธ์.
- โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย. (2545). *อัตชีวประวัติและบทประพันธ์ของอาจารย์ภิญโญ ณ นคร*. กรุงเทพฯ:
ด้านสุทธาการพิมพ์.
- (2516). *วัฒนา 73*. กรุงเทพฯ: บำรุงบุญลิจ.
- ลาลูแบร์. (2510). *จดหมายเหตุลาลูแบร์ ฉบับสมบูรณ์ เล่ม 1* แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ:
ก้าวหน้า.
- ลาวัญย์ โชติามระ. (2522). *เมืองไทยสมัยก่อน*. กรุงเทพฯ: กราฟฟิคอาร์ต.
- วิชาการ, กรม. (2513). *ความเป็นมาของหลักสูตรสามัญศึกษา*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- วิลเลียม เอล แบรดเลย์. (2527). *สยามสามสมัยจากสายตาทอมบรัดเล*. แปลโดย เก่งกาจ งาม
ขาว
- วุฒิชัย มูลศิลป์. (2528). *การปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*.
กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ส. พลายน้อย. (2542). *ชาวต่างประเทศในสยาม*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2528). *หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ:
เอกสารประกอบการสัมมนาของโครงการไทยคดีศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สถาบัน ไทยคดีศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). *วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี*. กรุงเทพฯ:
ม.ป.พ.

หนังสือ

สมาคมศิษย์เก่าวังหลัง-วัฒนา. (2513). *วังหลัง-วัฒนา 2513*. กรุงเทพฯ: ส่งเสริมอาชีพ ร.ร. สารพัดช่าง
พระนคร.

----- . (2504). *งานวังหลังวัฒนาแฟร์*. กรุงเทพฯ: การศาสนา กรมการศาสนา.

----- . (2515). *วัฒนาวิทยาลัย ปีที่ 80*. กรุงเทพฯ: บำรุงบุญฤทธิกิจ.

----- . (2517). *ศตวรรษานุสรณ์ วังหลัง-วัฒนา 2417-2517*. กรุงเทพฯ: บำรุงบุญฤทธิกิจ.

----- . (2519). *วัฒนา 19* . กรุงเทพฯ: บำรุงบุญฤทธิกิจ.

สะอาด ไชยวัฒน์. (2510). *การศึกษาประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมชาติของคาธอลิกกับ
โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สุริยบรรณ.

สุกัญญา สุดบรรทัด .(2528). *หมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม*. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.

สุธี คุณานุกร. (2488) . *บอรัล ออฟ ฟอเรน มิชชั่นคืออะไร*. กรุงเทพฯ: ชาวคริสต์จักร 7.

เสถียร ตามรภาค. (2527). *ตระกูลแม็คฟาร์แลนด์ในกรุงรัตนโกสินทร์ ค.ศ.1860-1941*.

กรุงเทพฯ: สมาคริสตจักรในประเทศไทย.

เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว. (2519). *รวมบทความเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกา*

พ.ศ.2376-2493. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.

ศึกษาธิการ. (2507). *ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507*. พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบเจ็ดสิบสองปีของ
กระทรวง 1 เมษายน 2507. กรุงเทพฯ: ครูสภา.

อนุমানราชธน, พระยา.(2510). *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน*. โดยเสฐียรโกเศศ. กรุงเทพฯ: ส่วนท้องถิ่น.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2541). *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทยตั้งแต่รัชกาลที่4-พ.ศ. 2475*.

กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เฮอร์ เบิท อาร์ สวอนสัน; และประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2533). *ศาสนาคริสต์-มิชชันนารี-สังคมไทย*

รวมบทความชุดที่ 1. กรุงเทพฯ: ฝ่ายประวัติศาสตร์ สมาคริสตจักรในประเทศไทย.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

- กฤษณา รังสิยานันท์. (2525). *การขยายตัวขององค์การคริสเตียนและผลกระทบที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2371-2500*. ปรินญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ภาควิชาประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ:บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เคียว อุก ลี. (2539). *การเผยแพร่ศาสนาคริสต์กับการตอบสนองของชาวพื้นเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่าง ค.ศ. 1511-1990*. ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. (ภาควิชาประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. (2533). *การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย : ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่าง พ.ศ. 2371-2411*. ปรินญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. (ภาควิชาประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สุนิตย์ แสงขำ. (2527). *บทบาทของมิชชันนารีในโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2367-2475*. ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต. (ภาควิชาประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุพรรณิ กาญจน์ฐิติ. (2507). *บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่ง กรุงรัตนโกสินทร์*. ปรินญามหาบัณฑิต. (แผนกวิชาประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เหตุการณ์ของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยระหว่างเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2

“ ช่วงเวลาวิกฤตซึ่งโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยคือระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484-2489 ญี่ปุ่นบุกเอเชียอาคเนย์ เมื่อวันที่จันทร์ที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เวลาเช้ามีด คืบวันที่ 9 ธันวาคม กรุงเทพฯ มีดสลัวเพราะต้องพรางไฟ ขณะนั้นมีสคิลแพตริคเป็นผู้อำนวยการต่อจากมิสเอลลินวูด ได้เรียกประชุมครู มอบหมายหน้าที่ต่างๆ ให้คือเลื่อน นางสาว อายะดา กิรินกุล รองผู้อำนวยการเป็นผู้ดำเนินการ ตั้ง นางสาว อูมา เปศลชีวี เป็นผู้ดูแลแผนกฝึกหัดครูและแผนกประถม นางสาว ประพิศ กุวานนท์ เป็นผู้จัดการและครูใหญ่แผนกสามัญ

วันที่ 10 ธันวาคม เวลา 11.00 น. มีนายทหารญี่ปุ่นเข้ามาในโรงเรียน แจ้งว่าทหารญี่ปุ่นจะมาใช้สถานที่เวลา 13.00 น. ขอให้ออกจากโรงเรียนตามกำหนด ขณะนั้นมีนักเรียนเหลืออยู่เพียง 26 คน เพราะโรงเรียนปิดของรัฐธรรมนูญ นักเรียนพากันตกใจ จึงลงเรือจ้างหนีไปทางคลองแสนแสบกับคนงาน เมื่อมาถึงพระโขนง คนงานก็พานักเรียนไปฝากไว้กับคุณครูละออ อัมภันตราพาพิศาล ซึ่งเคยเป็นนักเรียนและครูของโรงเรียนมาก่อน คุณครูละออจึงนำนักเรียนไปฝากไว้กับคุณครูปลีก อุนะวงษ์ ที่สำเหร่ เพราะท่านเคยเป็นนักเรียนและครูโรงเรียน รู้สึกรู้ว่าเป็นที่ปลอดภัย เพราะบ้านของคุณครูปลีกอยู่ลึกเข้าไปในสวน

ครู นักเรียนและคนงานที่เหลืออยู่ในโรงเรียนก็ช่วยกันเก็บข้าวของเท่าที่จะทำได้กลับบ้านของตน นักเรียนต่างจังหวัดก็นำไปสมทบฝากไว้ที่บ้านคุณครูปลีก มีความหวังว่าญี่ปุ่นจะย้ายออกไปภายใน 7 วัน ดังที่บอกไว้ ครูที่เป็นมิชชันนารีก็ย้ายไปอยู่สถานทูตอเมริกัน แล้วเข้าค่ายกักกันที่ท่าช้างวังหน้า จนกระทั่งมีการแลกเปลี่ยนเชลย จึงได้กลับบ้านเกิดเมืองนอนของตน

ญี่ปุ่นอยู่ในโรงเรียนถึง 2 สัปดาห์ พอปลายสัปดาห์ก็ย้ายออกไปในเวลาดี ครั้นเช้ามีดอีกกองหนึ่งก็ย้ายเข้ามาแทนที่ จึงเป็นอันว่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยจะไม่มีวันกลับมาเป็นสถานศึกษาดังเก่าได้อีก ตราบใดที่ญี่ปุ่นยังคงอยู่ในเมืองไทย

โรงเรียนตกอยู่ในภาวะมืดมน ประสบวิกฤตการณ์อันใหญ่หลวง นักเรียนหลายคนมาขออนุญาตญี่ปุ่นเก็บข้าวของ โรงเรียนถูกดัดแปลงเป็นโรงพยาบาลทหารญี่ปุ่นซึ่งได้รับบาดเจ็บมาจากการรบ (สมดังปณิธานของมิสโคลท์ที่จะยอมให้โรงเรียนกุลสตรีวังหลังเป็นโรงพยาบาลกาชาดช่วยเหลือผู้บาดเจ็บจากสงครามทั้งพันธมิตรและศัตรู)

เจ้าหน้าที่ของโรงเรียน คือ น.ส.อายะดา กิรินกุล น.ส.ประพิศ กุวานนท์ และ น.ส.อูมา เปศลชีวี ได้ไปร้องเรียนขอความช่วยเหลือจากกระทรวงศึกษาธิการแทบทุกวัน ในที่สุด วันที่ 21 ธันวาคม คุณหลวงสำเร็จวรรณกิจ ซึ่งเป็นครูเก่าของโรงเรียน และในขณะนั้นท่านเป็นหัวหน้ากองโรงเรียน

ราษฎร ก็พาคณะโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ไปอาศัยที่โรงเรียนสตรีภาณุทัต บริเวณวังบูรพาภิรมย์ (ขณะนี้ได้อื้อลง กลายมาเป็นโรงภาพยนตร์และศูนย์การค้าไปแล้ว)

คุณครูเถื่อน ภาณุทัต กรุณามอบตึกเล็กๆ เป็นที่เก็บอุปกรณ์การสอนเรือนไม้หลังวังเป็น ห้องเรียน รับได้แต่นักเรียนไปมาเท่านั้น ทั้งท่านยังได้กรุณาจัดอาหารกลางวันขายในโรงเรียนกุลสตรี เพื่อครูและนักเรียนจะซื้อรับประทานได้สะดวก (ราคาอิมละ 10 สตางค์)

โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยอาศัยเรียนในบริเวณวังบูรพาฯ ได้เดือนหนึ่งเต็มๆ พอดีมีเรือบินมาโจมตี พระนครในเวลากลางวัน กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งให้ปิดโรงเรียนทั่วราชอาณาจักร และอนุญาต ให้เลื่อนชั้นได้เหมือนกับสอบไล่แล้ว จึงมีคำกล่าวขำขันว่า “ได้เลื่อนชั้นเพราะโตโจส่งเคราะห์” (โตโจ คือ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นผู้ก่อให้เกิดสงครามเอเชียอาคเนย์)

ระหว่างที่โรงเรียนเข้าไปอยู่ในวังบูรพาฯ ทั้งครูและนักเรียนมาขออนุญาตขนของทุกวัน เห็นที ทหารญี่ปุ่นจะ ไร้ค่าญ จึงอนุญาตให้มาขนของได้ 3 วันเต็มๆ ครูและนักเรียนช่วยกันขนของ เต็มกำลัง รถเมล์ขาวนายเลิศ (พระยาภักตินรเศรษฐ์) สายบางปะ (ต้นทางอยู่หลังโรงภาพยนตร์ เจริญกรุงใกล้วังบูรพาฯ) มีความสงสาร จึงเลี้ยวรถเข้าไปรับของในโรงเรียนวัฒนาฯ ช่วยครูและ นักเรียนรับของบรรทุกไปส่งที่วังบูรพาฯ

นักเรียนที่สำเร็จประโยคครูประถม (หลักสูตร 3 ปี) ใน พ.ศ. 2484 มี 12 คน ส่วนปี 2 กระทรวง อนุญาตให้ไปเรียนต่อที่โรงเรียนฝึกหัดครูสวนสุนันทาวิทยาลัย สำเร็จในปีต่อมารวม 7 คน นักเรียน จบหลักสูตรมัธยม 6 จำนวน 31 คน

ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) โรงเรียนพยายามสอดส่องหาที่ตั้งโรงเรียน ประจำ พยายามหลายทางจนแทบจะสิ้นหวังอยู่แล้ว ม.ล. ปิ่น มาลากุล อธิบดีกรมสามัญศึกษา ก็ เข้ามาช่วย ท่านมอบโรงเรียนชื่อ “หยกหมื่นกงสวย” ซึ่งเป็นโรงเรียนจีน ตั้งอยู่ที่ถนนสุรวงศ์ ถูกทาง ทางการปิดมา 3 ปีแล้ว โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยจึงขอเช่าจากนายกสุมาคมจีน (นายโกศล สุน ตระกูล) ตามระเบียบ

เมื่อเจ้าหน้าที่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเข้าไปดูสถานที่เป็นครั้งแรก ปรากฏว่าอาคารทั้ง 5 หลัง อยู่ในสภาพดีพอใช้ได้ แต่บริเวณสกปรกรุงรัง ต้นไม้ขึ้นสูงแผ่กิ่งก้านสาขาระเกะระกะ มีคนจีน อาศัยอยู่หลายสิบคน เมื่อคนเหล่านี้ออกไปหมดแล้ว ทางโรงเรียนก็จ้างคนมาตัดต้นไม้ ถากถาง หญ้าให้เตียน สร้างที่อาบน้ำ ล้างมือ ห้องเก็บตู้เสื้อผ้าของนักเรียน ใช้เป็นที่แต่งตัวด้วย ตึกชั้นบนกัน มุ้งลวดเป็นห้องนอน

เมื่อได้สถานที่กว้างขวางขึ้น โรงเรียนจึงไปหาทูตทหารญี่ปุ่น (สำนักงานตั้งอยู่ที่ถนนราช ดำเนิน ตรงข้ามที่อยู่ของเจ้าหน้าที่สนามม้าราชกรีฑาสมาคม) ขออนุญาตเข้าไปขนข้าวของจาก โรงเรียนเป็นครั้งสุดท้าย มีแท่งก้น้ำ ปิอาโน โต๊ะเรียน (ทำด้วยเหล็กมาจากต่างประเทศ มีม้านั่ง และโต๊ะเขียนหนังสือต่อกัน) เครื่องพิมพ์ ตู้เอกสาร หนังสือห้องสมุด หนังสือเรียน ฯลฯ จะขนไป

สุรวงศ์ทันทีที่ไม่ทันเพราะมีเวลาจำกัด จึงขามาพักไว้บ้านนักเรียนเก่าซึ่งอยู่ใกล้เคียง แล้วทยอยขนไปสุรวงศ์อีกทอดหนึ่ง ได้กำลังช่วยเหลืออันสำคัญจากคณะครูโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย ส่วนเตียงนอนญี่ปุ่นไม่ยอมให้ขนไปเพราะใช้โรงเรียนเป็นโรงพยาบาล

ในวันที่ 15 กรกฎาคม อันเป็นวันคล้ายวันเกิดของท่านนายกรัฐมนตรี (จอมพล ป.พิบูลสงคราม) ท่านคงเห็นว่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยระหกระเหินชนิด “บ้านแตกสาแหรกขาด” จึงได้บริจาคเงินจำนวน 10,000.-บาท เป็นค่าซ่อมแซมค่าอาคารสถานที่ให้ถูกลักษณะที่จะใช้เป็นโรงเรียนประจำ ให้ส่งใบเก็บเงินไปที่ พ.อ. ประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้จ่ายเงินที่ท่านนายกฯ อุทิศให้โรงเรียนจึงนำเงินของท่านไปสร้างเตียงไม้สักจำนวน 200 เตียง สร้างกำแพงอิฐด้านถนนหน้าโรงเรียนแทนรั้วต้นไม้ และเสริมชั้นล่างอาคารหลังหนึ่งให้แข็งแรง เพื่อใช้หลบภัยเมื่อเครื่องบินมาทิ้งลูกระเบิด

ปีแรกที่สุรวงศ์ผ่านไปด้วยดี นักเรียนจบชั้นมัธยม 6 ปีการศึกษา 2485 (ค.ศ. 1942) จำนวน ๑๗ คน มี น.ส.รัชนิบูล พิบูลสงคราม ธิดาท่านนายกรัฐมนตรีรวมอยู่ด้วย โรงเรียนได้จัดให้มีงานปีดังเช่นเคย เมื่อวันที่ 26 มีนาคม นักเรียนชั้นจบหลักสูตรร้องเพลง “โอวัฒนาฯ ของข้าฯ” ซึ่งอาจารย์อายุระดา กิริณกุล ได้ประพันธ์ทั้งเนื้อร้องและทำนอง โรงเรียนเลี้ยงอาหารนักเรียนจบหลักสูตรและครูที่สนามหน้าตึก งานปีครั้งนี้ชบเซาและเศร้ามาก

สงครามทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น โรงเรียนเปิดทำการสอนไปจนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) ก็ต้องหยุดเพราะเรือบินมาทิ้งลูกระเบิดถึงขึ้นคืนวันที่ 23 ธันวาคม เวลา 22.00 น. รุ่งขึ้นจะเป็นวันคริสต์มาสอีฟ (Christmas Eve) คืนนั้นเคราะห์ดีมีนักเรียนเพียง 40 คน คือชั้นมัธยม 6 ซึ่งจะสอบไล่ในเดือนมกราคม

เมื่อเสียงสัญญาณภัยทางอากาศดังโหยหวนขึ้น ทั้งครูและนักเรียนตะลึงต๋านลุกจากที่นอนฉวยผ้าห่มนอน รีบลงจากตึก ไปเข้าหลุมหลบภัยทันใดนั้นมีเรือบินผ่านมาบนหลังคา ทุกคนได้ยินลูกระเบิดแหวกอากาศมาอย่างชัดเจน ต่างนั่งตัวแข็งไม่กล้าหายใจ ห้องหลบภัยสันสะเทือนโยกไปมา จะออกมาก็ไม่ได้ เพราะมีเรือบินตามติดกันมา ลำแล้วลำเล่า ทั้งระเบิดลงแถวๆ โรงเรียนนั่นเอง บางทีก็ทิ้งดวงไฟและร่มไฟลงมา ลอยโยกเยกสว่างไปทั่ว ตกในบริเวณเรือนไม้หน้าห้องประถม 2 ดวง

เมื่อเสียงเครื่องบินสงบลง ครูๆ ก็ออกไปดูว่า ระเบิดเพลิงตกที่ใดบ้าง ปรากฏว่ามีกองเพลิงลุกไหม้รอบโรงเรียนถึง 8 แห่ง คือที่ถนนนเรศวร ตรอกสะพานยาว หลังโรงแรมโทรกาเดโรซึ่งอยู่มุมถนนสุรวงศ์ ถนนประมวญ ฯลฯ ได้ยินเสียงฝีเท้าและเสียงร้องให้คร่ำครวญดังมาจากถนนสุรวงศ์ บ้างก็อุ้มลูกจูงหลานขนของหนีไฟ

ต่อมาไม่นาน เรือบินทิ้งระเบิดก็มาอีก ครูและนักเรียนรีบเข้าห้องหลบภัยอีกครั้งหนึ่ง ทันใดนั้นมีร่มไฟค่อยๆ ลอยลงมาเหนือหลังคาตึกที่ครูและนักเรียนอาศัยอยู่ เห็นรูปร่มและสายเชือก

ประทับเงาอยู่บนผนังตึกเรียนได้อย่างชัดเจนเพราะอยู่ห่างเพียง 2 เมตร ทันใดนั้นร่มไฟก็ดับลงไม่มีอะไรเกิดขึ้น ทุกคนหายใจโล่งอก นักเรียนกลัวมาก คอยเรียกชื่อครูอยู่ตลอดเวลา เพราะเรือบินยังคงวนเวียนทิ้งระเบิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าตรงกองไฟซึ่งลุกโชติช่วงอยู่เท่านั้น

เมื่อเสียงเรือบินสงบลง ครูและนักเรียนคอยฟังสัญญาณปลอดภัยอยู่ จนกระทั่ง 05.00 น. จึงได้ยินเสียงสัญญาณแว่วมาแต่ไกล เพราะสัญญาณในบริเวณใกล้เคียงใช้การไม่ได้ นั่นแหละนักเรียนจึงพากันไปนอน

06.00 น. บิดามารดา ญาติพี่น้องของครูและนักเรียนพากันมาตบประตูเรียก หน้าตาเศร้าหมอง บางคนก็เปื้อนไปด้วยน้ำตา เป็นห่วงบุตรหลานเพราะมีไฟล้อยู่ถึง 8 กอง ต่างก็พากันมารับกลับบ้าน เป็นอันว่าโรงเรียนต้องปิดสอนในวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2486 (ค.ศ. 1943) นั่นเอง นักเรียนที่จบหลักสูตร (มัธยม 6) ในปีนั้นมี 26 คน

ปีต่อมา พ.ศ. 2487 (ค.ศ. 1944) โรงเรียนเปิดภาคได้เพียง 2 สัปดาห์ ก็ต้องปิดเพราะเรือบินมาทิ้งระเบิดอย่างหนัก ซึ่งแต่ก่อนไม่เคยมาทิ้งในเดือนพฤษภาคม สงครามทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น รัฐบาลเห็นว่าไม่ควรให้นักเรียนเล่าเรียนในกรุงเทพฯ อีกต่อไป จึงสั่งปิดและให้โรงเรียนใหญ่ๆ ออกไปหาที่เรียนตามหัวเมืองแล้วแต่จะเห็นสมควร

เจ้าหน้าที่ของโรงเรียนไปดูสถานที่ไว้ 2 แห่ง คือ วัดตึก อันเป็นวัดของตระกูลสิงห์เสนี อยู่ที่คลองแสนแสบ และโรงเรียนประชาบาล ที่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสาคร แต่เห็นว่าลำบากและสิ้นเปลือง ไม่คุ้มที่จะย้ายไป ทั้งเกรงภัยพยาธิ เพราะไม่มีแพทย์ประจำการอยู่ที่นั่น จึงสั่งปิดโรงเรียนไว้เฉยๆ

ครั้น พ.ศ. 2488 (ค.ศ. 1945) โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย และโรงเรียนอื่นๆ ในกรุงเทพฯ ไม่มีใครพยายามเปิดทำการสอนเลย จนกระทั่งได้ข่าวว่า มาว่า ญี่ปุ่นยอมแพ้โดยไม่มีเงื่อนไข ในวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2488

โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเปิดสอนอีกครั้งหนึ่งในเดือนกันยายน ที่สุรวงศ์ นักเรียนเดินทางมาจากหัวเมืองเพื่อเรียนต่อ โรงเรียนทำการสอนอยู่จนสอบไล่ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946) มีนักเรียนจบชั้นมัธยม 6 อันเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียนจำนวน 21 คน ครั้นญี่ปุ่นออกไปแล้ว ทหารอังกฤษและทหารสหประชาชาติเข้ามายึดครองโรงเรียนอยู่ชั่วขณะหนึ่ง แล้วคืนให้ เมื่อเจ้าหน้าที่โรงเรียนวัฒนาฯ เข้ามาดูสถานที่เป็นครั้งแรกนั้น รู้สึกเศร้าสลดใจที่สุดที่จะพรรณนา สถานที่ทุรกันดารสกปรกยิ่งกว่าโรงเรียนจีนเมื่อแรกไปเห็นหลายเท่า ญี่ปุ่นใช้สีดำนพรางตา (camouflage) ตีทุกหลัง สนามชุดเป็นหลุมเป็นบ่อ ผนังเจาะเป็นรู ขนาดสอดปืนยาวได้ กระดานพื้นโหวเป็นช่อง ๆ โต๊ะ เติง เก้าอี้หักพังไม่มีเหลือ บานประตูหน้าต่างบางแห่งหายไป แทงค์น้ำบาดาล เสาวิทยุ และโรงครัวที่ญี่ปุ่นสร้างไว้ไซเซเกะกะไปหมด บันไดตึกสึกเพราะรองเท้าญี่ปุ่นย่ำอยู่ถึง 4 ปี แคมยังมีลูกกระเบิดอยู่ใต้ถุนตึกต่างๆ อีกด้วย

โรงเรียนไม่มีเงินจะซ่อมแซม แต่ด้วยความกรุณาของคุณจิมล์ม วีระไวทยะ เจ้าของบริษัทวีระ ได้ให้คุณก้าน รัตนสาธา ผู้จัดการบริษัทมาประมาณราคาวัสดุการซ่อมแซมให้ก่อน จนกว่าโรงเรียนจะหาเงินได้ อาจารย์ประพิธ กุวานนท์ ขอให้ทหารญี่ปุ่นมากวาดเก็บลูกระเบิด และปรับพื้นที่ ครั้นแล้ววันหนึ่งเป็นวันอาทิตย์

ศาสตราจารย์พอล เอकिन ก็บินลัดฟ้ามาจากสหรัฐอเมริกา นำเงินจำนวนหนึ่งมาด้วย (600,000.00 บาท) เป็นอันว่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยได้ย้ายกลับมาสู่บรรยากาศอันอบอุ่นที่บางกะปิดังเดิม ทั้งครูและนักเรียนต่างดีใจที่จะได้กลับคืนมาสู่บ้านอันเป็นที่รักอีกครั้งหนึ่ง พวกเขาลืมความลำบากยากเข็ญต่างๆ นานา ตลอดจนภัยสงครามเสียสิ้น มีสทแวลเกอร์เห็นฟ้ากลับมาเป็นกำลังอันสำคัญ ช่วยควบคุมการก่อสร้าง และเป็นที่ปรึกษาให้ความคิดเห็นในการดำเนินกิจการของโรงเรียนต่อไป ครูทั้งหลายก็พากันกลับมาดูแลช่วยเหลือ นอกจากซ่อมแซมอาคารต่างๆ แล้ว ขณะนั้นโรงเรียนวัฒนาฯ เป็นเสมือนร้านทำอุปกรณ์เครื่องเรือนใหญ่ที่สุด ผลิตโต๊ะเรียน โต๊ะอาหาร ตู้เสื้อผ้า ฯลฯ

วันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 (ค.ศ. 1946) โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยก็เปิดทำการสอน รับนักเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้นเตรียมอุดมศึกษาปี 1 (ต่อจากมัธยม 6) ทั้งแผนกอักษรศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ มีครูสอนครบครัน สำหรับภาษาต่างประเทศอันเป็นภาษาที่สอง เดิมทีเลือกเรียนภาษาบาลี และภาษาจีน ต่อมาเปลี่ยนเป็นภาษาฝรั่งเศส ปีแรกมีนักเรียนประจำ 375 คน ไปมาประมาณ 100 คน ผู้บริหารโรงเรียนมี น.ส.อายะดา กิรินกุล เป็นผู้อำนวยการ (Principal) น.ส.ประพิธ กุวานนท์ เป็นครูใหญ่ น.ส.ผิน หิตะศักดิ์ เป็นผู้อำนวยการ น.ส. อุมา เปศลชีวี เป็นผู้ดูแลนักเรียนแผนกไปมา (ชั้นอนุบาล-ประถม 4)

มิชชันนารีอเมริกันที่อยู่ประจำโรงเรียนมี มีสทแวลเกอร์ มีสคิลแพททริค และมิสเอเลนเนอร์ วอเตอร์ลู (Elenor Waterloo) เพียง 3 คน นอกจากนั้นเป็นมิชชันนารี อเมริกันภายนอก ซึ่งได้รับเชิญมาสอนวิชาต่างๆ เช่น คัมภีร์ศึกษา ภาษาอังกฤษ เพลงและกิจกรรมนอกหลักสูตร เป็นต้น ทั้งได้จ้างครูพิเศษมาสอนวิชาการต่างๆ อีกด้วย เช่น วิทยาศาสตร์ ปิอาโน ระบายปลายเท้า (Ballet) ดนตรีไทย ฯลฯ ด้านสุขภาพ นายแพทย์ มาแชลล์ พี. เวลส์ (Dr. Marshall P. Wells) แพทย์ใหญ่ประจำโรงพยาบาลกรุงเทพคริสเตียนได้มาดูแลนักเรียนที่ป่วยสัปดาห์ละครั้ง”

ภาคผนวก ข

มิชชันนารีอเมริกันที่มีบทบาทสำคัญและผลงานที่พัฒนาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยให้เจริญก้าวหน้าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1. มิสซิสแฮเรียต เอ็ม. เฮาส์

มิสซิสแฮเรียต เอ็ม. เฮาส์ เกิด พ.ศ. 2399 ที่ สหรัฐอเมริกา เป็นภรรยาของนายแพทย์ แซมมวล เวโนลด์ส เฮาส์ (หรือเรียกว่าหมอเฮาส์) ผู้เคยเป็นแพทย์ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หมอเฮาส์เป็นมิชชันนารีอยู่ในเมืองไทยระยะหนึ่งแล้วกลับบ้านไปพักผ่อนและแต่งงานกับ มิสซิสแฮเรียต เอ็ม. เฮาส์ (หรือเรียก มิสซิสเฮาส์) มิสซิสเฮาส์เคยเป็นผู้อำนวยการของโรงเรียนสตรีมีชื่อแห่งหนึ่งในสหรัฐอเมริกามาแล้ว และได้ทุนให้มาก่อตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กหญิงไทยขึ้น จึงเกิดโรงเรียนกุลสตรีวังหลังขึ้น นักเรียนรุ่นแรก ๆ เป็นเด็กที่คณะมิชชันนารีได้สอนในบ้านของตน เมื่อมีโรงเรียนตั้งเป็นศูนย์กลางขึ้นก็แนะนำให้ไปเรียนรวมกันอยู่แห่งเดียวได้ นักเรียนได้รับแจกเสื้อผ้า อาหาร เรียนเย็บผ้า ทำการฝีมือ ซักรีดเสื้อผ้าและอ่านพระคัมภีร์ศาสนาคริสต์ มิสซิสเฮาส์ เป็นสุภาพสตรีที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมและความดีมีผู้นิยมยกย่องและเริ่มมีขุนนางนำบุตรหลานมาฝากเรียน ต่อมาสุขภาพของมิสซิสเฮาส์เสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ จนหมอเฮาส์ต้องพากลับอเมริกาใน พ.ศ. 2419 นับได้ว่าเป็นมิชชันนารีอเมริกันคนแรกที่เริ่มก่อตั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลังและเป็นที่ยกย่องเชิดชูเกียรติมาจนถึงปัจจุบันของคณะครูและนักเรียนในปัจจุบัน

2. มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล

มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล เกิดเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2397 เมืองเซนต์โยเซฟ มลรัฐมิสซูรี สหรัฐอเมริกา เป็นมิชชันนารี ศาสนาคริสต์และสอนวิชาการแก่เด็กหญิงไทยเมื่อ พ.ศ. 2421 ครั้งเป็นครูอยู่ที่เชียงใหม่ 5 ปีจึงมาปฏิบัติงานต่อจากมิสซิสเฮาส์ ที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล แสวงหาครูผู้มีคุณภาพมาสอนจนนักเรียนที่สำเร็จออกไปได้ทำงานดี ๆ มีชื่อเสียง และในปี พ.ศ. 2446 ได้ส่งนักเรียนชั้นมัธยม 6 ไปสอบประโยคมัธยมบริบูรณ์ชายที่โรงเรียนสวนกุหลาบ มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล ได้ย้ายโรงเรียนจากวังหลังมาอยู่ที่ทุ่งบางกระบือเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2463 ถือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการที่ฟื้นฟูและวางรากฐานการศึกษาของโรงเรียน มีการจัดทำหลักสูตรการเรียน และตั้งกิจกรรมลูกเสือหญิงขึ้น มีการพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน และถือได้ว่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเป็นโรงเรียนของมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคลอย่างแท้จริงแท้จริง มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล เป็นสตรีที่เฉลียวฉลาด พุดจาคมคาย มารยาทงดงามมีเสน่ห์ เข้าสังคมเก่ง มีมิตรสหายเป็นเชื้อพระวงศ์หลายพระองค์และข้าราชการหลายท่าน มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคล

เกษียณอายุเมื่อ พ.ศ. 2466 รวมเวลาในการทำงานในประเทศไทย 45 ปี และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2493 รวมอายุได้ 96 ปี 11 เดือน¹

3. มิสมากาเรต แมคคอร์ด

มิสมากาเรต แมคคอร์ด เกิด พ.ศ. 2428 ที่เมืองบอลติมอร์ รัฐแมริแลนด์ สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทในการสอนที่โรงเรียนวังหลังตั้งแต่ พ.ศ. 2458 เป็นครูผู้ช่วยของ มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคลด์ ร่วมกับครูไทยอื่น ๆ โดยทำหน้าที่สอนพระคัมภีร์และภาษาอังกฤษเป็นหลัก และหน้าที่เป็นผู้กำกับลูกเสือโดยพานักเรียนรุ่นแรกที่เป็นลูกเสือหญิง จำนวน 12 คน ไปพักแรมที่ริมคลองแสนแสบในที่ดินซึ่ง มิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคลด์ ได้ซื้อไว้เพื่อขยายโรงเรียน เมื่อโรงเรียนกุลสตรีวังหลังย้ายมาเป็นโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยในพ.ศ. 2463 มิสมากาเรต แมคคอร์ด ไม่ได้ย้ายมาด้วย คงยังอยู่ที่วังหลัง เปิดสอนชั้นประถม 1 ถึงมัธยม 3 ต่อไปจนกระทั่งสมเด็จพระบรมราชชนก เจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ทรงขยายโรงพยาบาลศิริราชและทรงซื้อที่ดินอาณาเขตที่เป็นวังหลังไป และ ใน พ.ศ. 2469 มิสมากาเรต แมคคอร์ด ทำการเปิดโรงเรียนเพื่ออบรมพระคัมภีร์แก่เด็กหญิงเปิดได้ไม่นานก็ต้องปิดลง เนื่องจากสุขภาพไม่เอื้ออำนวยเดินทางกลับสหรัฐอเมริกา และเมื่อปี พ.ศ. 2512 รวมอายุได้ 84 ปี²

4. มิสเบอร์ธา เบลันท์ (นางอาจวิทยาคม)

มิสเบอร์ธา เบลันท์ เป็นมิชชันนารีอเมริกันมาเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. 2451 เป็นผู้ช่วยมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคลด์ คือจะรักษาการตำแหน่งอาจารย์ใหญ่เมื่อมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคลด์ เดินทางกลับไปพักผ่อนที่สหรัฐอเมริกาชั่วคราว มิสเบอร์ธา เบลันท์ เป็นผู้ที่มีบทบาททางด้านดนตรีคือเล่นเปียโนเก่ง สอนให้นักเรียนร้องเพลงสำหรับร้องเพลงในโบสถ์ซึ่งจะรับผิดชอบในการประชุมนมัสการทุกวันอาทิตย์เช้าและวันพุ่มบ้าย เมื่อมิสเอ็ดน่า ซาร่าห์ โคลด์เกษียณแล้ว มิสเบอร์ธา เบลันท์ ก็ปกครองโรงเรียนต่อไป และได้ขอซื้อที่ดินเพื่อนบ้านตัดเป็นถนนจากประตูโรงเรียนออกไปจรดถนนสุขุมวิท ในพ.ศ. 2467 ได้เดินทางไปพักผ่อนที่สหรัฐอเมริกาและได้สมรสกับพระอาจวิทยาคม และได้ลาออกจากการเป็นครูที่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยไปช่วยงานในบริษัทวิทยาคม ซึ่งรวมเวลาในการทำงานให้โรงเรียน 17 ปี และถึงแก่กรรมเมื่อ วันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2495 ด้วยโรคหัวใจ อายุรวม 92 ปี 3 เดือน³

¹ เกื้อ ศาลิคุปต์ (ศิษย์รุ่น พ.ศ. 2465). อนุสรณ์ 120 ปี กุลสตรีวังหลัง- วังหลังวัฒนาวิทยาลัย พ.ศ. 2417-2537. หน้า 225.

² แหล่งเดิม. หน้า 226.

³ อายะดา กิรินกุล (ศิษย์รุ่น พ.ศ. 2465). อนุสรณ์ 120 ปี กุลสตรีวังหลัง- วังหลังวัฒนาวิทยาลัย พ.ศ. 2417-2537. หน้า 227.

5. มิชแอลิซ จูเลีย แอลลินวูด

มิชแอลิซ จูเลีย แอลลินวูด เกิดวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2427 รัฐนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เดินทางมาเมืองไทยเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2454 โดยสอนที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลังแล้วย้ายมาโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ได้รับตำแหน่งเป็นอาจารย์ใหญ่แทน มิสเบอร์ธา เบล์ลันท์ ได้ทำการขยายชั้นเรียนจากมัธยม 7 เป็นมัธยมแปด ในพ.ศ. 2471 มีการส่งนักเรียนเข้าสอบไล่หลักสูตรมัธยมบริบูรณ์ชาย มีการตั้งคณะคริสต์เตียนอุตสาหกิจ เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนเป็นคริสต์เตียนที่ดี ด้านการศึกษาเล่าเรียน ได้มีการกวัดขันให้ครูเตรียมการสอนกับตนเองทุกคืน ให้ครูตรวจการบ้านนักเรียนและรายงานอย่างถี่ถ้วน มิชแอลิซ จูเลีย แอลลินวูด ได้วางโครงการเรียนการสอนวิชาภาษาอังกฤษโดยเริ่มให้ครูเขียนแบบเรียนภาษาอังกฤษคณิตศาสตร์และภาษาไทย ให้มีวิธีเรียนเร็วขึ้น ส่วนในชั้นมัธยมก็มีการแต่งแบบฝึกหัดพิชคณิตให้นักเรียนได้เรียน ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2483 ต้องเดินทางกลับสหรัฐอเมริกาเนื่องจากปัญหาสุขภาพและไม่ได้กลับมาประเทศไทยจนกระทั่งถึงแก่กรรมเมื่อ วันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2489 ด้วยโรคมะเร็ง รวมอายุ 57 ปี 6 เดือน

ใน พ.ศ. 2490 โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ได้มีการก่อตั้งสมาคมศิษย์วังหลัง-วัฒนาขึ้น มีจุดประสงค์ 5ประการ ดังนี้

1. ส่งเสริมและบำรุงสามัคคีธรรม
2. แลกเปลี่ยนและส่งเสริมความรู้ระหว่างกัน
3. ร่วมมือกับทางโรงเรียนในการเผยแพร่ และสนับสนุนความเจริญก้าวหน้าของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย
4. ประกอบการช่วยเหลือสมาชิกและสาธารณกุศลในโอกาสอันสมควร
5. แสดงกตเวทิตาคุณต่อครูเก่าของโรงเรียน

นายกสมาคมคนแรกของสมาคมศิษย์วังหลัง-วัฒนา คือ นางสาววรรณ เพ็ญเพชร ดำรงตำแหน่งอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2491-2492 ซึ่งเป็นนักเรียนจบหลักสูตรโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง-วัฒนาฯ สำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุดคือชั้นมัธยม 7 ในปีการศึกษา 2463 เรียนหลักสูตรพยาบาลสำเร็จในปีเดียวแล้วรับราชการเป็นพยาบาลสภาอากาศ ได้รับเหรียญในดิงเกล อันมีเกียรติยิ่งเป็นคนแรกในประเทศไทย และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 9 เมษายน พ.ศ. 2501 และมีนายกสืบต่อกันมาหลายคน อาทิ ม.ล.สร้อยระย้า ยุคล สตรีไทยคนแรกที่ได้รับใบอนุญาตให้ขับเครื่องบิน หม่อมงามจิตร์ บุรฉัตร ผู้เป็นกรรมการก่อตั้งสภาสตรีแห่งชาติ และเป็นประธานคนแรกเมื่อ พ.ศ. 2502 ทั้งยังได้ช่วยงานสังคมสงเคราะห์หลายด้าน ผลงานอันดีเด่นเป็นที่ยอมรับนับถือทั้งในและนอกประเทศ ท่านผู้หญิงอุศนา ปราโมช และคุณหญิงสุมาลี จาติกวณิช ผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์อันเป็นสาธารณ กุศลทั้งระดับชาติและระดับโลกเป็นต้น อนึ่ง นายกสมาคมทุกยุคทุกสมัยก็ได้พัฒนาวัฒนาฯ เจริญขึ้นเป็นลำดับ ทั้งด้านวิชาการและอาคารสถานที่

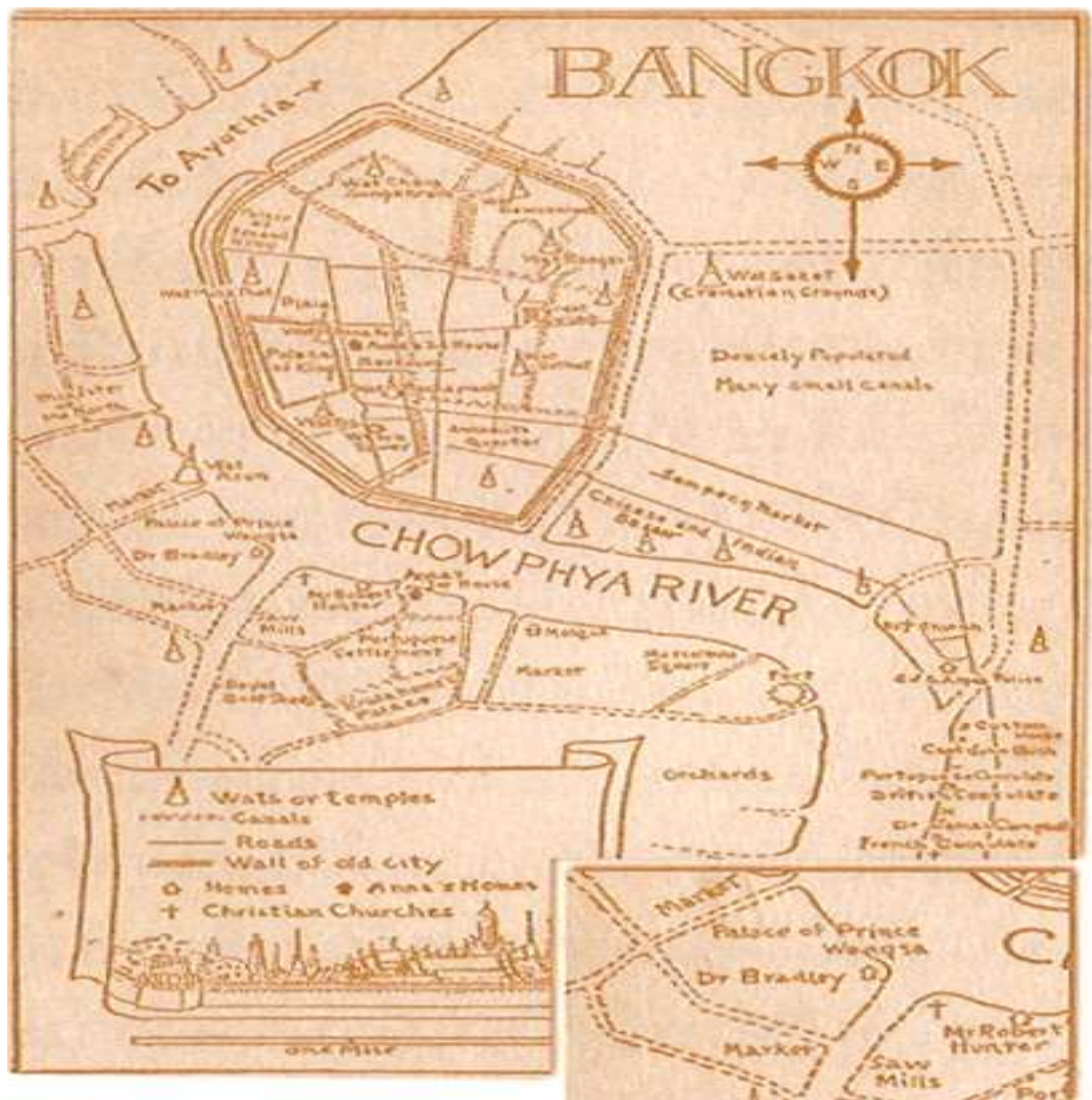
ภาคผนวก ค
บัญชีภาพประกอบ

มิสซิส ฮาเรียต เอ็ม เฮาต์

ภาพประกอบ 1 มิสซิสแฮเรียต เอ็ม. เฮ้า มิชชันนารีชาวอเมริกันคณะเพรสไบทีเรียนผู้ก่อตั้งโรงเรียน
กุลสตรีวังหลัง

ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 3

แผนที่สังเขปของวังหลัง

ภาพประกอบ 2 แผนที่โดยสังเขปของสถานที่ตั้งวังหลัง

ที่มา: พิษณุ อรรถภิญญ์. (2547). ความภาคภูมิใจกุลสตรีวังหลัง-วัฒนาวิทยาลัย. หน้า 82.

หญิงและเด็กชาวบ้านที่หม่อมเจ้าสวณมาอบรมให้อ่านหนังสือ เย็บผ้า ชักวัด ก่อนที่จะได้
ตั้งโรงเรียนขึ้น ประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๐

ภาพประกอบ 3 นักเรียนรุ่นแรกที่มีสซิสเตอร์ เอ็ม. เฮ้า อบรมให้อ่านหนังสือ

ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 5.

มิสแอนเดอร์สัน และครู ถ่ายพร้อมด้วยนักเรียนประมาณ ๑๕ คน ซึ่งนับเป็นนักเรียนรุ่นแรกๆของโรงเรียน พ.ศ. ๒๔๑๘ (ค.ศ. ๑๘๗๕)

ภาพประกอบ 4 นักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง พ.ศ. ๒๔๑๘

ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 5.

โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ในปี พ.ศ. ๒๔๑๘ (ค.ศ. 1875)

ภาพประกอบ 5 โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง พ.ศ. 2418

ที่มา: สยามคดีภัยเก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 9.

โรงเรียนวังหลัง ชั้นล่างของตึกขวาเป็นสถานที่เรียนและชั้นบนเป็นสถานที่นอน
หลังเล็กด้านซ้ายคือห้องอาหาร

ภาพประกอบ 6 สถานที่ของโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง พ.ศ. 2418

ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 6.

สถานที่เล่นในบริเวณโรงเรียนวังหลัง ต้นพิกุลนี้ยังอยู่ในบริเวณตึกนอนนางพยาบาล โรงพยาบาลศิริราชในปัจจุบันนี้

ภาพประกอบ 7 สถานที่ของโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง พ.ศ. 2418

ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 11.

ภาพนักเรียนเก่าวังหลัง ประมาณ ๒๐ ปีมาแล้ว

ภาพประกอบ 8 นักเรียนเก่าของโรงเรียนกุลสตรีวังหลังเมื่อ ประมาณ 60 ปีมาแล้ว

ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 12.

นักเรียนทั้งโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ถ่าย พ.ศ. ๒๔๕๗

ภาพประกอบ 9 นักเรียนของโรงเรียนกุลสตรีวังหลังเมื่อ เมื่อ พ. ศ.2457

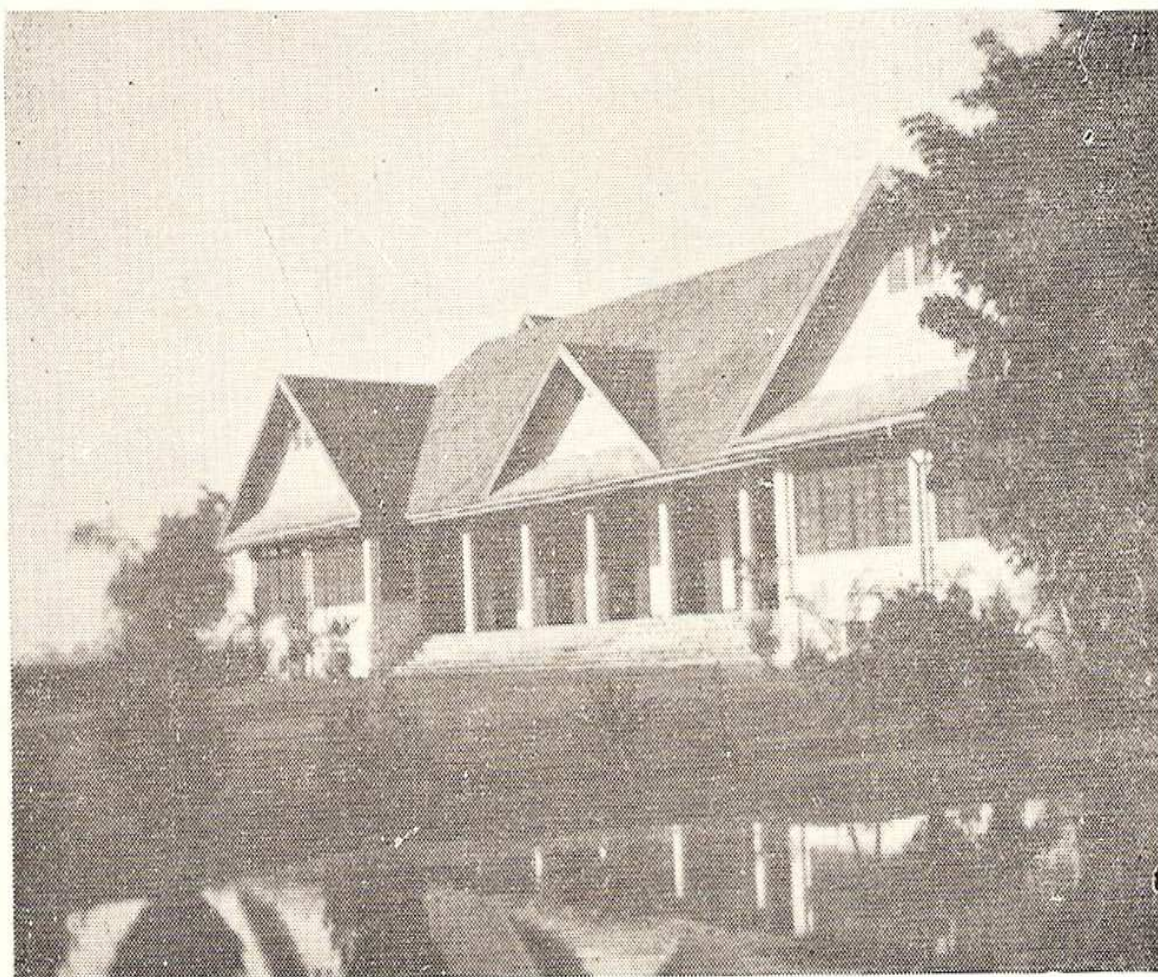
ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 31.

มิสเอ็ดน่า ชาร์ห์ โคล์ ผู้ให้การศึกษแก่เด็กหญิงไทยถึง ๔๕ ปี

ภาพประกอบ 10 มิสเอ็ดน่า ชาร์ห์ โคล์ มีชนนารืออเมริกันผู้ย้ายโรงเรียนมาอยู่ตำบลบางกะปิ

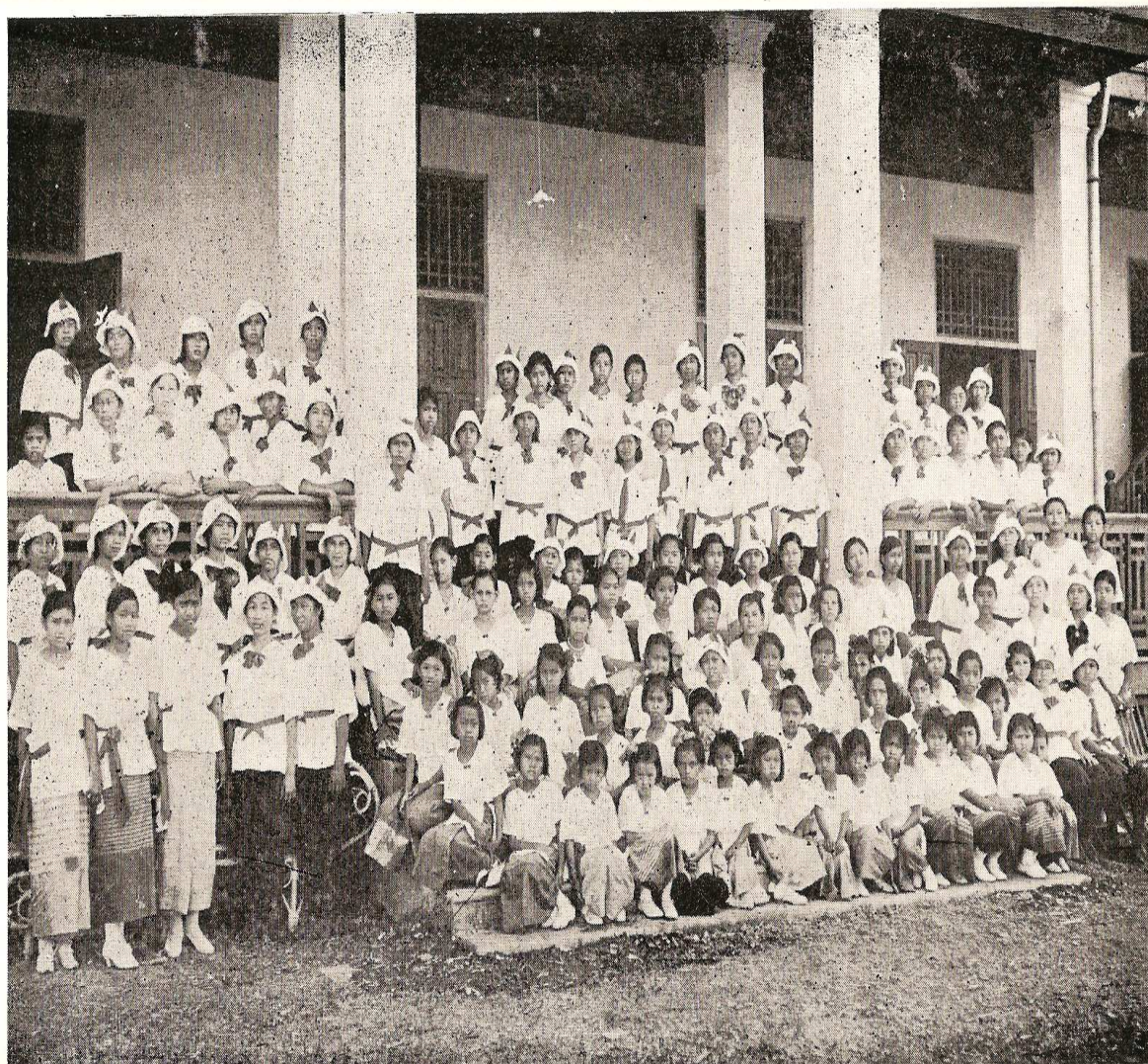
ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 4.

ตึกเรียนของนักเรียนมัธยม เป็นหลังแรกที่มีในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

ภาพประกอบ 11 ตึกเรียนหลังแรกของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยมาที่ตำบลบางกะปิ

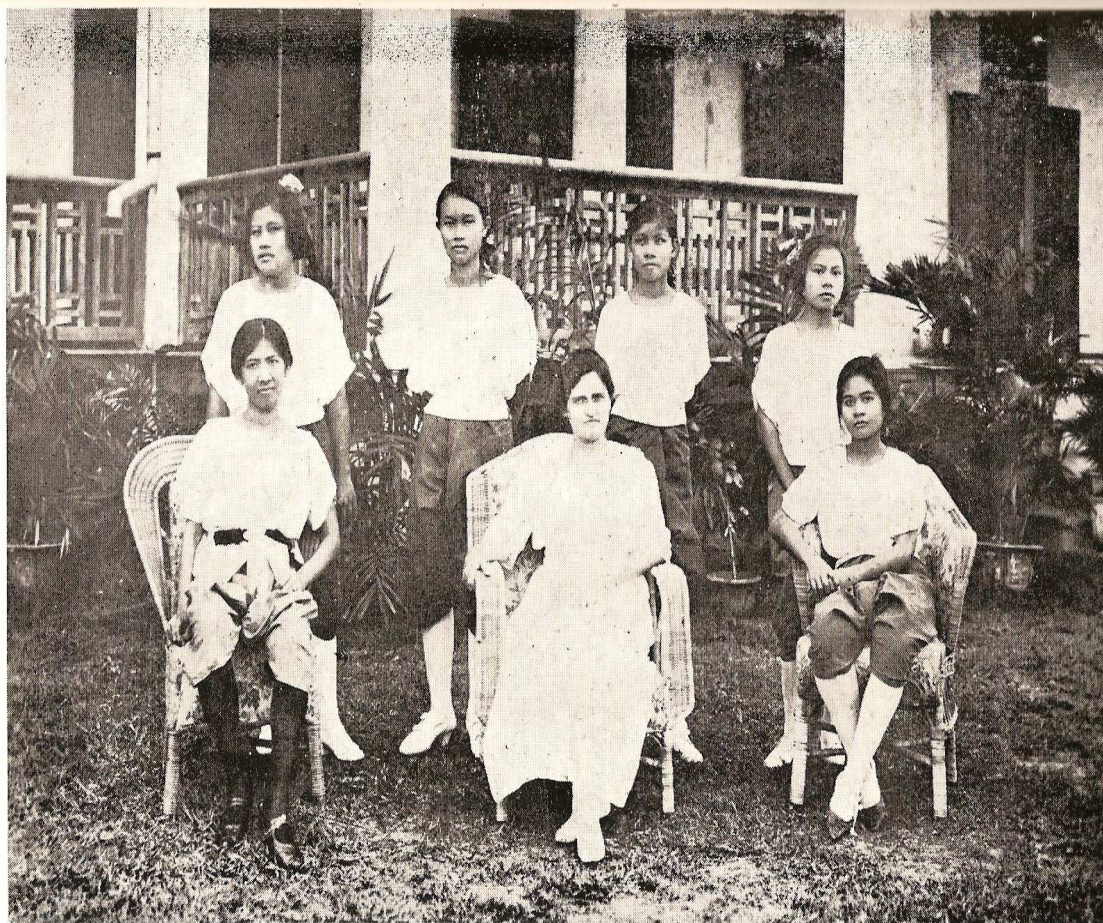
ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 37.

นักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยที่ย้ายมาจากวังหลัง
 ถ่ายวันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๓

ภาพประกอบ 12 นักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยที่ย้ายมาจากวังหลัง พ.ศ. 2463

ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 55.

นักเรียนสำเร็จหลักสูตรวิฒนาวิทยาลัย วันที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๖๔

น.ส. ฝนธิส (ฝน ทิตะศักดิ์) น.ส. สุภาพงษ์ น.ส. อบ พิศลยบุตร น.ส. นันทา พึ่งบุญ ณ อยุธยา
ครูประจำชั้น คุณครูสงวน พิศาลบุตร มิสเบ๊จันท์ (มิสซิสแมคฟาร์แลนด์) น.ส. ฝน บุญนาค (นางสาวสวัสดิ์ รักษา)

ภาพประกอบ 13 นักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยที่ย้ายมาจากวังหลัง พ.ศ. 2463

ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 57.

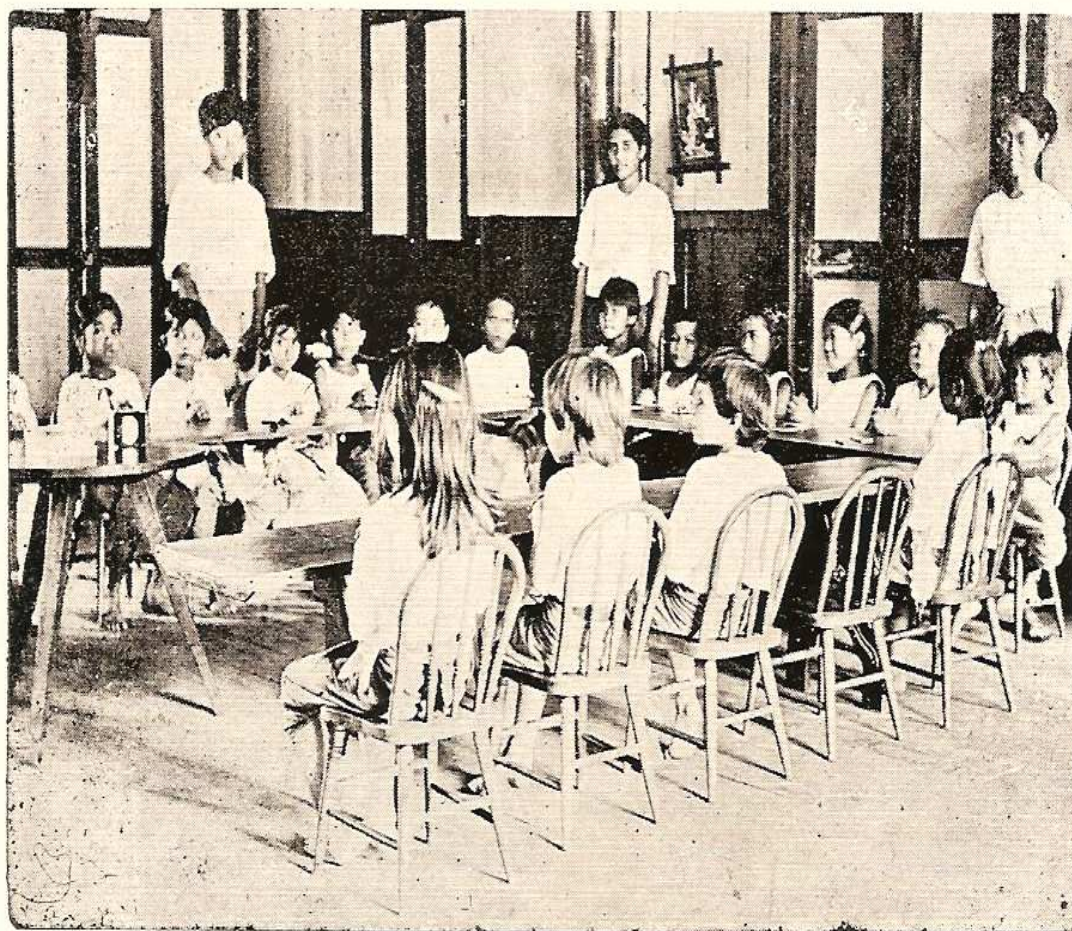

ตึกบัญชาการ^๕ ชั้นบนเป็นตึกนอนของครูและนักเรียน
 ชั้นล่างเป็นห้องรับแขก ห้องทำงานของอาจารย์และครู^๖

ภาพประกอบ 14 ตึกอำนวยการของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย

ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 42.

โรงเรียนวังหลัง-วัฒนา

นักเรียนอนุบาลปี พ.ศ. ๒๔๕๘

คุณครูอรุณ (คุณหญิงอรุณเมธาธิบดี) ยืนอยู่ขวา

ภาพประกอบ 15 นักเรียนอนุบาล ของโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย พ.ศ. 2458

ที่มา: สมาคมศิษย์เก่า วังหลัง-วัฒนา. (2502). วังหลัง-วัฒนา ฉบับที่ระลึกครบรอบ 85 ปี. หน้า 53.

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ ชื่อสกุล	นางอุ๋นใจ ปฏิมาประกร
วันเดือนปีเกิด	13 กรกฎาคม 2512
สถานที่เกิด	จังหวัดยโสธร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	222/269 หมู่บ้านลี้ลี้ วิลล์ ซอยเบญจมาศ 1 ถนนประชาอุทิศ72 แขวงทุ่งครุ เขตทุ่งครุ กรุงเทพฯ 10140
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมระดับมัธยม
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา จังหวัดกรุงเทพมหานคร 10110
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2527	มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสมเด็จพระญาณสังวร จังหวัดยโสธร
พ.ศ. 2529	มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนคำเขื่อนแก้วชนูปถัมภ์ จังหวัดยโสธร
พ.ศ. 2533	ครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาวิชาสังคมศึกษา วิทยาลัยครูพระนคร จังหวัดกรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2549	การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร